

ЛУГОИСТОЧНА ЕВРОПА

Редовен Економски Извештај

Јануари 2015

Бр. 7

Справување со поплави, зајакнување на растот

WORLD BANK GROUP

Признанија

Овој Редовен економски извештај (РЕР) ги опфаќа економскиот развој, перспективите и економските политики во шест земји од Југоисточна Европа (ЈИЕ6): Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Македонија, Црна Гора и Србија.

Овој извештај два пати годишно го подготвуваат економистите во Светската банка кои работат на западниот Балкан. Тимот на автори е составен од Галина А. Винсенте (водач на тимот и водечки автор), Анил Онал (водечки автор), Сајмон Дејвис (водечки автор), Абебе Абуња, Агим Демукај, Доерте Доемланд, Сандра Хливњак, Џоана Џегер, Сузана Петровиќ, Лазар Шестовиќ, Сања Мадаревиќ – Шујстер, Хилда Шијаку и Бојан Шимбов. Мизухо Кида, Ана Рагл, Ерика Јоргенсен, Хоакин Торо, Фернанда Сенра Де Моура обезбедија податоци за случувањата и перспективите на светско ниво, миграцијата, глобалното економско влијание на климатските промени, економското влијание на потресите поврзани со временските прилики во ЈИЕ6, соодветно. Бади Варизмо помогна при дизајнирањето на овој извештај. Марија Андреина Кловер, Неиме Котере и Драгана Варезиќ обезбедија поддршка на тимот.

Дистрибуцијата на извештајот и надворешните односи и односите со медиумите ги води тимот на ЕХР: Лундрим Алиу, Анита Божиновска, Ана Ѓокутај, Јасмина Хациќ, Ендрју Кирхер, Весна Костиќ, Мирјана Поповиќ, Џон Македон, Кристин Шредер – Кинг.

Тимот им се заблагодарува на Елен Голдстин (директор за земјата, Југоисточна Европа), Сату Кахконен (директор на одделението за глобални практики за макроекономија и фискално управување), Ивајло Изворски (раководител за практики при одделението за глобални практики за макроекономија и фискално управување) и тимот за управување за југоисточна Европа за нивните насоки при изготвувањето на овој извештај. Тимот им се заблагодарува на централните банки и министерствата за финансии на земјите од ЈИЕ6 за нивните коментари на претходните нацрти на овој извештај.

Овој и претходните РЕИ за ЈИЕ може да се најдат на: www.worldbank.org/eca

Стандардна забелешка

Овој извештај е производ на вработените во Меѓународната банка за обнова и развој/ Светска банка. Наодите, толкувањата и заклучоците изразени во овој труд не секогаш ги отсликуваат гледиштата на извршните директори на Светска банка односно на владите кои ги претставуваат. Светска банка не гарантира за точноста на податоците во овој извештај. Границите, боите, назначувањата и другите информации прикажани на картите во овој труд не имплицираат заклучок во име на Светска банка во однос на правниот статус на било која територија или одобрување или прифаќање на тие граници.

Изјава за авторските права

Материјалот во оваа публикација е предмет на авторско право. Умножувањето и/или пренесувањето на делови или на целокупниот труд без одобрение може да претставува прекршување на закон. Меѓународната банка за обнова и развој / Светска банка го охрабрува ширењето на овој труд и вообичаено веднаш ќе даде дозвола за репродуцирање делови од овој труд. За дозвола за фотокопирање или препечатување на делови од овој извештај, ве молиме да испратите барање со целосни информации до Copyright Clearance Center, Inc., 222 Rosewood Drive, Danvers, MA 01923, USA, телефон 978-750-8400, факс 978-750-4470, <http://www.copyright.com/>. Сите други барања за права и лиценци, вклучувајќи ги и субсидијарните права треба да се испратат до

канцеларијата на издавачот, The World Bank, 1818 H Street NW, Washington, DC 20433, USA, факс 202-522-2422,
електронска пошта: pubrights@worldbank.org.

СОДРЖИНА

Резиме	i
Најнови случувања	i
Изгледи за 2015 година	iii
I. НАЈНОВИ ЕКОНОМСКИ СЛУЧУВАЊА	1
Реален Сектор	1
Надворешна трговија и надворешен сектор	9
Пазар на трудот	16
Јавни финансии и долг	20
Инфлација, монетарна политика и политика на курсот	26
Финансиски сектор	29
II. ПЕРСПЕКТИВИ	37
ВО ФОКУСОТ I. ЕКОНОМСКО ВЛИЈАНИЕ НА КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ ВО ЛИЕ СО ЛЕКЦИИТЕ ОД СТУДИЈАТА ЗА ЗЕЛЕН РАСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	44
ВО ФОКУСОТ II. ПОГЛЕД НА МИГРАЦИЈАТА ВО РЕГИОНОТ ЛИЕ6.....	50

Резиме

Најнови случувања

Економијата на југоисточна Европа (ЈИЕ) се проценува дека ќе стагнира во 2014 година, за сметка на намалувањето во Србија.¹ Регионалната економија се очекува дека е порасната за само 0,2 проценти во 2014 година, што не е доволно за подобрување на животниот стандард ниту пак е доволно за значително намалување на високата стапка на невработеност во регионот. Надворешната побарувачка за извоз од ЈИЕ6 беше клучниот позитивен придонес за економскиот раст во 2014 година, и покрај слабите постигнувања на Евророната и разочарувачкото глобално закрепнување. Домашната побарувачка и понатаму е потисната за сметка на одложените односно намалените јавни и приватни инвестиции и слабата потрошувачка. Силните временски потреси дополнително ги оптоварија економските активности на ЈИЕ6 во 2014 година.

Раст на реалниот Бруто домашниот производ (БДП) во југоисточна Европа, 2013-15 година

	2013	2014e	2015f
АЛБ	1,4	2,1	3,0
БИХ	2,5	0,4	1,5
КОС	3,4	2,5	3,0
МКД	2,7	3,3	3,5
ЦНГ	3,3	1,5	3,4
СРБ	2,6	-2,0	-0,5
ЈИЕ6	2,5	0,2	1,3
Референца:	-0,4	0,8	1,1
Евророна			

Извор: Национални статистички заводи и проекции на Светска банка. Забелешка: податокот за ЈИЕ6 е пондериран просек.

Слабите регионални економски резултати ги затскриваат разликите помеѓу земјите во регионот ЈИЕ6. Во 2014 година, се смета дека српската економија се намалила за 2 проценти – што претставува трето намалување од глобалната криза – а Босна и Херцеговина се соочува со стагнација. Стапките на економскиот раст во Косово и Црна Гора се проценува дека беа умерени во 2014 година. Само Албанија и Република Македонија покажаа знаци на поодржано закрепнување на сметка на зголемениот извоз, енергетиката и туризмот во Албанија, како и јавните инвестиции,

¹ Регионот ЈИЕ6 ги вклучува Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Република Македонија, Црна Гора и Србија. Извештајот исто така постојано се повикува на регионите ЕУ11 и ЕУ15 за споредба. Регионот ЕУ11 ги вклучува новите земји членки со исклучок на Кипар и Малта. Регионот ЕУ15 ги вклучува постарите земји членки, повторно со исклучок на Кипар и Малта.

производството и извозот поврзан со странските директни инвестиции (СДИ) во Република Македонија, особено во втората половина на годината.

Временските потреси се главно одговорни за слабите економски резултати на ЈИЕ6. Поплавите во мај 2014 година се проценува дека ја чинат Босна и Херцеговина околу 15 проценти од БДП во загубено производство и штети, а во Србија овие трошоци се проценуваат на околу 4,7 проценти од БДП. Оштетените постројки за производство на електрична енергија им наштетија на деловните субјекти во Србија, а оштетените култури нанесоа штета на земјоделското производство во Босна и Херцеговина. Скоро сите сегменти на овие две економии претрпеа штета. Значителното влијание на најновите временски потреси укажуваат на тоа дека земјите од регионот ЈИЕ6 не се доволно подготвени да се справат со зголемената променливост на временските прилики.

Растот на извозот делумно ги надомести слабите економски резултати на ЈИЕ6 на домашно ниво, меѓутоа недоволно за да се намалат надворешните нерамномерности и да се намали надворешниот долг. Во четири земји од регионот ЈИЕ6 (освен Албанија и Црна Гора) извозот се зголеми во првата половина на 2014 година. Во две земји во регионот – Србија и Република Македонија – извозот беше двоцифрен во првата половина на 2014 година, што се должеше на индустриските производи со висока вредност (автомобили и електронска опрема) и/или сировини односно производи произведени во фабриките финансирани од странските директни инвестиции. И покрај релативно добрите постигнувања на извозот, сепак зголемениот увоз (делумно како резултат на увозот за потребите на реконструкција по поплавите во регионот) доведе до влошување на дефицитите на тековните сметки во регионот. Ова се случи и покрај неодамнешното намалување на цените на нафтата, чиешто целосно влијание најверојатно нема да биде видливо до последното тримесечје на 2014 година. Како резултат на сè поголемите надворешни разлики, надворешниот долг на ЈИЕ6 се проценува дека се зголеми за 3,5 процентни поени од БДП во 2014 година, односно дека достигна просечна вредност од 68,9 проценти од БДП до крајот на годината

Просечниот фискален дефицит во ЈИЕ6 се проценува дека се зголеми за 0,4 проценти од БДП и достигна ниво од 4,2 проценти во 2014 година поради побрзото зголемување на расходите во споредба со приходите. Расходите се проценува дека се зголемија како дел од БДП во Албанија (делумно поради плаќањето на заостанатите долгови на владата), Босна и Херцеговина и Србија (делумно поради расходите за реконструкција по поплавите), односно дека се малку намалија во останатите три земји на ЈИЕ6. Зголемените даночни приходи во текот на годината до септември во сите земји на регионот ЈИЕ6 (освен Косово) не успеаја да го надоместат зголемувањето на јавните расходи. Најголемото зголемување на фискалниот дефицит во регионот ЈИЕ6 во 2014 година се очекува во Босна и Херцеговина (од 1,9 проценти од БДП во 2013 година на 4,5 проценти од БДП до крајот на 2014 година). Во Србија исто така се очекува влошување на фискалната позиција (од 5,6 проценти од БДП во 2013 година на 7,9 проценти од БДП до крајот на 2014 година), со што и понатаму претставува земја од регионот ЈИЕ6 со најголем и неодржлив фискален дефицит.

Јавниот долг се проценува дека се зголеми за 3 проценти од БДП во 2014 година, со што просечното ниво на долг на ЈИЕ6 се зголеми на 52,3 проценти од БДП. Ова зголемување претставува постојано зголемување уште од почетокот на глобалната криза; помеѓу 2009 и 2014 година, просечниот однос помеѓу долгот и БДП во ЈИЕ6 се проценува дека се зголеми за скоро 18 проценти од БДП. Нивото на јавен долг е поголемо од 60 проценти од БДП во три земји од регионот ЈИЕ6 (Албанија, Црна Гора и Србија). Иако на пониско ниво, јавниот долг во Босна и Херцеговина и Република Македонија и понатаму се зголемуваше и надмина 40 проценти од БДП до крајот на 2014 година. Косово се уште има ниско ниво на јавен долг, меѓутоа скорешните нагорни трендови претставуваат загриженост.

Изгледи за 2015 година

Се проектира дека регионот ЈИЕ6 во целина во 2015 година ќе порасне за 1,3 проценти поддржан од бавното закрепнување на надворешната побарувачка, особено во Европа и од стабилизацијата на меѓународните цени на енергијата околу сегашното ниво. Во основното сценарио, надворешната побарувачка ќе остане клучен двигател на растот како поддршка на индустриската активност во регионот ЈИЕ6 и растот на извозот. Поволните услови на монетарните политики во Еврозоната најверојатно и понатаму ќе му помагаат на регионот ЈИЕ6 да го зголеми извозот. Исто така, релативно ниските цени на нафтата заедно со напорите на домаќинствата и на властите за обновување на неодамнешните штети предизвикани од временските непогоди, би можеле да ја поддржат домашната побарувачка и позитивно да влијаат врз растот во регионот. Сепак, во целина, домашната потрошувачка во ЈИЕ6 најверојатно и понатаму ќе биде ограничена со оглед на тоа дека довербата на потрошувачите и деловните субјекти и понатаму е слаба поради постојаната политичка несигурност, хронично високото ниво на невработеност, слабата бизнис клима, и банкарските системи преоптоварени со нефункционални кредити. Резултатите на пазарот на трудот во ЈИЕ6 веројатно ќе се влошат (или во најдобар случај ќе останат непроменети) бидејќи забавувањето на растот во 2014 година во Србија и во Босна и Херцеговина веројатно ќе се рефлектира во исходите на пазарот на трудот со одредено задоцнување. Наспроти тоа, маргинално може да се очекува подобрување на стапката на вработеност во побрзо растечкиот регион ЈИЕ6. Напорите за фискална консолидација во регионот ЈИЕ6 ќе продолжат и во 2015 година со исклучок на Црна Гора каде почнувањето на проектот за изградба на автопат значително ќе го продлабочи фискалниот дефицит. Кај надворешната страна, билансот на тековната сметка на регионот ЈИЕ6 веројатно ќе се стабилизира на тековното ниво бидејќи очекуваното зголемување на надворешната побарувачка за извозот на ЈИЕ6 ќе биде во голем дел амортизирано со растот на увозот за да се поддржи домашната побарувачка

Растот се очекува да биде позитивен во целиот регион ЈИЕ6 со исклучок на Србија. Србија најверојатно и понатаму да биде во рецесија сред слабата домашна побарувачка и проблематичната фискална консолидација. Босна и Херцеговина најверојатно ќе почне постепено да закрепнува. Албанија, Косово, Република Македонија и Црна Гора се очекува да растат со повеќе 3 проценти во 2015 година.

Предвидувања за растот во регионот ЈИЕ6 со себе носат одредени ризици од намалување. Клучните ризици ги вклучуваат: (1) ефектите од тековните и планираните програми за фискална консолидација и приватизација би можеле негативно да влијаат врз јавната поддршка за реформите; (2) ризикот од дефлација може и понатаму да го потисне растот; (3) слабите економски резултати во Еврозоната ќе ја ограничат надворешната побарувачка за извоз од земјите од регионот ЈИЕ6; (4) со оглед на нивните силни врски со ЕУ и Русија, економиите на земјите од регионот ЈИЕ6 се чувствителни на ефектите на потенцијално заострување на геополитички тензии кои произлегуваат од кризата во Русија-Украина; и (5) регионот се покажа како многу чувствителен на лоши временски прилики. Од позитивната страна, ниските цени на нафтата може да го потпомогнат поттикнувањето на растот и намалувањето на дефицитите на тековните сметки

Структурните предизвици и понатаму го ограничуваат потенцијалот за раст во ЈИЕ6. Пазарите на труд во регионот функционираат анемично со постојано високи стапки на невработеност, ниски стапки на учество во работната сила и бавно креирање на формални работни места. Иако е постигнат одреден напредок во олеснувањето на оптоварувањата на инвестициската клима, сепак сè уште постои простор за подобрување. Јавниот сектор е обемен и неефикасен во неколку земји во регионот. Во сите земји, инвестициите во подобрени, добро одржувани и/или надградени капитални средства би помогнале да се замени постојната застарена инфраструктура и да се поттикне економскиот потенцијал, под услов таквите инвестиции да имаат позитивна економска стапка на враќање и да не ја загрозуваат одржливоста на јавниот долг. Подобрената поврзаност на регионот ЈИЕ6 преку физички и институционални врски помеѓу земјите на ЈИЕ6 и ЕУ и остатокот од светот, ќе им помогне на конкурентните фирми од земјите на ЈИЕ6 да досегнат нови пазари и странски инвеститори дојдени во регионот. Унапредувањето на процесот на приклучување во ЕУ претставува можност за земјите од регионот ЈИЕ6 да спроведат агенда за интеграција во ЕУ што исто така може да има позитивно влијание на потенцијалниот раст. Економскиот раст на краток и среден рок во ЈИЕ6 може да биде поддржан преку цврсти економски политики добро подредени според приоритет, кои ќе придонесат за надминување на овие структурни пречки.

I. НАЈНОВИ ЕКОНОМСКИ СЛУЧУВАЊА

Реален Сектор

Економското закрепнување на ЈИЕ6 беше поколебано поради временските потреси во регионот во 2014 година. Поплавите од мај 2014 година ги разорија економиите на Босна и Херцеговина и Србија, што предизвика штети и загуби кои се проценува дека изнесуваа вкупно околу 15 проценти од БДП односно 4,7 проценти од БДП соодветно. Овие загуби може да се споредат со разорните поплави во Тајланд во 2011 година, кои според Проценката на штетите и загубите изнесуваа околу 14 проценти од БДП.² Српската економија се проценува дека се намали за 2,0 проценти а економијата на Босна и Херцеговина се очекува дека стагнираше на 0,4 проценти во 2014 година и покрај одредени подобрувања во втората половина на годината (Табела 1). Неповолните временски прилики исто така го ослабија растот во Црна Гора односно доведоа до намалување на туризмот и извозот на електрична енергија. Оптоварени поради намалувањето на производството, овие случувања значат дека се очекува ЈИЕ6 одвај да избегне стагнација во 2014 година со раст од скудни 0,2 проценти, односно значително под 1,9 проценти предвидени во ма³.

Сепак, просечните регионални економски резултати ги затскриваат разликите помеѓу земјите на регионот ЈИЕ6. Во Албанија и Република Македонија не се очекува забавување на раст, за разлика од останатите земји од регионот ЈИЕ6. Овие две економии не претрпеа никакви влијанија од временските потреси. Освен тоа, зголемувањето на туризмот во Албанија и извозот поврзан со странските директни инвестиции во Република Македонија, заедно со зајакнувањето на домашната побарувачка, се очекува да го зголемат растот во 2014 година. За разлика од тоа, стапките на раст во Косово и Црна Гора се проценува да бидат умерени во 2014 во споредба со 2013 година, додека пак Србија се проценува дека западнала во рецесија, а Босна и Херцеговина се соочува со стагнација во 2014 година.

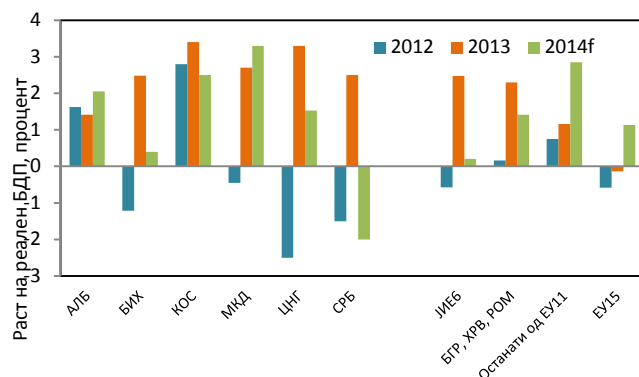
² Видете го извештајот „World Bank 2011. *Thai Flood 2011: Rapid Assessment for Resilient Recovery and Reconstruction Planning*“

³ Видете го извештајот „World Bank. 2014. *South East Europe Regular Economic Report No 6: Brittle Recovery*. May 2014. Washington DC“

Табела 1: Проекции на растот на реалниот БДП во 2014 година

	Мај 2014 година	Јануари 2015 година
АЛБ	2.1	2.1
БИХ	2.0	0.4
КОС	3.5	2.5
МКД	3.0	3.3
ЦНГ	3.2	1.5
СРБ	1.0	-2.0
ЈИЕ6	1.9	0.2
Референца:	-0,4	0,8
Еврозона		
Извор: Проекции на Светска банка.		

Слика 1: раст на реален БДП, 2012-14 година

Извор: Национални заводи за статистика и проекции на Светска банка.

Освен временските прилики, три други фактори придонесоа за колебањето на регионалните изгледи за раст на ЈИЕ6 во 2014 година како на домашниот така и на надворешниот фронт:

- (i) **Јавните инвестиции**, кои преставуваат голем импулс на растот ширум регионот, беа одложени односно намалени во неколку земји. На пример не беа спроведени планираните инвестиции во Косово и Албанија. Во Албанија јавните инвестиции беа намалени како дел од пошироката програма за фискална консолидација. Несигурноста околу општите избори во Босна и Херцеговина и Србија предизвика одредени одложувања на инвестициите. Во Црна Гора, не само што датумот на започнување на работите на изградбата на автопатот беше поместен во 2015 година, туку и **приватните инвестиции** беа пониски од очекуваното.
- (ii) **Забавувањето на неколку напредени економии односно економии во развој** предизвика намалување на глобалниот раст што имаше последици по економските резултати на ЈИЕ6. Имено, тука се вклучува неможноста на земјите на Еврозоната да заздрават, забавувањето во Кина и рецесијата во Русија. Иако надворешната побарувачка за извоз од земјите на регионот ЈИЕ6 имаше позитивно влијание врз растот, сепак нејзиниот придонес беше ограничен (Поле I).
- (iii) **Падот на цените на нафтата** кон крајот на 2014 година се очекува дека придонесе за нагорен ефект на растот на земјите од регионот ЈИЕ6. Бидејќи се работи за земји кои увезуваат нафта, земјите од регионот ЈИЕ6 придобија од намалувањето на цените на нафтата во 2014 година, со исклучок на Албанија поради нејзиниот голем извоз на нафта.

Поле I: Светски економски случувања

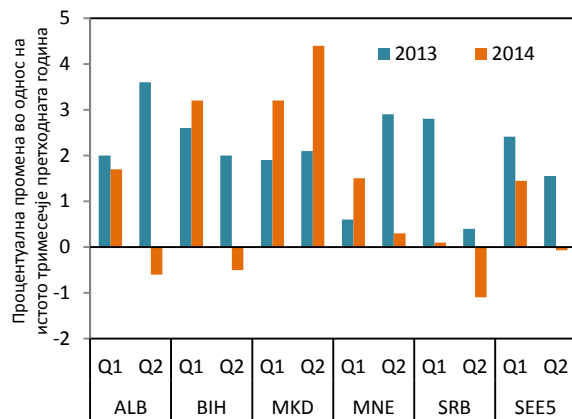
Светската економија се уште се обидува да се подобри со тоа што многу земји со високи приходи и понатаму се во костец со последиците од глобалната финансиска криза. Светскиот раст маргинално се подобри на 2,6 проценти во 2014 година од 2,5 проценти во 2013 година. Растот во земјите со високи приходи е сè помалку усогласен, со тоа што Соединетите држави предводат додека пак Европа и Јапонија заостануваат. Во **Соединетите држави**, освен привременото намалување на почетокот од 2014 година, растот е на ниво поголемо од потенцијалот од средината на 2013 година, а во третото тримесечје на 2014 година ја достигна најбрзата стапка од 2003 година. Закрепнувањето е поддржано со многу поволни монетарни политики, кои ги зацврстуваат валуациите на пазарот на капитал, и олеснување на фискалната консолидација. Подобрените пазари на трудот се карактеризираат со робусно создавање на работни места и постепено зголемување на растот платите. Условите на пазарот на станови се подобруваат додека пак намалувањето на цените на нафтата доведуваат до зголемување на реалните приходи на домаќинствата. Со намалувањето на застојот на економијата, првото нагло зголемување на стапката на федералните фондови се очекува околу средината на 2015 година, меѓутоа стегането најверојатно ќе биде постепено поради воздржаната инфлација. Во **Европа**, активностите се послаби од очекуваните, особено во Франција, Германија и Италија. Загриженоста за долгорочните изгледи и наследствата од кризата (особено ослабениите биланси на состојба и високата невработеност) претставува оптоварување за кревкиот раст и ги намалува очекуваните придобивки за растот од постојано ниските цени на нафтата. Напорите за рекапитализација на банките и раздолжувањето и понатаму можат да го ограничат давањето на кредити во одредени делови од Евразиската, и покрај успешното спроведување на Прегледот на квалитетот на активата на Европската централна банка (ЕЦБ) и иницијативата најголемите банки да бидат единствен развој. Финансиската фрагментација, високата невработеност, структурните крутости, и нерешените фискални предизвици многу е веројатно дека ќе го задушат закрепнувањето. Во **Јапонија**, со 0,2 проценти, растот во 2014 година беше значително помал од очекувањата бидејќи економијата се обидуваше да закрепне од зголемувањето на данокот на продажба во април 2014 година и, до средината на 2014 година извозот беше воздржан и покрај слабиот јен, што беше одраз на слабата глобална побарувачка, релокација на производствените постројки во странство и зголемувањето на расходите за увоз на енергија по затворањето на нуклеарните реактори. Иако невработеноста е ниска, учеството во работната сила и понатаму е на ниво од пред кризата и реалниот раст на плати е умерен. Во јуни 2014 година, владата најави низа реформи во производството и пазарот на работна сила, во согласност со препораките на ОЕЦД и се очекува да го забрза нивното спроведување по изборите во декември 2014 година. Растот во **земјите во развој** се намали на 4,4 проценти во 2014 година. Забавувањето во неколку големи земји со средни приходи главно беше одраз на циклични фактори, затегнување на домашните политики и политичките тензии. Меѓутоа изгледите на среден рок се намалени поради подлабоки, структурни фактори, вклучувајќи го тука и трендот на забавување во производството. По заздравувањето по кризата, растот на резултатите во земјите во развој достигна ниво под нивото во првата деценија на 2000-тите години. Острото намалување на цените на нафтата и другите стоки и ублажувањето на растот, делумно поради заострувањето на монетарните политики, потпомага во намалувањето на притисоците од инфлацијата. Во земјите со ниски приходи, растот и понатаму е робуствен главно поради зголемувањето на јавни инвестиции, робусните приливи на капитал, добрите жетви и подобрената безбедност во неколку конфликтни земји (на пример: Мјанмар, Централната африканска република, Мали). Умереното ниво на глобалните цени на храната и енергијата во 2014 година придонесе кон намалување на инфлацијата што беше особено значајно во делот на Африка јужно од Сахара.

Бенигните финансиски услови во текот на најголемиот дел од 2014 година им овозможија на земјите во развој и понатаму да ги користат меѓународните пазари на обврзници со рекордна стапка иако подоцна во годината финансиските пазари станаа потурбулентни. Со оглед на тоа дека главните централни банки ја изразија својата заложба за спроведување на исклучително поволни политики за поддршка на активностите, пазарите најчесто ги толкуваа лошите вести како причина за спроведување на уште поповолни политики. Како резултат, корекциите на капиталот и пазарите на обврзници со високо ниво на приноси, како одговор на избувнувања на неколку геополитички конфликти односно епидемии на заразни

болести, беа брзо надоместени. Очекувањата за сè подивергентни монетарни политики кај главните централни банки исто така предизвикале обемен раст на американскиот долар и обновени притисоци на валутите на дел од земјите во развој. Валутите од централна и источна Европа, тесно поврзани со еврото и под влијание на геополитичките превирања во регионот, значително се намалија во однос на американскиот долар, но не и во однос на еврото. Одреден број на извозници на стоки, особено Русија и земји од латинска Америка, исто така се соочија со обновени притисоци врз валутниот курс, што претставува одраз на комбинираното влијание на обемото зајакнување на доларот, ублажувањето на цените на стоките и домашната несигурност.

Регионалната економија на ЈИЕ6 почна да забавува во првата половина на 2014 година. Растот ширум регионот веќе забави до стапка од 1,4 процент во првото тримесечје на 2014 година (година за година) од 2,4 проценти во првото тримесечје на 2013 година (година за година) (Слика 2). Во второто тримесечје на 2014 година, економијата на регионот се намали за 0,3 проценти (година за година). Република Македонија е единствената земја каде растот се подобри во првата половина на 2014 година поради зголемените јавни инвестиции и извозот финансиран од СДИ.⁴ Расположливите податоци укажуваат на тоа дека регионалното закрепнување најверојатно ќе биде намалено во третото тримесечје бидејќи најголемата економија во регионот, Србија, се намалува со стапка од 3,6 проценти поради намалувањето на индустриската и градежната активност и покрај тоа што останатите земји покажуваат знаци на зголемена економска активност.

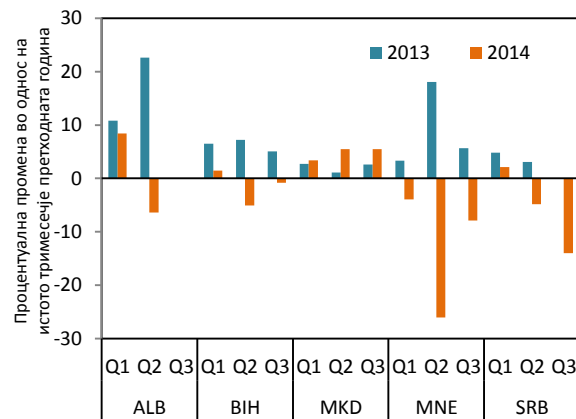
Слика 2: Тримесечен раст на реалниот БДП, 2013-14 година

Забелешка: Податокот за просекот за ЈИЕ5 за К3 од 2013 година не ја вклучува Црна Гора бидејќи се уште нема достапни податоци

Извор: Национални заводи за статистика.

Слика 3: Тримесечно индустриско производство, 2013-14 година

Извор: Национални заводи за статистика.

Временските потреси ги намалија производствените капацитети во енергетскиот и земјоделскиот сектор во регионот ЈИЕ6. Земјоделството беше еден од главните сектори кои беа силно погодени од поплавите во мај 2014 година. Во Босна и Херцеговина, додадената вредност во земјоделскиот сектор се намали за 10,9 проценти во второто тримесечје од 2014 година (година за

⁴ Податокот за БДП за Република Македонија за 2013 година се промени и изнесува 2,7 проценти. Тримесечните податоци дополнително треба да се променат.

година) и 10,2 проценти во третото тримесечје од 2014 година (година за година) додека пак додадената вредност во електроенергетскиот сектор се намали за 12,6 проценти (година за година) односно 4,0 проценти (година за година) во текот на истиот период.⁵ Во Србија, резултатите на енергетскиот сектор во периодот помеѓу мај и октомври 2014 година, по поплавите, беа 33 проценти пониски отколку во истиот период од 2013 година. Енергетскиот сектор сочинува 3,4 проценти од БДП и околу 15 проценти од вкупните индустриски резултати во Србија. Според тоа, ова намалување придонесува за околу една третина од вкупното проектирано намалување на БДП на Србија од 2 проценти во 2014 година. Земјоделското производство и извозот се очекува да ги чувствуваат ефектите на поплавите сè до втората половина на годината.

Растот на индустриското производство беше негативен во најголем број од земјите. Свкупно, растот на индустриското производство забави уште во првото тримесечје на 2014 година во сите земји во регионот освен во Република Македонија. Во наредните две тримесечја, состојбата значително се влоши во Црна Гора и Србија, каде индустриското производство се намали за дури 26 проценти. Во Албанија производствениот, градежниот и транспортниот сектор се соочија со значајни намалувања во првата половина на 2014 година делумно поради намалените јавни инвестиции, меѓутоа индустриското производство во Албанија закрепна донекаде во третото тримесечје (мало зголемување од околу 2,5 проценти), во Босна и Херцеговина намалувањето кое започна во второто тримесечје беше олеснето во третото тримесечје. Индустриското производство во Република Македонија и понатаму се прошируваше делумно поради одржаната надворешна побарувачка (Слика 3).

Резултатите на регионалниот извоз од ЈИЕ6 имаа мало позитивно влијание врз растот во првата половина на 2014 година. Три земји во регионот 0 Србија, Република Македонија и Косово – имаа двоцифрен раст на извозот во првата половина на 2014 година. Во Србија и Република Македонија, главен двигател на растот на извозот беа индустриските производи со висока вредност (автомобили и електрични машини) барани на европскиот пазар и произведени од страна на фабриките финансирани со странски директни инвестиции. Извозот на Косово се зголеми поради проширувањето на производствената основа, меѓутоа се уште е на ниско ниво како дел од БДП (помалку од 20 проценти од БДП, односно едно од најниските нивоа во светот) и е концентриран на сировини. Извозот од овие три земји сочинува повеќе од половина од вкупниот извоз на ЈИЕ6 во 2014 година, што претставува двигател на позитивниот придонес на извозот кон свкупниот раст на ЈИЕ6. Извозот од Црна Гора се намали за 11,8 проценти од почетокот на годината до ноември во споредба со истиот период во 2013 година, главно поради острото намалување на извозот на електрична енергија под влијание на екстремните временски прилики, како и поради годишниот ремонт на една термоцентрала кој траеше подолго од предвиденото.

Извозот се очекува да има позитивно влијание врз економскиот раст во втората половина на 2014 година. Ефектите најверојатно ќе бидат релативно големи во Албанија, каде стапката на

⁵ Земјоделската додадена вредност вклучува и шумарство и рибарство, додека пак додадената вредност во електроенергетскиот сектор вклучува и снабдување со гас, пареа и климатизација.

раст во втората половина се очекува да ги надомести слабите резултати од првите две тримесечја, што придонесе за мало забрзување на растот од 1,4 проценти во 2013 година до 2,1 проценти во 2014 година. Црна Гора исто така се очекува да придобие од зголемените приходи во туризмот, меѓутоа најверојатно нема да можат целосно да ги надоместат слабите резултати од првата половина на годината.

Меѓутоа, извозот и понатаму е на ниско ниво како дел од БДП во ЈИЕ6 односно е на ниво под потенцијалното. Извозот во просек изнесуваше околу 38 проценти од БДП во 2013 во земјите од регионот ЈИЕ6. Ова се споредува со преку 60 проценти во земјите од ЕУ11. Косово и Босна и Херцеговина имаат особено лоши резултати, со извоз на ниво од 20 проценти односно 30 проценти од БДП. Најновите аналитички трудови укажуваат дека извозот од регионот е на ниво многу под потенцијалното ниво, особено во светскиот најголем економски блок, ЕУ, во непосредна близина. Извозот на Албанија во ЕУ се проценува дека е 40 проценти под потенцијалното ниво, додека пак извозот од другите земјите од регионот на ЈИЕ6 е на ниво околу 30 проценти под потенцијалното ниво.⁶

Поле II. Економското влијание на потресите поврзани со временските прилики во ЈИЕ6

Регионот ЈИЕ6 беше изложен на низа екстремни временски настани во и изминатите три години, кои оставија свој траг на економскиот раст. Во февруари 2012 година, регионот ЈИЕ6 беше погоден со **остра зима**, што доведе до вонредна состојба во неколку земји. Земјите во регионот ЈИЕ6, со различен интензитет беа погодени од: недостаток на вода, храна, гориво, лекови, испади на енергетските односно телекомуникациските системи, лавини и парализирање на транспортниот систем. Економските резултати беа намалени бидејќи градежништвото се намали повеќе од вообичаено во текот на зимата, вработените не можеа да одат на работа и потрошувачите не купуваа. **Ова следеше суша во летото во 2012 година.** Хидроцентралите произведуваат околу 15 проценти од електричната енергија во и некои земји особено се потпираат на овој извор на енергија. Албанија, Босна и Херцеговина и Црна Гора особено се потпираат на хидроенергијата која произведува скоро 100 проценти од вкупната електрична енергија во Албанија, околу третина во Босна и Херцеговина и половина во Црна Гора. Сушата го намали снабдувањето со електрична енергија во регионот кој и претходно немал доволно енергија, што ги погоди деловните субјекти и домаќинствата. Во исто време, сушата го погоди земјоделскиот сектор во ЈИЕ6. **Заеднички, острата зима и летната суша го придонесоа регионот ЈИЕ6 да биде втурнат во двојна рецесија во 2012 година.** Резултатите во регионот се намалија за 0,6 проценти во 2012 година и само во Албанија и Косово беше забележан позитивен раст (изданието на овој извештај за ЈИЕ6 од јуни 2013 година).

Во мај 2014 година, Босна и Херцеговина беа силно погодени со поплави. Врнежите беа најголеми од кога постои евиденција пред 120 години. Голем дел од населението и земјишната маса претрпеа штетни влијанија од поплавите, особено во Босна и Херцеговина. Во оваа земја, „кон крајот на мај 2014 година, 25 лица починаа, околу 90.000 лица беа евакуирани, а околу 1 милион односно една четвртина од вкупното население беа директно погодени од поплавите. Погодени беа површини од скоро една третина од вкупната територија на земјата, а обемните поплави предизвикаа преку 3.000 свлечишта на земјиште.“⁷

Проценката на закрепнувањето и потребите процени дека кумулативното влијание би можело да биде доволно Босна и Херцеговина повторно да ја втурне во рецесија и значително да ги намали

⁶ Повеќе информации во извештајот „World Bank. 2014. South East Europe Regular Economic Report No 6: Brittle Recovery. May 2014. Washington DC.

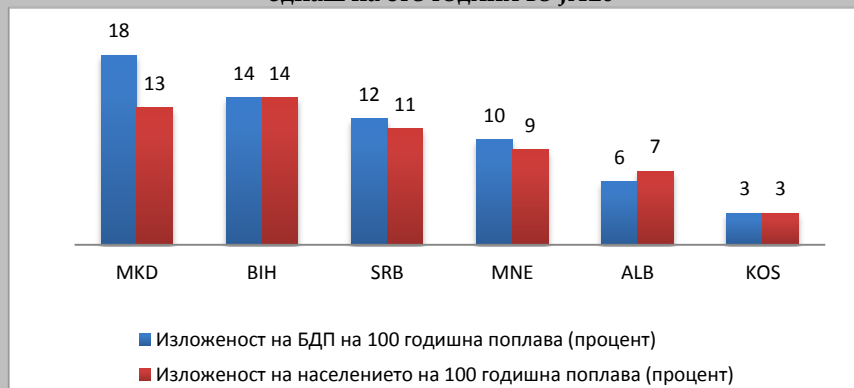
⁷ Проект за итно закрепнување од поплави во Босна и Херцеговина, Светска банка, 2014 година.

постигнатите резултати во Србија, да предизвика зголемување на сиромаштијата и да изврши притисок на јавните финансии. Поплавите се проценува дека предизвикаа штети (9,3 проценти од БДП) и загуби (5,6 проценти од БДП) од околу 15 проценти од БДП во 2014 година во Босна и Херцеговина.⁸ Трошоците за реконструкција би можеле да извршат притисок на јавните финансии на обете земји и да ги зголемат дефицитите на тековните сметки поради увозот на материјали за реконструкција. Исто така погоден беше и извозот од земјоделскиот сектор на Босна и Херцеговина поради значителното уништување на земјоделски култури. Во Србија се проценува дека поплавите предизвикаа штети од околу 864 милиони ЕУР и загуби од околу 648 милиони ЕУР. Ова претставува штети од околу 2,7 проценти од БДП и загуби од околу 2 проценти од БДП во 2014 година. Најтешко погодените економски сектори се енергетскиот сектор, рударството и земјоделството, но исто така значителни штети претрпе и транспортната инфраструктура (патиштата, мостовите и железничките пруги).

Босна и Херцеговина беше погодена од втор циклус на поплави во август 2014 година, а лошото време исто така го попречи растот и во Црна Гора. Иако не беше ни блиску до разорните нивоа на поплавите во мај, сепак врнежите во септември во Босна и Херцеговина беа доволни да предизвикаат вознемиреност и да послужат како предупредување за ранливоста на регионот на климатски потреси. Ниските нивоа на врнежи заедно со лошите временски прилики во летниот период во Црна Гора ги намалија производството на електрична енергија и извозот, како и туризмот, со што предизвикаа намалување на економскиот раст.

Влијанието на овие неодамнешни климатски потреси укажува на важноста од изградба на зголемена отпорност од екстремните временски прилики и климатските промени. Со оглед на профилот на регионот и соодветната изложеност на економските активности на природни непогоди, во Република Македонија, Босна и Херцеговина и Србија изложеноста на БДП на поплави е доволно висока за да предизвика одредено ниво на фискален стрес и одложено закрепнување и реконструкција. Влијанието на помалку честите настани би можело да биде уште позначајно. Моделирањето спроведено од страна на групацијата Светска банка укажува дека поплавите кои настануваат еднаш во 100 години би можеле да имаат влијание врз 18 проценти или повеќе од БДП на Република Македонија, 14 проценти или повеќе од БДП на Босна и Херцеговина и 12 проценти или повеќе од БДП на Србија во период од неколку години. Штетите и загубите како последица на ова би можеле да достигнат до 9, 4 односно 5 проценти од БДП на секоја од овие три земји. Големи делови од населението исто така би биле изложени на поплавите која настануваат еднаш на 100 години (Слика П2.1).

Слика П2.1: Изложеност на економските активности и населението на поплави кои настануваат еднаш на сто години во ЈИЕ6

Извор: Проекции на светска банка

Неодамнешните поплави во Босна и Херцеговина укажуваат на тоа дека овие проценки можеби се

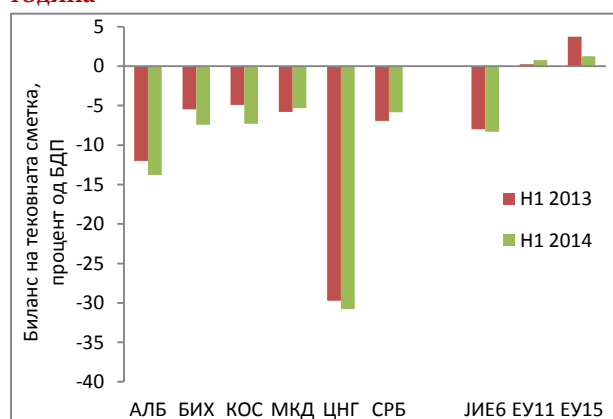
⁸ <http://europa.ba/Download.aspx?id=1521&lang=EN> и http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/floods/rna-executive-summary.pdf

конзервативни. Климатските промени можат да доведат до тоа регионот да стане уште поранлив. Според тоа при подготвувањето за сегашноста и за иднината во долгорочните развојни стратегии треба да се воведат механизми за Управување со ризик од несреќи со катастрофални последици, како и за прилагодување.

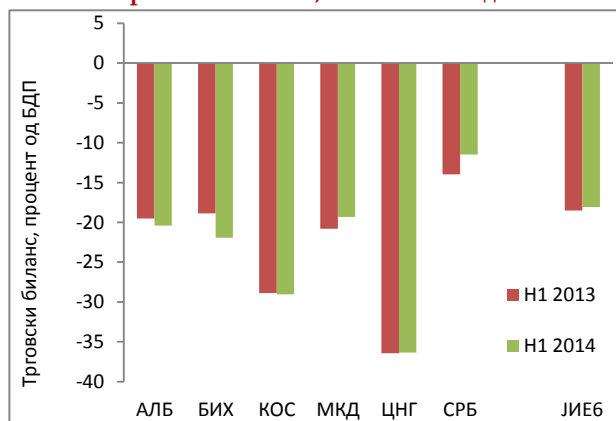
Надворешна трговија и надворешен сектор

Дефицитите на тековните сметки се очекува дека малку се зголемија во 2014 година, бидејќи зголемувањето на извозот не успеа да го надомести зголемувањето на увозот. Регионалниот дефицит на тековната сметка (пондериран просек) се зголеми од 8,0 проценти од БДП во првата половина од 2013 година на 8,3 проценти од БДП во истиот период од 2014 година бидејќи надворешниот биланс се намали во Албанија, Босна и Херцеговина, Косово и Црна Гора (Слика 4). Во Босна и Херцеговина, зголемувањето на дефицитот главно се должеше на увозот, кој растеше за 5,7 проценти во просек во првата половина од 2014 година (година за година). Извозот исто така се зголеми во овие земји во истиот период, иако само за 3,3 проценти, и, со оглед на ниското основно ниво, не успеа да го надомести зголемувањето на увозот (Слики 6, 7). Во Албанија и Црна Гора беше забележан значителен пад на извозот, проследен со помал пад на увозот. Во Република Македонија и Србија, билансите на тековните сметки малку се подобрија бидејќи растот на увозот го надмина зголемувањето на увозот и трговските дефицити се намалија. Извозот порасна за 19,7 проценти во првата половина на 2014 година во Република Македонија и за 11,3 проценти во Србија.

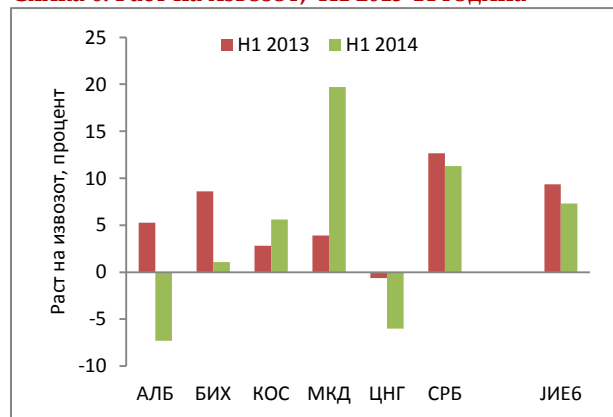
Слика 4: Биланс на тековната сметка, Н1 2013-14 година

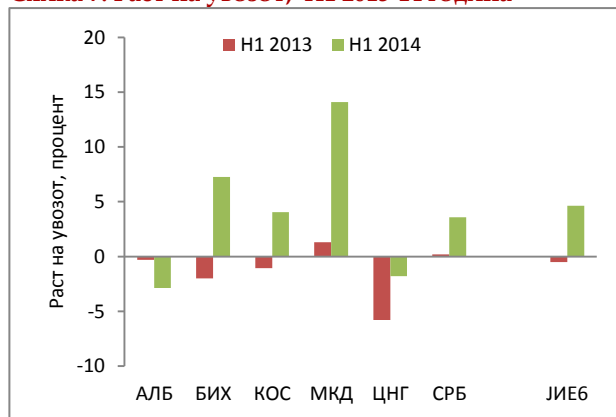
Слика 5: Трговски биланс, Н1 2013-14 година

Слика 6: Раст на извозот, Н1 2013-14 година

Слика 7: Раст на увозот, Н1 2013-14 година

Забелешка: податоците за ЕУ 11 и ЕУ15 се за К1.

Извор: Пресметки на Светска банка врз основа на податоци од централните банки, ММФ, СЕИ, и статистичките заводи.

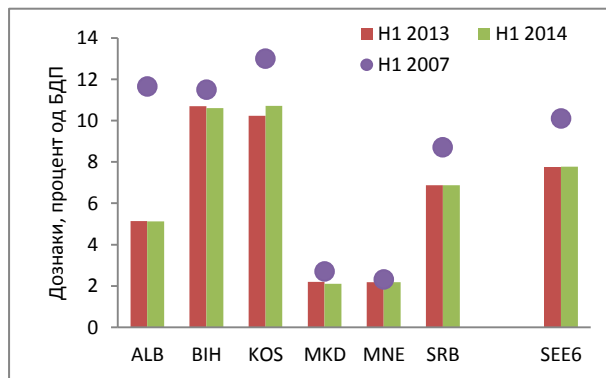
Постојат повеќе фактори за зголемувањето на увозот. Во Република Македонија, зголемувањето на увозот беше одраз на зацврстувањето на закрепнувањето и увозот поврзан со странските директни инвестиции. Во Босна и Херцеговина и Србија, увозот се зголеми како одговор на поплавите. Косово забележа зголемување на увозот поради зголемувањето на побарувачката. За разлика од тоа, увозот и понатаму се намалуваше во Албанија и Црна Гора, иако по помала стапка отколку во претходната година во Црна Гора.

Извозот од ЈИЕ6 и понатаму растеше со умерена темпо. Извозот од ЈИЕ6 порасна за 9,5 проценти во првата половина од 2014 година (година за година), нешто повеќе од 9,1 проценти забележани во истиот период од 2013 година (година за година) (Слика 6). Најголеми двигатели на ова зголемување беа Република Македонија и Србија, и нешто помалку Косово и Босна и Херцеговина. Во Република Македонија и Србија, извозот на производи финансирани од странските директни инвестиции и понатаму се зголемуваше, иако со помала стапка отколку во Србија. Извозот на минерали, особено извозот на руда на олово и цинк и фероникел од Косово се зголеми од август. Овој вид извоз е главно насочен кон Кина и покрај забавувањето во Кина.

ЕУ стана уште позначајна дестинација за извозот од ЈИЕ во 2014 година. Уделот на извозот на стоки во ЕУ во рамките на вкупниот извоз од ЈИЕ6 се зголеми од 62,4 проценти во 2013 година на 63,5 проценти во првата половина на 2014 година. За разлика од тоа, уделот на трговијата во рамките на регионот во вкупниот извоз од ЈИЕ6 се намали од 24,7 проценти во 2013 година на 23 проценти во првата половина на 2014 година. Исклучок од овој тренд претставува извозот на Косово во Србија, кој се зголеми скоро за двапати во 2014 (иако од ниско основно ниво) поради подобрувањето на трговските односи помеѓу овие две земји.

Разочарувачкиот раст во Еврозоната и понатаму го ограничува приливот на дознаки од странство. Придонесот на дознаките кон финансирањето на трговскиот дефицит е значителен во сите земји на регионот ЈИЕ6. Дознаките од странство се особено значајни за економиите на Албанија, Босна и Херцеговина и Косово, со тоа што примарните извори на овие дознаки се во Грција, Италија, Швајцарија, Австрија и Германија. Во првата половина на 2014 година, дознаките изнесуваа 7,8 проценти од БДП (Слика 8), што претставува само мала промена во однос на изминатите две години и е значително под нивото пред кризата.

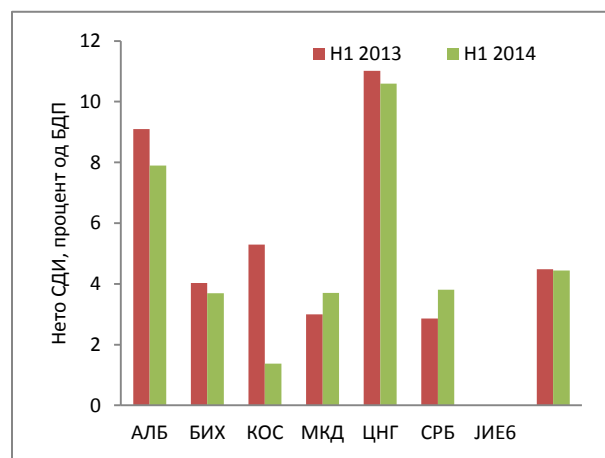
Слика 8: Дознаки од странство, Н1 2013-14

Забелешка: Податоците за Република Македонија вклучуваат само дознаки од странство од работници префрлени преку официјални банкарски канали и пријавени како такви, но не сите приватни трансфери кои имаат значајно влијание врз финансирањето на трговскиот дефицит. Во случајот на Босна и Херцеговина е употребена потесната дефиниција. Извор: Централни банки и ММФ.

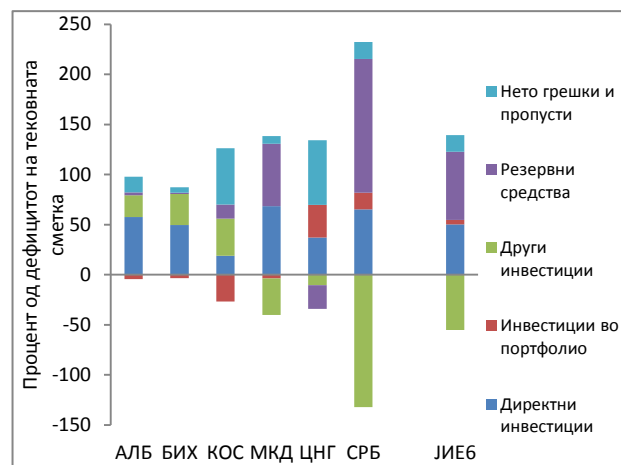
Нето приливите на СДИ маргинално се намалија. Нето приливите на СДИ во ЈИЕ6 изнесуваа 4,4 проценти од БДП во првата половина на 2014 година, што е нешто помалку од 4,5 проценти од БДП во 2013 година. Иако регионалниот просек не се промени во споредба со истиот период од 2013 година, сепак искуствата на земјите се хетерогени (Слика 9). Сето приливите на СДИ во Србија и Република Македонија се зголемени поради ширењето на производствените капацитети во постоечките постројки финансирани со СДИ односно новите СДИ. Во меѓувреме, во останатите земји беше забележан пад на приливите од СДИ. Во рамките на целиот регион овој пат беше најдраматичен во Косово поради сè поголемата несигурност во однос на политичката криза по изборите и неуспешната приватизација на поштата и телекомуникациите на Косово (ПТК) во 2013 година.

Слика 9: Нето СДИ, Н1 2013-14 година

Извор: Пресметки на Светска банка базирани на податоци од централните банки.

Слика 10: Финансирање на тековната сметка, Н1 2014 година

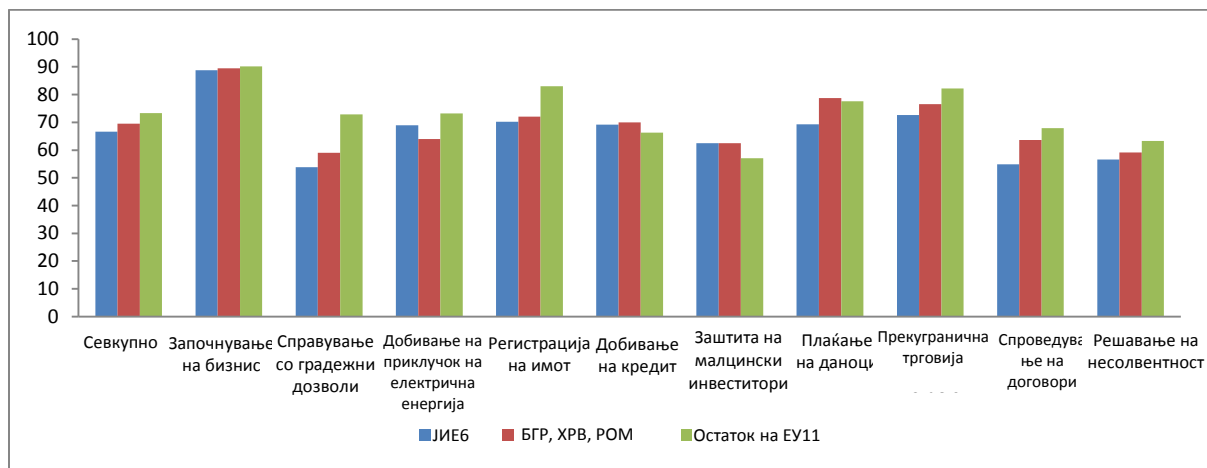

Извор: Пресметки на Светска банка базирани на податоци од централните банки.

Големите дефицити на тековните сметки и ограничените приливи на капитал ги затегнаа резервите. Со дефицити на тековните сметки кои или изнесуваат или се приближуваат кон двоцифрен износ ширум регионот, финансирањето на дефицитите станува важно прашање за регионот. Најзначајниот извор за финансирање на тековната сметка во првата половина на 2014 година беа странските директни инвестиции (Слика 10). Тие финансираа повеќе од половина од дефицитот на тековната сметка за ЈИЕ6 и повеќе од две третини во Република Македонија и Србија. Сепак, приливите од СДИ и понатаму беа многу пониски во споредба со соседните земји на ЕУ. На пример, приливите од СДИ за регионот ЕУ11 беа двапати поголеми во споредба со регионот ЈИЕ6 во периодот помеѓу 2009 и 2013 година. Големите нето одливи на „други инвестиции“ главно се должат на исполнувањето на меѓународните обврски за плаќање на камати, што укажува на потенцијални проблеми поврзани со одржливоста на тековната сметка (ЈИЕ6 поле III).

Слабите економски услови во Еврозоната заедно со генерално лошата инвестициска клима во регионот најверојатно ќе предизвикаат ограничување на растот на приливите од СДИ. Многу фактори ги одредуваат приливите од СДИ, а слабата економија на Еврозоната несомнено ги намалува странските директни инвестиции во регионот. Сепак, инвестициската клима во земјите приматели претставува исто така значаен фактор. Приливите на СДИ се ниски и покрај фактот дека земјите од регионот ЈИЕ6 имаат добар пристап до пазарите на западниот дел на ЕУ благодарение на географската поставеност и трговските договори (Слика 11). Регионот се уште не ги користи максимално придобивките од ваквата географската близина. Иако земјите од регионот ЈИЕ6 оствариле напредок во реформирањето на своите регулаторни опкружувања, сепак неодамнешниот извештај ДуингБизнис⁹ укажува дека се уште постојат области каде има потреба од дополнителни подобрувања. „Справувањето со градежните дозволи“, „Спроведувањето на договорите“ и „Решавањето на несолвентноста“ особено се покажаа како областите кои се послаби од другите. Слабите резултати во овие области се чини претставуваат одраз на троти бирократии, корупција и слаба законска рамка во сите земји од регионот.

Слика 11: ДуингБизнис: Оддалеченост од границата (100=најдобро), 2015 година

Извор: Показатели на ДуингБизнис на Светска банка (2015 година)

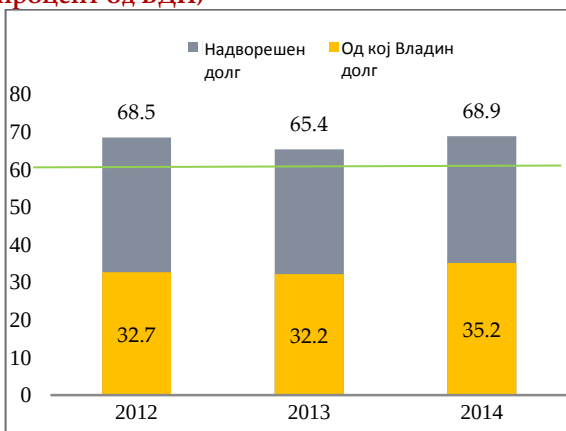
Намалувањето на надворешниот долг од 2013 година имаше краток век. Надворешниот долг на ЈИЕ6 повторно се зголеми на 68,5 проценти во првата половина на 2014 година по намалување за скоро 3 проценти од БДП во 2013 година (Слики 12 и 13). Зголемувањето на надворешниот јавен долг во Босна и Херцеговина и Србија за 3,9 односно 4,4 процентни поени беше главниот двигател на севкупното зголемување.¹⁰ Во Косово и Албанија¹¹ беше забележано мало намалување на

⁹ ЈИЕ6, Извештај на Светска банка ДуингБизнис за 2015 година, Вашингтон ДЦ.

¹⁰ Српскиот надворешен долг го вклучува издавањето на долгот по јуни 2014 година

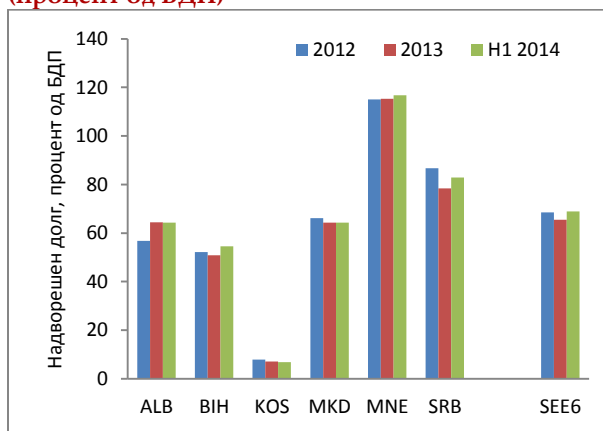
надворешниот долг што не влијаеше многу на просекот на регионот ЈИЕ6. Надворешниот долг на Република Македонија се зголеми подоцна во текот на годината за 7 проценти од БДП поради издавањето на Евро обврзницата, планирана делумно да се искористи за да се отплати долгот кој достасува во 2015 година. Моделите укажуваат дека стабилното ниво на дефицитот на тековната сметка најверојатно нема да биде одржливо во неколку од земјите на ЈИЕ6 поради зголемувањето на надворешниот долг кое го имплицира (ЈИЕ6 Поле III).

Слика 12: Просечен надворешен долг на ЈИЕ6 (процент од БДП)

Извор: Централните банки и министерствата за финансии на земјите од регионот ЈИЕ6

Слика 13: Надворешен долг на ЈИЕ6 по земји (процент од БДП)

Извор: Централните банки и министерствата за финансии на земјите од регионот ЈИЕ6

Забелешка: Податоците за 2014 се најновите достапни податоци и не секогаш се полугодишни.

Поле III. Одржливост на тековната сметка во економиите на регионот од ЈИЕ6

Иако не постои апсолутна дефиниција на одржливоста на тековната сметка, сепак дефицитот на тековната сметка на една земја може да се смета за одржлив сè додека односот на надворешниот долг кон БДП не се зголемува и странските инвеститори се спремни да го финансираат. Доминантниот пристап за проценување на одржливоста на тековната сметка во литературата е меѓувремениот пристап (Сакс 1981; Обсфед и Рогоф 1994; Милеси-Ферети и Разин 1996; ММФ, 1998б; Каранца 2002), што укажува на тоа дека билансот на тековната сметка е последица на прогресивно динамично штедење и донесување на одлуки за инвестирање (Брисмис и сор., 2010 година). Ву (2000) и Лау и Бахраумшах (2005) го операционализираа овој концепт и укажаа дека неменлив однос помеѓу тековната сметка и БДП претставува однос помеѓу надворешниот долг и БДП кој никогаш не преоѓа одредена граница и секогаш се стреми кон таа граница. Ву (2000) ги утврди неменливите односи помеѓу тековната сметка кој одговараат на односите помеѓу надворешниот долг и БДП за 10 земји на ОЕЦД. Лау и Бахраумшах (2005) ги утврдија неменливите односи помеѓу тековната сметка и БДП за три од дванаесетте земји во Азија. **Утврдување на тоа дали односот помеѓу тековната сметка и БДП е неменлив или се намалува со текот на времето е потребен, но недоволен услов за одржливост на тековната сметка.** Не е доволен бидејќи многу други фактори влијаат врз одржливоста на тековната сметка. Особено, дефицитот на тековната сметка за финансирање на продуктивни инвестиции не е ист како и дефицитот кој се користи за финансирање потрошувачка и работи поврзани со пристап до меѓународните финансиски пазари. Сепак доколку се утврди дека односот помеѓу тековната сметка и БДП се стреми кон стабилно ниво на долг рок, тоа значи помал ризик од криза на

¹¹ Треба да се забележи дека новите податоци од Националната банка на Албанија откриваат поголем приватен надворешен долг отколку што беше претходно наведено во нашите РЕИ извештаи за ЈИЕ6. Ова исто така до одредена мера влијае и врз зголемувањето на регионалниот надворешен долг.

тековната сметка. Испитавме дали односот помеѓу дефицитот на тековната сметка и БДП е неменлив за ЈИЕ6. При проценувањето на стапката на приближување на тековната сметка кон стабилно ниво ќе го примениме трудот на Јиандог и Шанг-Јин (2007) и економската литература за пресметка на конвергенцијата (Бал и Шеридан, 2003; Хивонен 2004).

Применувајќи ги трудовите на Ву (2000) и Лау и Бахарумшах (2005), **испитуваме дали постојниот дефицит на тековната сметка во земјите од регионот ЈИЕ6 е одржлив.** Претпоставуваме дека земјите со потенцијално високи дефицити на тековната сметка ќе забележат намалување на дефицитот на тековната сметка доколку се вратата на одредена средна вредност која важи на долг рок и за целата земја. Овие дефицити се намалуваат доколку нивната големина е последица на првичните резултати на земјата поради транзиторни фактори и/или лоши резултати на јавните политики. Ваква конвергенција може да настане како последица на политиката на приклучување кон ЕУ бидејќи претпоставуваме дека земјите на ЈИЕ6 се свесни дека не е можно приклучување во ЕУ со високи дефицити на тековните сметки.

Ја испитуваме одржливоста на дефицитот на тековната сметка со примена на два различни методи. Првата метода е обични најмали квадрати, а втората метода е панел регресија. Првата метода е применета на податоците од секоја земја посебно. Втората метода е применета на сите земји од регионот ЈИЕ6 како група. Постапката за проценка се заснова на следниве чекори:

1. **Прво** го пресметуваме X_t што ја претставува тековната сметка на секоја земја (ca) како дел од нејзиниот БДП

$$(gdp) \text{ во периодот } (t): X_t = \frac{ca_t}{gdp_t} \quad (1)$$

каде t претставува индекс за годините од 2002 до 2013 година.

2. **Второ** испитуваме дали X_t го следи процесот на единичен корен преку следнава равенка:

$$\Delta X_t = \alpha + \beta X_{t-1} + e_t \quad (2)$$

Доколку $\beta = 1$ во равенката (2), тогаш по дефиниција не постои конвергенција бидејќи дефицитот на тековната сметка секогаш ќе расте¹². Меѓутоа, доколку бета е помала од 1, тогаш тоа значи дека тековната сметка се конвертира кон стабилна состојба. Колку поблиска е брзината на конвергенција до еден во апсолутна бројка, толку е поголема брзината на конвергенција.

Резултатите укажуваат на тоа дека долгорочната стабилна состојба на ЈИЕ6 како група е дефицит на тековна сметка од 9,8 проценти од БДП и дека ќе се стреми кон ова ниво без оглед дали вредноста во определена година е пониска или повисока од оваа вредност (Табела ПШ.1). Дефицитот на тековната сметка се стреми кон долгорочната стабилна состојба по стапка од околу 38 проценти годишно.

Табела ПШ.1: Долгорочна стабилна состојба и брзина на конвергенцијата за регионот ЈИЕ6

Проценка	Годишни податоци
Долгорочна стабилна состојба	9,8 проценти
Брзина на конвергенција	38 проценти

¹² Равенката (2) е всушност еден вид на Дики-Фулеров тест за единичен корен и дали доколку $\beta=1$ постои единичен корен.

Податоците исто така ни овозможуваат да направиме посебни модели за Босна и Херцеговина, Република Македонија и Србија¹³. Овие земји имаат стабилни состојби на дефицитите на тековните сметки од 14, 7,9 односно 14,1 проценти (Табела ПШ.2). Меѓутоа, Босна и Херцеговина, Република Македонија и Србија бележат побрза конвергенција во споредба со просекот на ЈИЕ6 односно „брзини“ од 77, 64 односно 78 проценти годишно.

Табела ПШ.2: Долгорочна стабилна состојба и брзина на конвергенцијата за БИХ, Република Македонија и Србија

Проценка	Босна и Херцеговина	Република Македонија	Србија
Долгорочна стабилна состојба	14,0 проценти	7,9 проценти	14,1 проценти
Брзина на конвергенција	77,0 проценти	63,8 проценти	78,5 проценти

Проценетата долгорочна стабилна состојба на дефицитот на тековната сметка се чини дека не е многу веројатно да биде одржлива на среден до долг рок. Проценката укажува дека секоја земја во регионот ЈИЕ6 се соочува со долгорочен дефицит на тековната сметка кој е далеку поголем од максималниот однос помеѓу дефицитот на тековната сметка и БДП од 5 проценти кој, понекогаш се смета за одржлив во рамките на дијагностиката на ранливоста. Постојани дефицити на тековната сметка над 5 проценти од БДП општо земено се сметаат за неодржливи на долг рок, особено кога дефицитот се финансира со краткорочен долг и предизвикува намалување на девизните резерви (Милеси-Ферети и Разин, 1996, Каранца 2002). Освен тоа, треба да се разгледа и структурата на финансирањето на дефицитот на тековната сметка. Стапките на долгорочната стабилна состојба за Босна и Херцеговина и Србија се многу поголеми отколку кај другите земји од регионот ЈИЕ6. Оваа проценка исто така претставува предупредување за потенцијално неодржливи дефицити на тековните сметки во овие земји.

¹³ Го применивме панел тестот на единичниот корен за да ја надминеме слабоста на стандардните тестови на единичен корен. Резултатите од панел тестот на единичен корен укажуваат дека го отфрламе Но од заедничкиот процес на единичен корен но не можеме да го отфрлиме Но од индивидуалниот процес на единичен корен. Ова значи дека треба да испитаме кои од земјите од регионот ЈИЕ6 се погодни за ваквиот пристап.

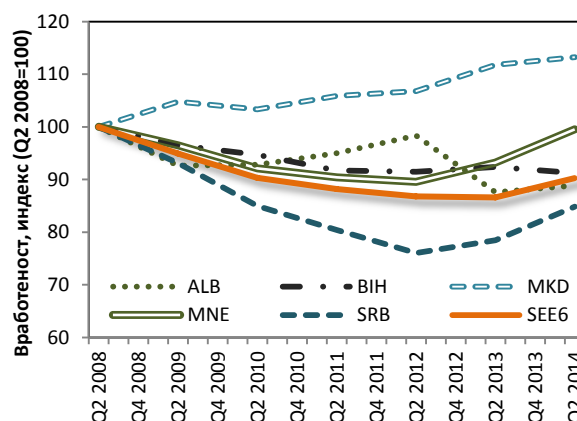
Пазар на трудот

Закрепнувањето од рецесијата во 2012 година имаше многу мал ефект на клучните показатели на пазарот на трудот во ЈИЕ6. Оттогаш, вработеноста во регионот ЈИЕ6 малку се зголеми, невработеноста малку се намали и стапките на учеството во работната сила во скоро сите економии маргинално се подобрија (Слика 14). Бројот на вработени во целокупниот регион се зголеми за 4 проценти помеѓу К2 2012 и К2 2014. Позитивните стапки на раст незначително ги намалија постојано високите стапки на невработеност, кои се намалија од 24,1 проценти во просек во К2 2012 на 22 проценти во К2 2014 (Слика 15). Како последица на ова стапката на учеството во работната сила малку се зголеми од 49,1 проценти на 50,3 проценти во текот на истиот период.

Резултатите на пазарот на трудот беа различни во различните економии во регионот. Република Македонија забележи подобрување на условите на пазарот на трудот од 2008 година. Во меѓувреме, пазарите во Црна Гора и Србија, кои беа сериозно погодени од кризата, забележаа одредено закрепнување во минатата година со тоа што стапките на вработеност ги

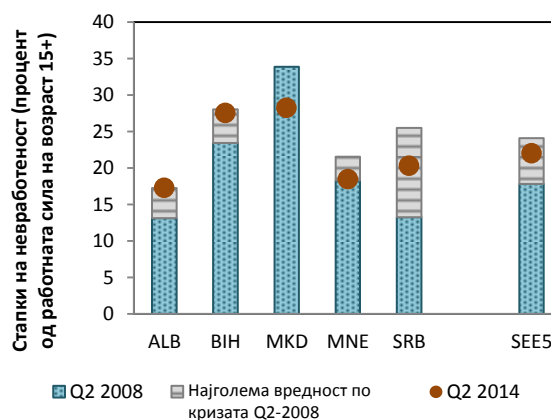
достигнаа нивоата од пред кризата во Црна Гора. За разлика од тоа, во Босна и Херцеговина, пазарот на трудот многу малку се прилагодил во текот на периодот на закрепнување. Во Албанија, условите на пазарот на трудот се влошија поради забавувањето на растот во 2013 година. Закрепнувањето на економиите во регионот ЈИЕ6, и покрај тоа се покажа како кршливо и растот беше поколебан во првата половина на 2014 година не само поради поплавите во Босна и Херцеговина и Србија, туку и поради слабите изгледи за раст во напредните економии, главно во Еврозоната. Пазарите на трудот најверојатно ќе ги почувствуваат ефектите на забавувањето на

Слика 14: Вработеноста во ЈИЕ6, К2 2008-К2 2014

Извор: Пресметки на Светска банка засновани на националните заводи за статистика

Слика 15: Стапки на невработеност во ЈИЕ6, К2 2008-К2 2014

Извор: Национални заводи за статистика

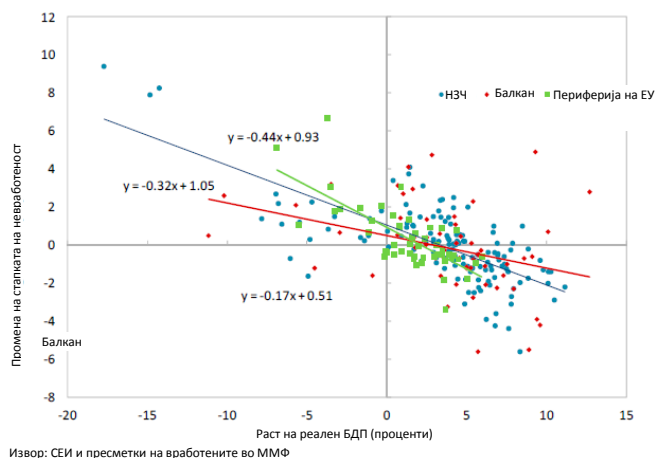
растот со одредено задоцнување, а бавното усвојување на реформите на трудот во земјите каде има потреба за такви реформи, би можело да го ограничи растот и намалувањето на невработеноста.

Структурните предизвици негативно влијаат на пазарите на трудот во ЈИЕ6.

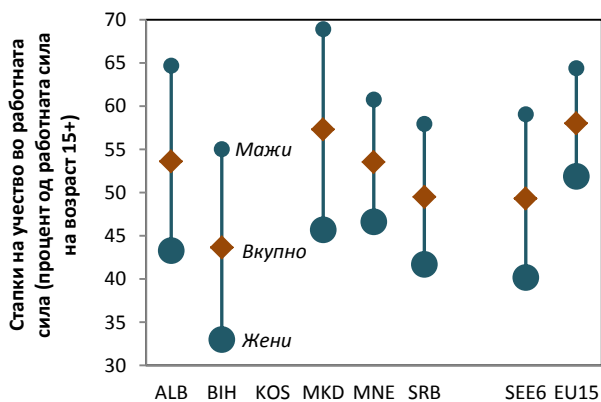
Еластичноста на клучните показатели на пазарите на трудот во однос на растот, е на ниско ниво во целиот регион ЈИЕ6 што укажува на структурни крутости во пазарите на трудот (Слика 16). И покрај разликите помеѓу земјите и секторите, во целина крутоста на реалните плати го направија вработувањето да биде главниот канал за прилагодување на пазарот на трудот како одговор на кризите (ММФ 2014 година). Главно поради надолните крутости на реалните плати, единичните трошоци на трудот не беа прилагодени за време на кризата, што доведе до намалување на конкурентноста на регионот ЈИЕ6. Неформалните пазари на трудот постојат и понатаму како резултат односно причина за пропустите на формалниот пазар на трудот. Дивидендата на растот во однос на акумулацијата на капитал е ниска односно негативна и претставува одраз на целокупниот резултат од неефикасноста на пазарите на трудот. Стапките на учество на пазарот на трудот ширум ЈИЕ6, особено кај женското население и понатаму се пониски во споредба со стапките кај машкото население како и во споредба со ЕУ (Слика 17). Постојано високите стапки на невработеност исто така негативно влијаат особено врз младите во ЈИЕ6 со тоа што стапката на невработеност кај младите достигна ниво од 50 проценти во просек.

Регулативите на пазарот на трудот измерени според *показателите на ДуингБизнис* оставаат простор за подобрување. Постојат земји во регионот како што е Република Македонија со пофлексибилни практики за вработување во споредба со останатите односно земји кои постигнале релативно поголем напредок во надминувањето на крутоста на нивните пазари на трудот во изминатите неколку години (Слика 18). Иако индексот на вкупната крутост на вработувањето не укажува на тоа дека пазарите на трудот во ЈИЕ6 се особено крути, сепак неговите составени

Слика 16: Невработеност и раст на БДП, 1993-2011

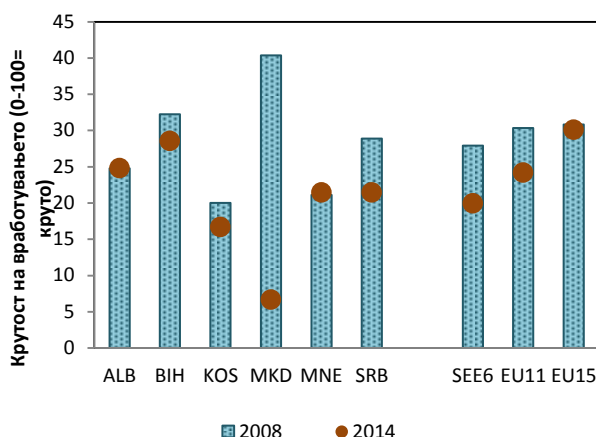

Слика 17: Стапки на учество во работната сила во ЈИЕ6, Q2 2014

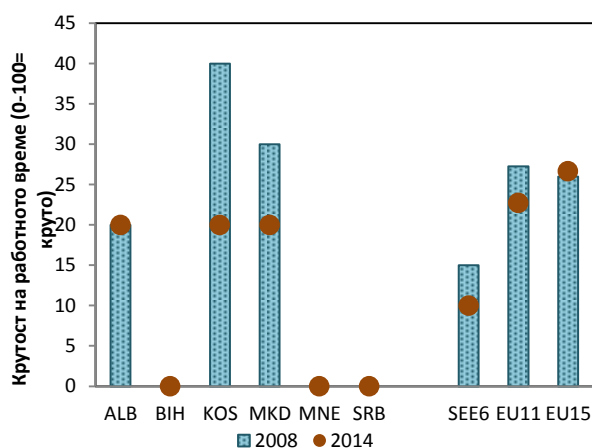
елементи откриваат различна слика. На пример, минималната плата во однос на додадената вредност по вработен е повисока од просекот на ЕУ, особено во Босна и Херцеговина и Албанија, што предизвикува проблеми при донесувањето на одлуки за вработување (Слика 22, Слика 20). За разлика од тоа, регулативите кои го регулираат работното време се чини дека се пофлексибилни отколку во ЕУ (Слика 19). Регулативите за технолошки вишок одразуваат комбинирана слика и се чини дека се многу покроти во Босна и Херцеговина и Косово отколку во другите економии во регионот (Слика 21, Слика 23, Слика 24). На сличен начин, трошоците за работниците кои се технолошки вишок се повисоки во одредени економии во регионот во споредба со други и со ЕУ. На пример, отказниот рок и отпремнината на вработените кои се технолошки вишок се уште се големи во Албанија иако ова второво е значително намалено во изминатите неколку години во согласност со трендот во целиот регион.

Слика 18: ДуингБизнис – Крутост на вработувањето-14

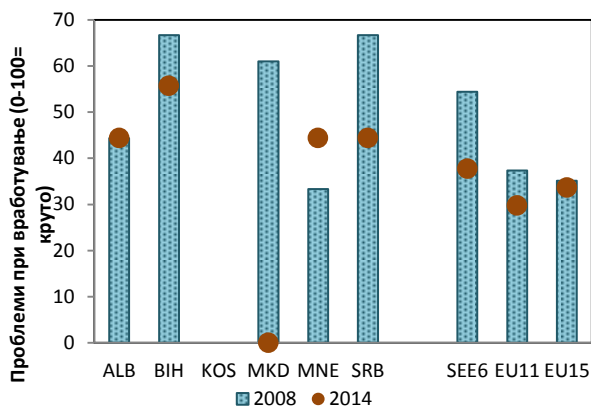
Извор: Пресметки на Светска банка засновани на показателите на ДуингБизнис (2008 и 2014).

Слика 19: Крутост на работното време, 2008-14

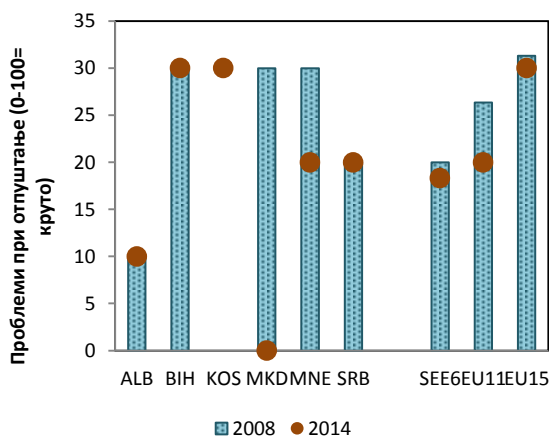
Извор: Пресметки на Светска банка засновани на показателите на ДуингБизнис (2008 и 2014)

Слика 20: ДуингБизнис – Проблеми при вработувањето, 2008-14

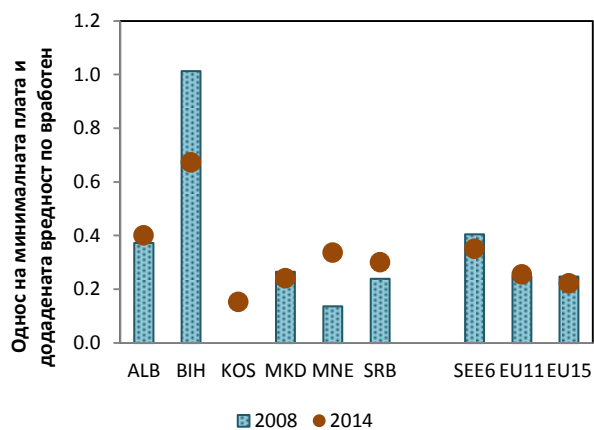
Извор: Пресметки на Светска банка засновани на показателите на ДуингБизнис (2008 и 2014)

Слика 21: Проблеми при отпуштање, 2008-14

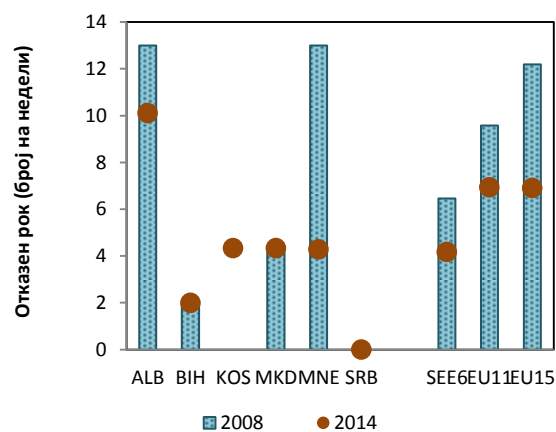
Извор: Пресметки на Светска банка засновани на показателите на ДуингБизнис (2008 и 2014)

Слика 22: ДуингБизнис – Минимална плата, 2008-14

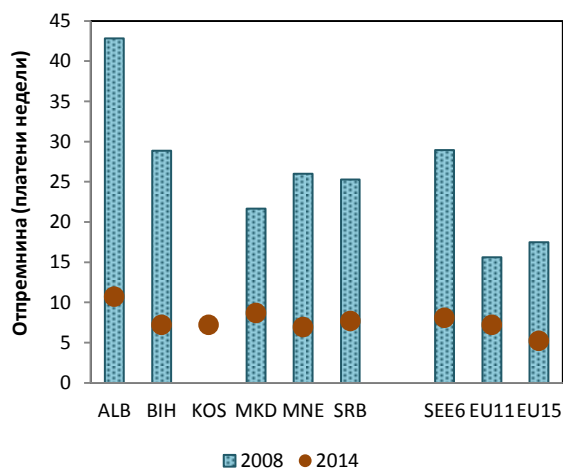
Извор: Пресметки на Светска банка засновани на показателите на ДуингБизнис (2008 и 2014)

Слика 23: Отказен рок, 2008-14

Извор: Пресметки на Светска банка засновани на показателите на ДуингБизнис (2008 и 2014)

Слика 24: Отпремнина, 2008-14

Извор: Пресметки на Светска банка засновани на показателите на ДуингБизнис (2008 и 2014)

Јавни финансии и долг

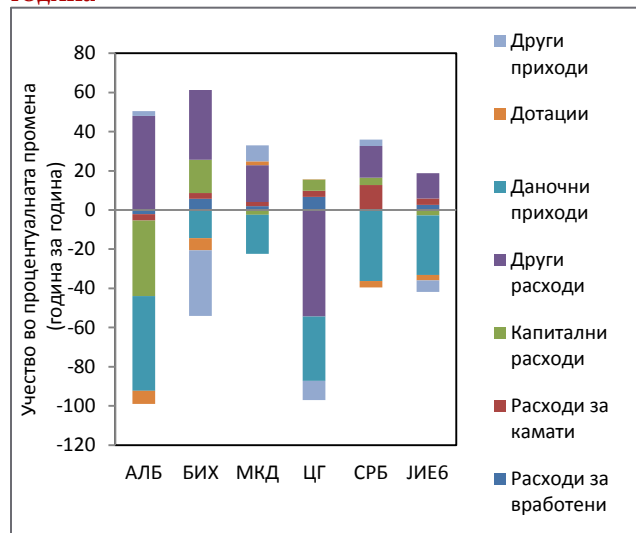
Просечниот фискален дефицит во земјите од регионот ЈИЕ6 се проценува дека се зголемил за 0,4 проценти од БДП на 4,2 проценти во 2014 година како резултат на побрзото зголемување на расходите од приходите. Расходите се проектирани да се зголемат како удел во БДП по Албанија, Босна и Херцеговина и во Србија, а до некаде да се намалат во останатите три земји од регионот ЈИЕ6 (слика 29). Реконструкцијата по поплавите веројатно ќе придонесе за зголемени расходи во Босна и Херцеговина. Во Албанија, зголемувањето на владините расходи опфаќа плаќање на долговите на владата во износ од 2,5 проценти од БДП. Зголемените даночни приходи до септември во сите земји од регионот ЈИЕ6 (освен Косово) не беа доволни да го покријат порастот на јавните расходи

(слики 25 и 26). Просечните приходи се очекува да пораснат во просек за 0,8 проценти од БДП на 34,6 проценти во сите земји од регионот ЈИЕ6 освен Косово (слика 28). Еден од двата ентитети во Босна и Херцеговина (Република Српска) ги зголеми придонесите за социјално осигурување за 3 процентни поени за да плати за солидарниот фонд наменет за реконструкција на штетите од поплавите што придонесе за повисоки приходи. Во Албанија, повисоките даночни приходи придонесоа скоро да се преполови фискалниот дефицит во првите три тримесечја од 2014 година, а во Србија тој да се намали за повеќе од третина. Во Косово и во Црна Гора, намалувањата на расходите – главно капиталниот буџет – исто така помогнаа да се намали дефицитот.

Фискалните перформанси на поединечните земји од регионот ЈИЕ6 во 2014 година се разликуваа. Најголемото зголемување на дефицитот се проектира кај Босна и Херцеговина. Таму, до крајот на 2014 година, се очекува фискалниот дефицит да се зголеми од 1,9 на 4,5 проценти од БДП како резултат на големото зголемување на расходите (слика 27). Најголемо намалување се проектира во Црна Гора каде комбинацијата од зголемени приходи и намалени расходи се очекува дека доведе до намалување на дефицитот од 3,3 на 0,7 проценти од БДП. Фискалниот дефицит на Србија се очекува да се зголеми од 5,6 на 7,9 проценти од БДП што е исклучително високо ниво и е највисоко во регионот ЈИЕ6.

Регионот ЈИЕ6 се поделен на две групи земји: една со „големи“ влади и друга со „мали“. Со јавни расходи помеѓу 45 и 50 проценти од БДП и соодветно високи даночни приходи), државата доминира со околу половината од економијата во Босна и Херцеговина, Црна Гора и во Србија.

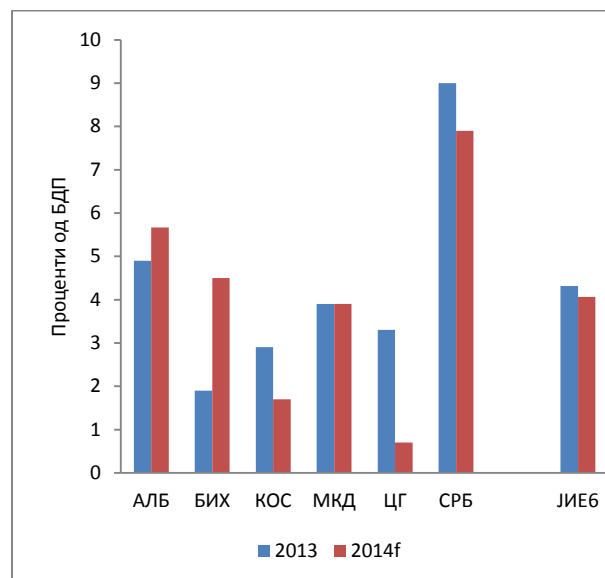
Слика 25: Процентуална промена на фискалниот дефицит во периодот јануари – септември, 2013-14 година

Извор: Пресметки на Светска банка врз основа на министерствата за финансии.

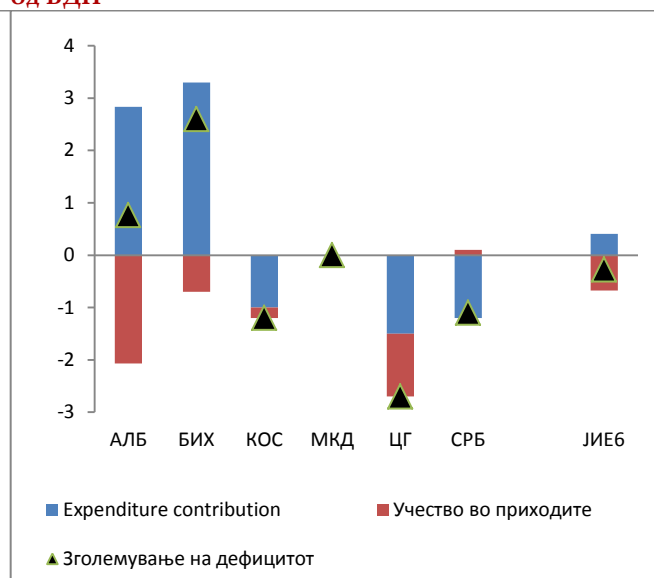
Овие земји имаат и неодржливо високи плати во јавниот сектор и социјални права. Голем дел од нив се лошо насочени и голем дел одат кон побогатите домаќинства.¹⁴

Слика 26: Фискален дефицит, % од БДП

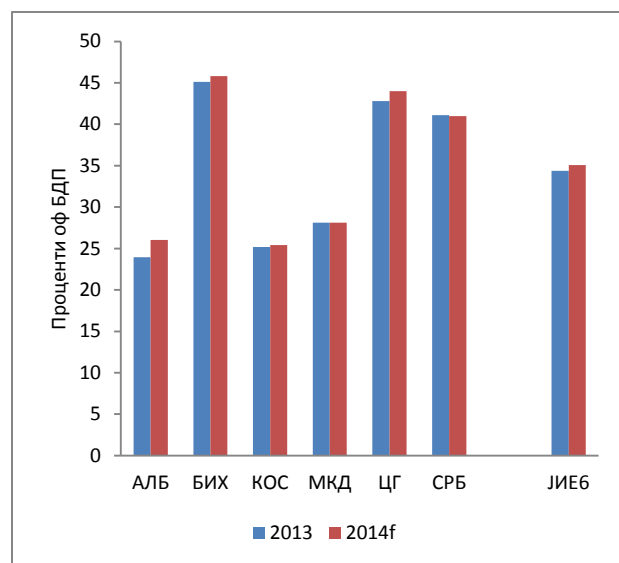
Извор: Министерствата за финансии и проекции на вработените

Слика 27: Учество во промената на дефицитот, % од БДП

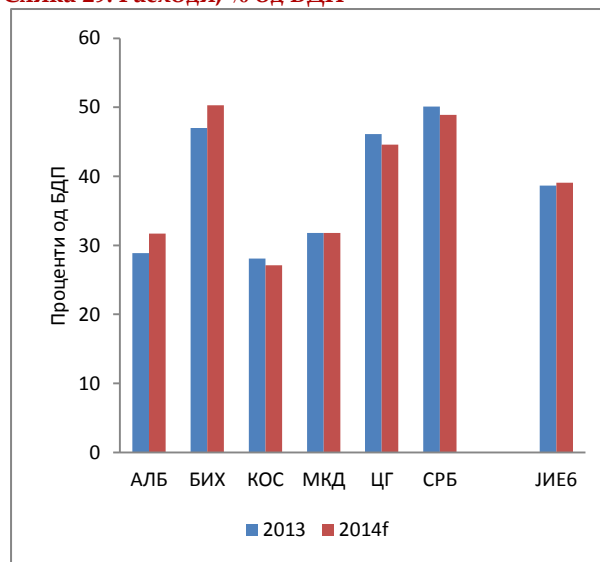
Извор: Министерствата за финансии и проекции на вработените

Слика 28: Приходи, % од БДП

Извор: Министерствата за финансии и проекции на вработените

Слика 29: Расходи, % од БДП

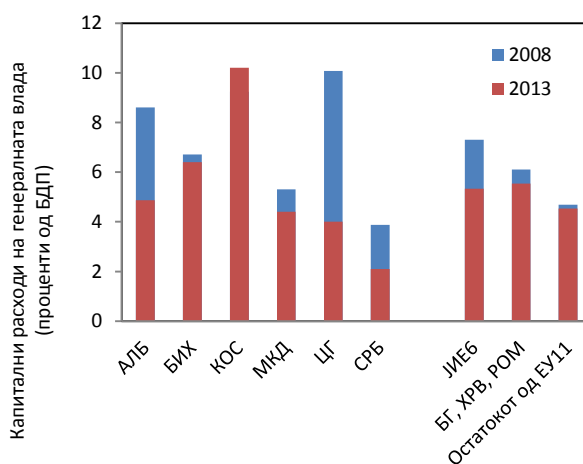
Извор: Министерствата за финансии и проекции на вработените

¹⁴ За повеќе детали: Светска банка. 2014. *Редовен економски извештај за Југоисточна Европа*, Издание бр. 5. Вашингтон.

Земјите што успеаја да ги намалат расходите во 2014 година, тоа го направија главно со намалување на капиталните инвестиции, модел што може да се види во посткризниот период во регионот предизвикувајќи загриженост за економскиот раст на среден рок. Во 2008 година, непосредно пред светската економска криза, јавните капитални расходи достигнаа врв во повеќе земји од овој регион со просечни 7,3 проценти од БДП. Со кризата и соочувајќи се со намалените приходи и големата ригидност на расходите како резултат на големата маса на плати и расходи за пензии, владите ги намалија капиталните расходи во обид да го ограничат сè поголемиот фискален дефицит (слика 30). До

2013 година, просечните јавни капитални расходи се намалија на 5,4 проценти од БДП. Намалувањата беа особено драстично во Албанија и во Црна Гора. Во Црна Гора јавните капитални расходи се намалија на во просек 4 проценти од БДП. Со 2,1 проценти од БДП, Србија имаше најмал удел на капиталните расходи во регионот ЈИЕ6 во 2013 година. Намалувањето на капиталните расходи продолжи и во 2014 година со намалување од дури 43 проценти во номинално бројки во Албанија, со потенцијални ефекти на краткорочните и долгорочните перспективи за раст. Од 2008 година, само Косово имаше раст на капиталните расходи, но тој беше резултат главно на една голема патна инвестиција, а извршувањето на косовскиот буџет за 2014 година остана слабо поради одложувањето на формирањето на новата влада од 5 месеци.

Слика 30: Јавни капитално расходи, 2008-13

Извор: Министерствата за финансии и Еуростат.

Дури и постојното ниво на капитални инвестиции не секогаш е насочено кон областите со највисок економски поврат. Новите автопати привлекуваат инвестиции во некои земји што може да дојде до напуштање на други инвестиции со повисоки стапки на поврат, истовремено зголемувајќи го јавниот долг на загрижувачко ниво. На пример, неодамна изградениот автопат во Косово кон Драч во Албанија може да предизвикал напуштање на други патни проекти со повисоки економски стапки на поврат како и неодржување на патиштата (видете го неодамнешниот Преглед на јавните финансии¹⁵). Во Црна Гора новиот автопат се проценува дека ќе чини околу 25 проценти оф БДП, ќе се финансира со надворешно задолжување и остро зголемување на нивото на фискалниот дефицит и на јавниот долг на среден рок. Исто така, трошоците за изградба се очекува да се зголемат уште повеќе поради загубените даноци поради

¹⁵ <http://documents.worldbank.org/curated/en/2014/06/20345957/kosovo-public-finance-review-fiscal-policies-young-nation>

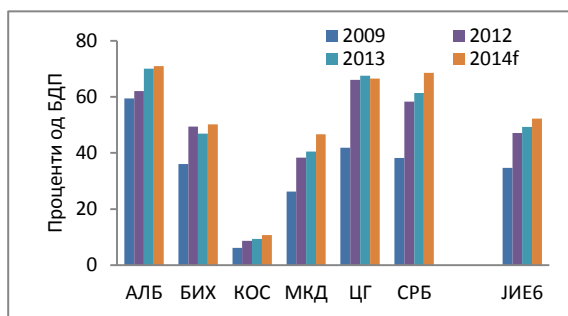
донесувањето на законот за автопатишта со кој увозот на градежни материјали, опрема и други стоки се ослободуваат од царина и ДДВ. Со овој закон се овозможува и ослободување од ПДД и придонеси за социјално осигурување за лицата што не се државјани или жители на Црна Гора за приходите остварени во Црна Гора и се предлага 3 пати пониска акциза на горивото (169€ по тон).

Јавниот долг се очекува дека во 2014 година пораснал за 3 проценти зголемувајќи го просечното ниво на 52,3 проценти од БДП.

Ова зголемување претставува постојано зголемување од почетокот на светската криза. До крајот на 2014 година, просечниот однос на јавниот долг и БДП во ЈИЕ6 се проценува дека се зголемил за скоро 18 проценти од БДП од 2009 година со значителното намалување на јавните финансии. Само во 2012 година (кога економиите на земјите од регионот ЈИЕ6 се намалија за 0,6 проценти, а просечниот фискален дефицит достигна 3,4 проценти од БДП) јавниот долг на ЈИЕ6 се зголеми за 6,7 проценти од БДП (примарно како резултат на фискалниот дефицит, но и отсликувајќи го лошиот раст). Иако закрепнувањето во 2013 година им помогна на владите да го ограничат зголемувањето на нивното ниво на долг, бавниот напредок во фискалната консолидација беше примарен фактор за акумулирање на долгови во 2013-14 година. Како резултат на тоа, односот помеѓу јавниот долг и БДП во земјите од регионот ЈИЕ6 се зголеми од 47,1 проценти од БДП во 2012 на 49,3 проценти од БДП во 2013 година и на проценети 52,3 проценти од БДП во 2014. Сите земји во регионот придонесуваат за овој генерален тренд во различен степен со исклучок на Албанија и Косово. Во Албанија забавувањето на економската активност и сè поголемите јавни неплатени достасани долгови значително го зголемија нивото на долгот во 2013 година. Косово, по 2011 брзо акумулираше јавен долг (слика 31).

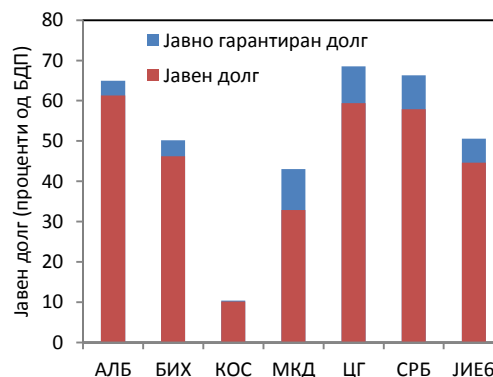
Тековното ниво на јавен долг е особено загрижувачко во половина од економиите во регионот. Односот на јавниот долг и БДП е над прагот од 60 проценти во Албанија, Црна Гора и во Србија од второто тримесечје на 2014 година (слика 32). Во Босна и Херцеговина и во Република Македонија јавниот долг надмина 40 проценти од БДП. По издавањето на обврзница во вредност од 500 милиони евра во јули 2014 година, јавниот долг на Република Македонија се качи на 46 проценти од БДП. Косово и понатаму има ниско ниво на јавен долг, но најновите трендови предизвикуваат загриженост за идната патека, слично како и во Република Македонија.

Слика 31: Трендови на јавниот долг, 2009- 2014 година

Извор: Министерствата за финансии и проекции на Светска банка.

Слика 32: Јавен долг, К2 2014

Извор: Министерствата за финансии.

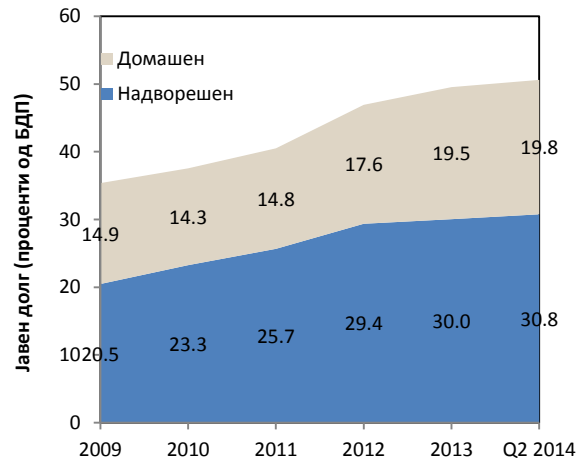
Домашната компонента на јавниот долг се зголеми по 2011 година. Домашниот долг како удел во БДП остана скоро непроменет од 2009 до 2011 година додека надворешното финансирање, особено од меѓународни донатори, се зголеми (слика 33). Како резултат на тоа уделот на домашното финансирање во вкупниот јавен долг се намали од 42,1 проценти во 2009 на 36,6 проценти во 2011 година. Откако од 2011 година владите почнаа повеќе да ги користат домашните извори, уделот на домашното финансирање во вкупното финансирање на владите се зголеми на 39,2 проценти во К2 2014 година.

Системите за јавен финансиски менаџмент сè уште не се целосно развиени во земјите од регионот ЈИЕ6. Тековната состојба на системите за јавен финансиски менаџмент ги прави процесите на управувањето со вкупните финансии и со долгот помалку транспарентни и ранливи од скриени дефицити и/или долг. Исто така, сè поголемото ниво на домашно финансирање без ефективен надзор ги прави економиите ранливи од каскадни ризици бидејќи билансите на јавниот и на финансискиот сектор се меѓусебно поврзани.

Идното зголемување на каматните стапки би го зголемило ризикот од фискалната одржливост правејќи го подоброто

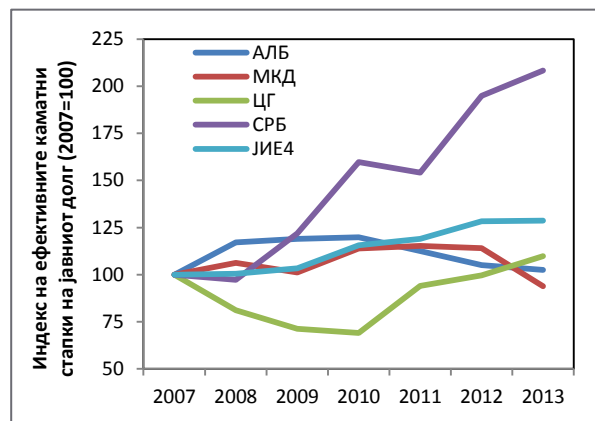
управување со јавниот долг важно за економиите во регионот ЈИЕ6. Иако просечната ефективна каматна стапка на јавниот долг на ЈИЕ6 се зголеми во периодот помеѓу 2008 и 2013 година, искуствата на ниво на земји беа различни (слика 34). Албанија, на пример, имаше корист од падот на каматните стапки по 2010 година. Наспроти тоа, Србија, а во помала мерка и Црна Гора, со пристапувањето на меѓународните пазари на капитал, доживеаја многу брзо зголемување на нивните каматни стапки. Зголемувањето на јавниот долг комбинирано со променливата финансиска клима го прават доброто управување со портфолиото на долгови уште поважно. Тоа опфаќа внимателно следење на потенцијалните обврски (како на пример оние на претпријатијата во државна сопственост), прање избор за ризиците врз основа на информации и стекнување доверба на пазарот преку донесување јасни стратегии за управување со долгот и календари на аукции.

Слика 33: Јавниот долг во ЈИЕ6 по потекло, 2009-К2 2014

Извор: Пресметки на Светска банка врз основа на податоци од министерствата за финансии.

Слика 34: Ефективни каматни стапки на јавниот долг, 2007-13 година

Извор: Пресметки на Светска банка врз основа на податоци од министерствата за финансии.

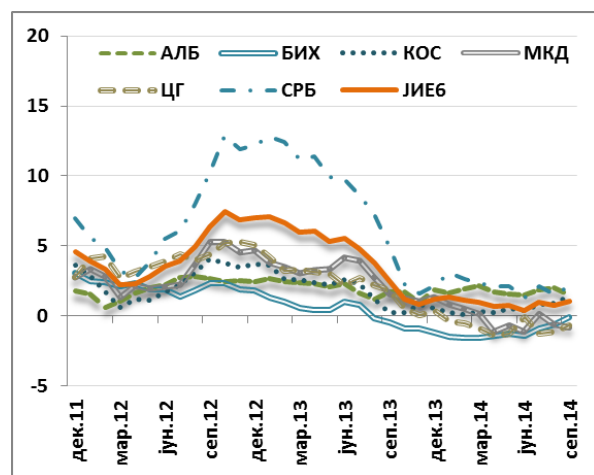
Во целина има многу мал или воопшто нема фискален простор за да се помогне да се стимулира побарувачката и да се поттикне краткорочниот економски раст во ЈИЕ6. Со високиот јавен долг во некои земји, брзо растечкиот јавен дол во други и трите земји со јавни сектори поголеми од многу западни земји членки на ЕУ, изгледа дека има многу мал простор за зголемени јавни расходи за поттикнување на економскиот раст. Наместо тоа, понатамошната консолидација може да бара и „поумно“ трошење на таргетирани и фокусирани проекти за подобрување на растот (наместо само на, на пример, лошо насочени социјални права) ќе биде потребно за да се постигне одржлива фискална позиција и да се зголеми потенцијалот за раст.

Инфлација, монетарна политика и политика на курсот

Пониските увозни цени на стоките и производството помало од потенцијалното предизвикаа инфлацијата да падне од просечни 4,3 проценти во 2013 година на 0,9 проценти во првите девет месеци од 2014 година. По значителниот пад во 2013 година, просечната годишна инфлација до септември 2014 година достигна 1,1 проценти. Падот на меѓународните цени на нафтата и на храната и нивното влијание врз земјите од регионот ЈИЕ6 доведе до ниска инфлација или дефлација во регионот ЈИЕ6 во текот на 2014 година. Најголем придонес на намалувањето на цената на храната во инфлацијата беше забележан во Србија каде скоро 60 проценти од падот на ИЦМ од почетокот на 2013 година може да се објасни со дефлаторното влијание на цените на храната. И јазот на понудата комбиниран со бавната агрегатна побарувачка помогна да се одржи ниското ниво на цените.

Низ регионот, динамиката на инфлацијата е различна. Босна и Херцеговина западна во дефлација во август 2013 година, а Црна Гора и Република Македонија влегоа во негативната територија на инфлацијата во почетокот на 2014 година (слика 35). Цените на мало во Албанија и во Србија, единствените земји со флексибилност на монетарната политика се намалија до септември за 1,5 проценти односно за 2,1 проценти. Исклучок беше Косово кое забележа постепен раст на инфлацијата од 0,2 проценти на почетокот на годината на 1,4 проценти во септември (со годишен просек од 0,6 проценти во октомври). И покрај многу ниското ниво на инфлација во ЈИЕ6, таа е повисока отколку во земјите на ЕУ11 и ЕУ15 (слика 36).

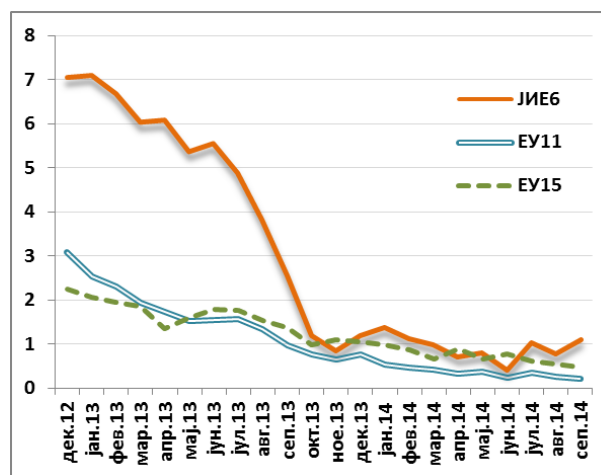
Слика 35: Инфлација по ИЦМ, проценти (гзг)

Забелешка: ЈИЕ6 е пондериран просек.

Извор: Националните заводи за статистика и пресметки на вработените во Светска банка.

Слика 36: Споредба на регионалната инфлација по ИЦМ, проценти (гзг)

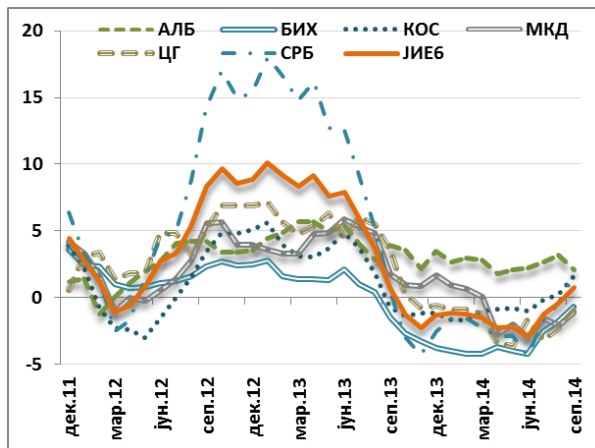
Забелешка: ЈИЕ6 е пондериран просек.

Извор: Националните заводи за статистика и пресметки на вработените во Светска банка.

Падот на меѓународните цени на примарни земјоделски стоки комбиниран со ниската домашна побарувачка го ублажи нагорниот притисок на цените од мајските поплави. По скоро една година на наолен тренд, цените на храната почнаа да се зголемуваат на годишно ниво

во третото тримесечје на 2014 година и во септември преминаа во позитивна насока (слика 37). Со цените на енергијата се случи спротивното, тие остро се намалија поради основниот ефект на минатогодишното зголемување на регулираната цена и на нафтените деривати во Република Македонија и на цената на електричната енергија за домаќинствата во Србија (слика 38). Во Косово, регулираните цени на енергијата пораснаа како резултат на долготрајните проблеми на земјата во задоволувањето на побарувачката за енергија и особено по експлозијата на централата Косово А во јуни 2014 година што ги погоди домашните производствени капацитети

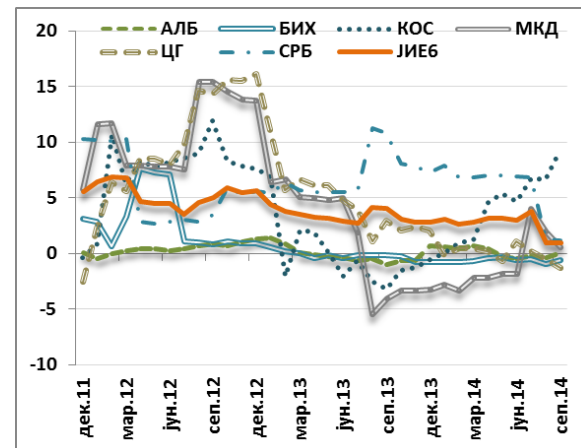
Слика 37: Инфлација на цените на храната, проценти (гзг)

Забелешка: ЈИЕ6 е пондериран просек.

Извор: Националните заводи за статистика и пресметки на вработените во Светска банка.

Слика 38: Инфлација на цените на енергијата, проценти (гзг)

Забелешка: ЈИЕ6 е пондериран просек.

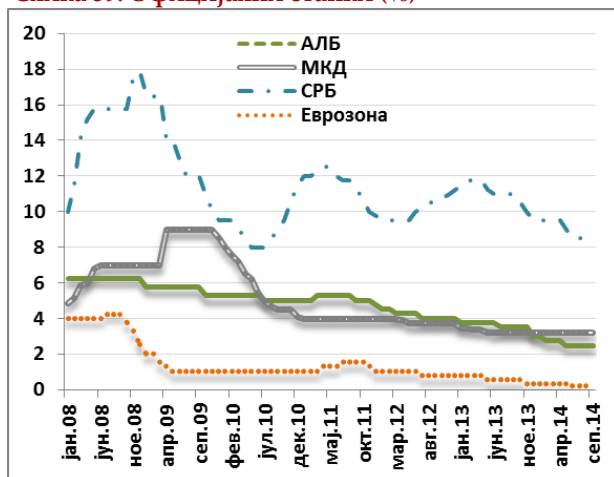
Извор: Националните заводи за статистика и пресметки на вработените во Светска банка.

Во контекстот на ниска инфлација и дефлација во земјите од регионот ЈИЕ6, централните банки во Албанија и во Србија уште повеќе ја олабавија монетарната политика за да ги намалат притисоците врз ликвидноста. Во 2014 година, некои народни банки повеќе од еднаш ги намалија клучните каматни стапки. Централните банки во Србија и во Албанија во периодот помеѓу јануари и ноември 2014 година ги намалија своите каматни стапки за 150 односно за 75 основни поени (слика 39). По трите намалувања, во февруари, мај и ноември, клучната каматна стапка на Банката на Албанија во ноември застана на рекордно ниски 2,25 проценти. И Србија ја намали официјалната стапка за 0,5 процентни поени во мај и за истиот износ во јуни и во ноември, до нивото од 8 проценти со намалување на реалните камати стапки и покрај умерената инфлација. Иако централните банки на Србија и на Албанија имаат режим на флексибилен курс, тие се ограничени од релативно високите обврски изразени во странски валути (околу 70 проценти во Србија и 50 проценти во Албанија). Комитетот за оперативна монетарна политика на Република Македонија, по проценката на својата позиција на монетарната политика за адекватна, во 2014 година не направи промени на стапката. Земјите што го користат еврото или ги имаат врзано своите валути за него како Црна Гора, Босна и Херцеговина и Косово, не ја менуваа својата монетарна политика во 2014 година по намалувањето на задолжителната резерва во последните

години. Во Албанија, курсот кон еврото беше стабилен и покрај слободниот флукуирачки режим. Понатамошното олабавување на монетарната политика и како резултат на тоа намалувањето на каматните стапки на депозитите и на хартиите од вредност во локална валута би можело да води кон промени на портфолиото кон странските валути. Големите промени на курсот би можеле да имаат негативно влијание врз банкарскиот систем поради доминацијата на заемите во странска валута во структурата на портфолиото на банките.

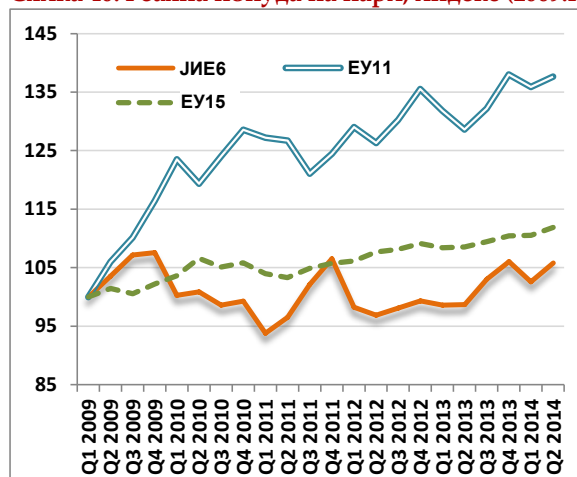
Сепак, овој монетарен стимул не го забрза растот на кредитите, а и понатаму преовладуваа ниската побарувачка за кредити и прашањата за квалитетот на портфолиото. За да се зголеми кредитната поддршка за корпоративниот сектор и да се намалат неговите трошоци за позајмување, Народната банка на Србија (НБС) ослободи дел од кредитниот потенцијал на банките преку намалување на стапката на задолжителна резерва во странска валута за 1 процентен поен во ноември и уште еднаш за истиот износ во декември (до 27 проценти односно 20 проценти зависно од рочноста). Истовремено, НБС го зголеми уделот на домашната валута во задолжителната резерва за 2 процентни поени во ноември и за уште 2 процентни поени во декември (од 32 проценти односно 24 проценти на 36 проценти и 28 проценти) со цел да ги охрабри банките повеќе да се потпрат на долгорочни и динарски извори на финансирање.

Слика 39: Официјални стапки (%)

Извор: ЕЦБ, националните заводи за статистика.

Слика 40: Реална понуда на пари, индекс (2009:K1=100)

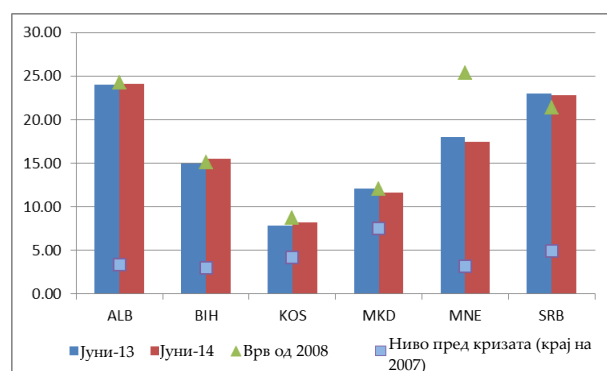

Извор: ММФ, ИФС, ЕЦБ, Еуростат, националните централни банки

Финансиски сектор

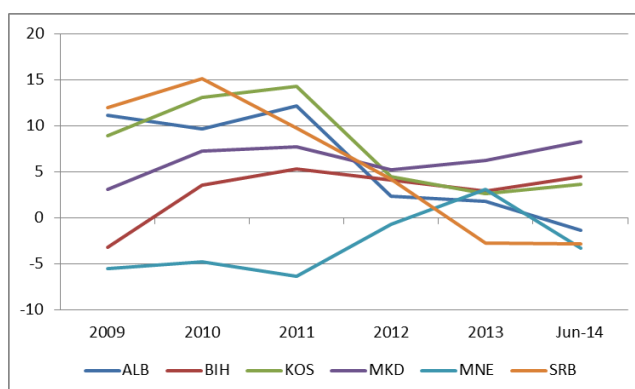
До средината на 2014 година просечното ниво на нефункционални кредити (НФК) во земјите од регионот ЈИЕ6 се зголеми на 16,7 проценти од вкупните кредити што е три пати повисоко од нивото пред кризата. Сите земји од регионот ЈИЕ6 го забележаа овој растечки тренд на НФК освен Црна Гора каде НФК се намалија од највисоките 25 проценти на почетокот на 2011 година на 16,5 проценти во октомври 2014 година (слика 41).¹⁶ Наспроти тоа, во остатокот од земјите од регионот ЈИЕ6, на пример Албанија и Србија со највисоко ниво на НФК во регионот, нивото на НФК се промени само благо во однос на нивното ниво во текот на кризата. Во Србија, постојното ниво на НФК дури е и повисоко отколку за време на кризата и покрај малото намалување во првата половина на 2014 година.

Слика 41: Нефункционални кредити

Извор: Националните власти и пресметки на вработените во Светска банка

Слика 42: Стапки на раст на кредитирањето

Извор: Националните власти и пресметки на вработените во Светска банка

Забелешка: Просечна стапка на раст за периодот 2003-2005 за Албанија и за Србија, а за периодот 2004-2005 за Република Македонија и Црна Гора. Поради усогласувањето на сметководството со МФСИ, податоците за Црна Гора од 2010 година натаму не се споредливи.

Високото ниво на НФК, меѓу другите фактори на страната на понудата и на побарувачката го ограничи кредитниот раст. Затегнувањето на стандардите за кредитирање и понатамошното вложување на условите за финансирање од страна на банките сопственички изврши притисок на понудата на кредити во регионот каде банките во странска сопственост играат доминантна улога.¹⁷ Исто така, слабиот и кршлив економски раст заедно со постојаното дезинвестирање ја намалија побарувачката за кредити. Како резултат на тоа, Србија, Албанија и Црна Гора имаа намалување

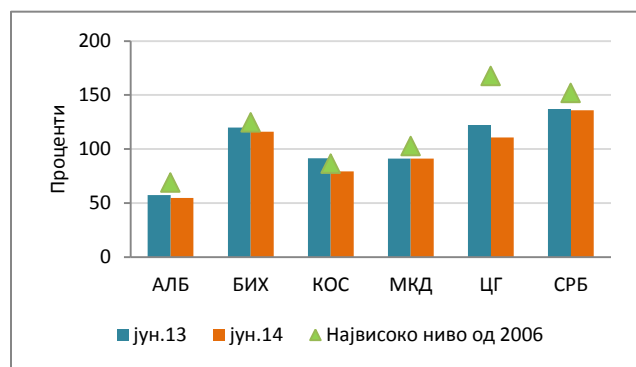
¹⁶ Овој пад е резултат на „продажбата на големо“ на лошите кредити во 2011 и 2012 година.

¹⁷ Неодамнешна студија укажува дека условите за кредитирање на растечките европски пазари се затегнале во К3 2014 по одредено подобрување во К2 2014.. Institute of International Finance, Emerging Markets Bank Lending Conditions Survey - Q3 2014.

на кредитирањето во првата половина од 2014 година, додека кредитниот раст во Босна и Херцеговина и Косово остана низок во просечни 3-4 проценти (слика 42). Република Македонија беше единствената земја која забележа значителен раст на кредитирањето (движен од поголемото кредитирање на корпоративниот сектор) како резултат на зајакнувањето на економијата.

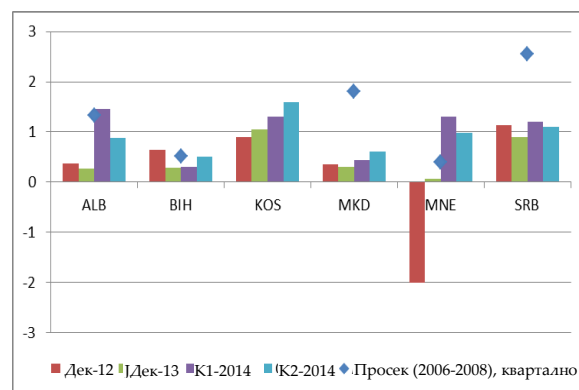
Падот на односот на кредити и депозити го отсликува слабиот кредитен раст. Зголемувањето на депозитите, што пораснаа за 9 проценти во првата половина на 2014 година (година за година) исто така придонесе за намалувањето на просечниот однос на кредити и депозити во регионот ЈИЕ6 кој на средината на годината беше околу 98 проценти. Со 136 проценти во септември 2014, Србија имаше највисок однос во регионот што е резултат на зависноста од финансирањето од сопствениците, Босна и Херцеговина и Црна Гора исто така имаат однос на кредитите и депозитите повисок од 100, со 116 односно 111 на средината на 2014 година (слика 43)..

Слика 43: Однос на кредити и депозити

Извор: Националните власти и пресметки на вработените во Светска банка

Слика 44: Поврат на средствата (ПС), квартални просеци

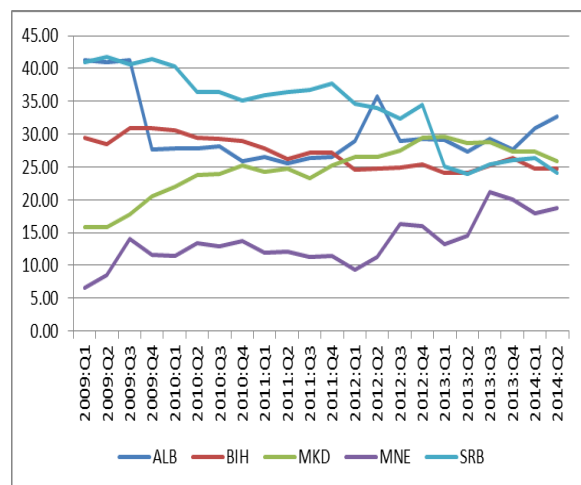
Извор: Националните власти и пресметки на вработените во Светска банка

Профитабилност на комерцијалните банки остана на нивото пред кризата. Вкупниот поврат на средствата (ПС) во регионот ЈИЕ6 се зголеми од 0,5 проценти до скоро 1 процент на средината на 2014 година, но и понатаму е полош од нивото пред кризата (слика 44). Намалената профитабилност е особено значителна во финансиските сектори на Република Македонија и на Србија, последниот погоден од највисокото ниво на НФК и однос на кредити и депозити во регионот и од рецесија.

Нивото на ликвидност и на капитализација не се директна причина за загриженост. Високото ниво на ликвидност и капитализација во регионот ЈИЕ6 се одговор на нестабилноста на финансиските текови и несигурноста на финансирањето поради потенцијалното излегување на банките сопственички. И покрај ваквото опкружување, генералната ликвидност на банкарскиот систем со 19 до 33 проценти од вкупните средства изгледа соодветна (слика 45). Адекватноста на капиталот на системот постигна просек од 17,2 проценти во средината на 2014 година и е далеку над законскиот услов од 8 до 11 проценти (зависно од земјата) што би требало да биде доволно да се апсорбираат утврдените ризици во системот (слика 46). Меѓутоа, кај поединечни банки постојат

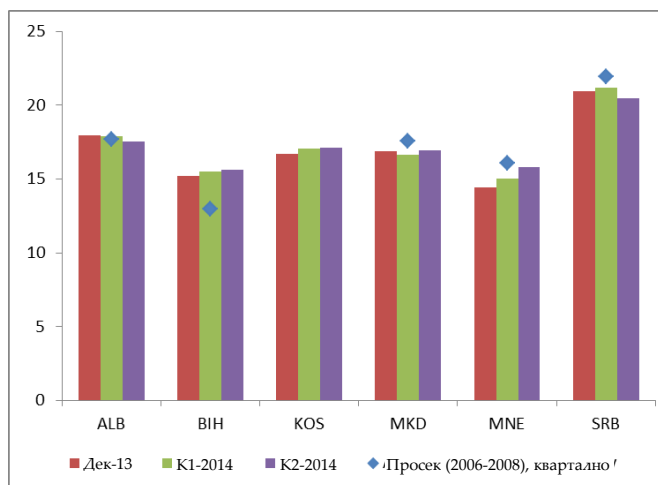
области на поголема ранливост. Исто така, сè поголемите НФК и соодветните резервации може да ги еродираат капиталните бафери на некои банки во иднина.

Слика 45: Стапка на ликвидност

Извор: Националните власти и пресметки на вработените во Светска банка

Слика 46: Стапка на адекватност на капиталот

Извор: Националните власти и пресметки на вработените во Светска банка

Забелешка: Податоците за Србија за просекот (2006-2008), квартално, се однесуваат само на 2008. Поради усогласувањето на сметководството со МФСИ, податоците за Црна Гора не се споредливи.

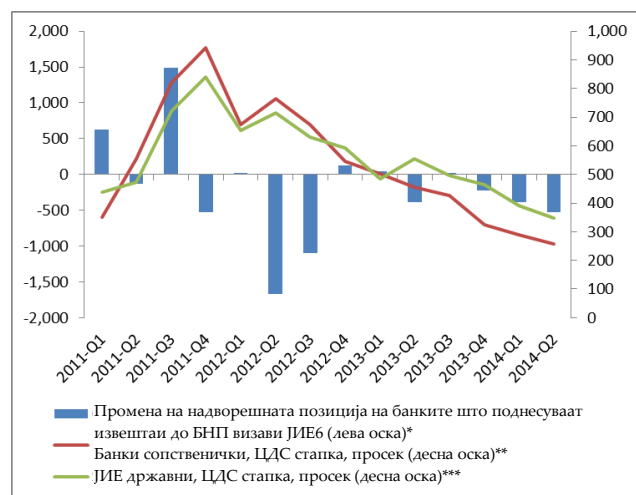
Клучните ризици за финансискиот сектор произлегуваат од бавното решавање на НФК и високата зависност од банките сопственички. Ако не се намалат, НФК ќе продолжат да ги оптоваруваат билансите на банките, да ги подриваат профитите и капиталот и да го задушваат интересот на банките за ново кредитирање и пошироко способноста на банките да имаат позитивно влијание врз економскиот раст. Исто така, ограничениот пристап до надворешно финансирање, ранливоста на некои банки и продолжената слабост во Еврозоната претставуваат ризици за одржливото економско закрепнување.

Слабостите во правниот систем ја ограничуваат способноста на банките за присилна наплата од неплаќачите и за реализација на обезбедувањето. Постојат повеќе важни пречки за решавањето на НФК во законодавната рамка на повеќето земји од регионот ЈИЕ6, вклучувајќи: (1) слабости во режимот за корпоративна и лична несолвентност и правата на доверителите; (2) нејасност на законите во однос на продажбата на НФК, (3) даночни закони со кои се обесхрабрува реструктурирањето, отписот или продажбата на НФК и (4) отсуство на соодветна законска рамка за вонсудско реструктурирање на корпорациите.

Субсидијарите на странските банки се потпираат на поддршка од банките сопственички што го прави системот ранлив од надворешните настани. Странските банки од Еврозоната

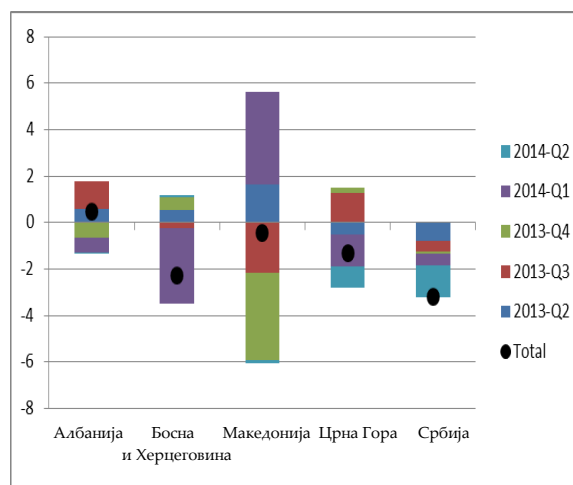
доминираат во финансиските сектори во ЈИЕ6¹⁸ (Поле IV). Со исклучок на Србија, средствата во банкарските сектори на земјите од регионот ЈИЕ6 се околу 80-90 проценти во странска сопственост. Странското финансирање на земјите од регионот ЈИЕ6 и понатаму се намалува (слика 47). Во првата половина од 2014 година, банките што даваат извештаи на БМП значително ја намалија својата прекугранична изложеност во финансискиот сектор на ЈИЕ6 за 0,6 проценти од БДП, споредно со намалувањето од 0,45 проценти во четвртото тримесечје на 2013 година. На ниво на земја и понатаму има значителни разлики па Босна и Херцеговина и Србија покажуваат најголемо намалување (слика 48).

Слика 47: Финансирање и трошоци за финансирање за ЈИЕ6

Извор: Блумберг, Банка за меѓународни порамнувања (БМП) и пресметка на вработените во Светска банка (СБ)

Слика 48: Прекугранични побарувања на БМП, 2013:K2-2014:K2 (промена, проценти од БДП во 2013 година, прилагоден курс)

Извор: Локациска банкарска статистика на БМП и пресметки на вработените во СБ

Поле IV. Финансирање на банкарскиот систем во земјите од регионот ЈИЕ6

Предкризниот модел на банкарство во ЈИЕ6 во голем дел се потпираше на присуството на странските банки и на високата зависност од финансирање од банките сопственички (освен во Република Македонија). Иако развојот на финансискиот сектор се разликуваше од една земја на регионот ЈИЕ6 до друга во периодот пред кризата од 2003 до 2008 година, може да се утврдат одредени заеднички трендови вклучувајќи постојано продлабочување и консолидација на банкарскиот сектор како и премин кон банкарски сектор во приватна сопственост со зголемена странска сопственост. Поттикнуто од бенигното глобално опкружување и обилното кредитирање

¹⁸ Австриската Хипо Алпе Адрија Банка се согласи да ја продаде својата балканска банкарска единица во ЈИЕ6 на американската приватна фирма Адвент интернешнел и на ЕБОР за необјавен износ. ЈИЕ6 холдингот што поседува 7 банки во Словенија, Хрватска, Србија, Босна и Херцеговина и Црна Гора на крајот на јуни имаше актива од 8,5 милијарди евра. Во 2013 година нејзината книговодствена вредност беше намалена на 500 милиони евра. Продажбата мора да ја одобрат австриската влада, поранешниот сопственик на Хипо БаернЛБ како и ЕБОР и Адвент.

подржано од средствата и капиталот на странските банки сопственички во нивните субсидијари, во периодот од 2003 до 2005 година кредитирањето на приватниот сектор растеше со стапки над 30 проценти. Како последица на тоа, односот на кредити и депозити во банките достигна врв со 120-170 проценти во Босна и Херцеговина, Црна Гора и Србија.

Придружните ранливости на овој модел станаа јасни во текот на светската финансиска криза кога прекина приливот на капитал. Како резултат на кризата, тековите на капиталот во земјите од регионот ЈИЕ6 се пренасочија и ограничувањата на финансирањето на банките станаа очигледни, загрозувајќи ја макро финансиската стабилност. Помеѓу крајот на 2008 и 2013 година, банките што поднесуваат извештаи до БМП ја намалиле својата прекугранична изложеност во финансискиот сектор на регионот ЈИЕ6 за 2,8 проценти од БДП. Меѓутоа, традиционалниот модел на банкарскиот сектор, отсуството на поризични инструменти како и отпочнувањето на виенската иницијатива, која *меѓу другото*, имаше за цел да се спречат големите повлекувања капитал од Источна Европа и да осигури дека источноевропските банки субсидијари се доволно добро капитализирани, помогнаа финансискиот сектор во регионот релативно добро да ја преброди светската криза.

Трендовите по кризата укажуваат на промена на структурите на финансирање на банките во регионот ЈИЕ6 кон мобилизација на домашните депозити. Домашните депозити растеа со просечни 9 проценти од БДП во периодот од крајот на 2008 до крајот на 2013 година (табела IV.1). Оваа промена се рефлектира и во просечниот однос на кредити и депозити кој и понатаму има умерено надолно движење, сега со околу 98 проценти. Меѓутоа, бидејќи странските банки сè уште се сопственици на просечни 87 проценти од активата во банкарскиот сектор, финансиските системи на земјите од регионот ЈИЕ6 остануваат многу зависни од странско финансирање и се изложени на ризик од деинвестирање од банките сопственички (со исклучок на Република Македонија).

Табела IV.1: Развој на банкарскиот сектор, споредба 2008 и 2013 година

	Албанија		Босна и Херцеговина		Косово		Македонија		Црна Гора		Србија	
	2008	2013	2008	2013	2008	2013	2008	2013	2008	2013	2008	2013
Број на банки	16	16	30	27	8	9	18	16	11	11	34	30
Странска сопственост	93	93	95	82	90	90	84	75	87	90	75	69
Државна сопственост	0	0	1	2	0	0	1	4	0	0	16	17
Актива на банкарскиот сектор (% од вкупната актива)	95	94	81	87	80	72	89	88	97	97	90	92
Депозити/БДП	57	70	41	52	34	42	43	55	51	51	33	43
Кредити/БДП	35	39	55	52	32	36	42	49	87	54	40	47
Концентрација на активата во 3 банки (%)	55	57	53	45	82	67	73	68	64	51	33	36

Извори: Националните власти и пресметки на вработените во Светска банка, Финстат

Понатамошните предизвици за финансиската стабилност произлегуваат од влошениот квалитет на активата и големите надворешни кредити. НФК се зголемија за повеќе од три пати

од просечните 5 проценти во периодот пред кризата на 16,7 проценти во првата половина на 2014 година. Во Албанија, БИХ и Србија кредитирањето во странска валута беше помеѓу 50 и 70 проценти од вкупното кредитирање до средината на 2014 година¹⁹.

Повеќе надворешни настани исто така имаа влијание врз финансиските системи на земјите на ЈИЕ6:

- **Финансиската архитектура на ЕУ.** ЕЦБ неодамна објави прегледи на квалитетот на активата и стрес тестови - што беше почетна точка за Единствениот супервизиски механизам за системски важните банки во Еврозоната – кои направија притисоци за некои од банките сопственички од Грција и од Словенија да ги намалат своите биланси или да го намалат капиталот во своите субсидијари.²⁰
- **Политики за намалување на прекуграничното изложување.** Исто така, некои банки сопственички од Грција, Австрија и Словенија се соочуваат со регулативни притисоци од Европската комисија да ги намалат и потенцијално да се повлечат од земјите на регионот ЈИЕ6.²¹ Истовремено, домашните регулатори ги охрабрија групациите на сопствениците да воведат построги лимити на кредитните линии на нивните субсидијари во земјите од регионот ЈИЕ6.²²
- **Глобално регулативни реформи.** Базел III воведува нови регулативни рамки за капиталот и ликвидноста како и капитални додатоци за глобално системски важните финансиски институции што имаат влијание врз регионот ЈИЕ6 ако спроведувањето е поинтензивен на почетокот во земјата домаќин.

Поттикнувањето на процесите за дезинвестирање како и ребилансирањето на постојните модели на финансирање е круцијално за понатамошниот развој на финансискиот сектор и за економскиот раст во регионот. Мерките би можеле да се фокусираат на рекалибрирањето на деловните модели на банките, промовирање на мобилизирањето на заштеди преку макроекономски политики и развој на регионалните пазари на капитал. Полошата профитабилност на банките во споредба со нивото пред кризата како и областите на ранливост кај поединечни банки бараат континуиран фокус во спроведувањето на режимите за закрепнување на банките и за решавање на НФК. Врз основа на постигнувањата на Виенската иницијатива, земјите од регионот ЈИЕ6 треба да работат на понатамошно зајакнување на соработката со домашните супервизиски органи за да обезбедат тековна финансиска стабилност бидејќи супервизорите на банките бараат повеќе информации за профилите на ризик на банките и банкарските групации сопственички.

Неодамнешните поплави ја покажаа важноста на проширување на пазарот за осигурување за да ги заштити сопствениците на станови од природни катастрофи. Во просек, во Босна и

¹⁹ Треба да се забележи дека Босна и Херцеговина има аранжман за валутен борд.

²⁰ Види: European Central Bank. 2014. *Aggregate Report on the Comprehensive Assessment*. Frankfurt

²¹ Словенечката НЛБ неодамна со Европската комисија (ЕК) се договори за план за рекапитализација и реструктурирање што опфаќа намалување на нејзиното портфолио и подигање на ризикот од дезинвестирање од регионот. И грчките власти им препорачаа на нивните банки постепено да се повлечат од регионот. Хипо банка беше национализирана во Австрија во 2009 година и чека да биде купена како што е предвидено со планот за реструктурирање на ЕК.

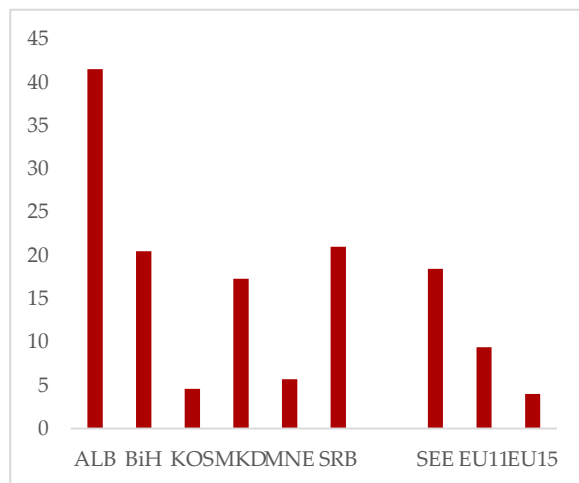
²² На пример Централната банка на Австрија (ОНБ) на почетокот од 2012 година воведо серија мерки во поглед на капиталот, ликвидноста и разрешувањето на НФК за да ја зајакне одржливоста на деловниот модел на австриските банки и нивните субсидијари.

Херцеговина околу 2 од 100 сопственици на станови се осигурени од природни катастрофи. Осумнаесет проценти од оние што работат (формално или неформално) изјавуваат дека работат во земјоделскиот сектор во земјите од регионот ЈИЕ6, споредено со околу 9 проценти во земјите на ЕУ11 и 4 проценти од во земјите на ЕУ15 (слика 49). Со преку 40 проценти вработени во земјоделскиот сектор во Албанија и околу 20 проценти во Босна и Херцеговина и во Србија, животот на голем дел од населението е ранлив од временски шокови. Посиромашните домаќинства уште почесто работат во земјоделството и живеат во рурални подрачја што ги прави особено ранливи (слика 50). Во просек, во ЈИЕ6, скоро три од секои пет поединци живеат во рурални области споредено со две од пет подобро стоечките домаќинства. Големите загуби и штети за земјоделството и неодамнешните поплави се приближија до износот од 200 милиони евра само во Босна и Херцеговина. Беа погодени околу 17 проценти од обработливото земјиште и мал број жители на руралните области поднесоа голем дел од штетата (со загуби кај живината до 80 проценти во некои села).

Подобрувањата и опфатот на системите за осигурување би можеле да помогнат да се ублажат неповолните влијанија на климатските промени во ЈИЕ6 и овие подобрувања веројатно особено ќе го поддржат посиромашното и руралното население. Меѓутоа, малку од оние што живеат од земјоделство имаат осигурување. На пример, во Република Македонија само 4 проценти од регистрираните земјоделци ги имаат осигурено своите посеви од временски непогоди. Во Косово, осигурителните компании имаа само 3 проценти од вкупните средства на финансискиот систем во второто тримесечје на 2014 година, додека во Босна и Херцеговина тие имаа само 5 проценти. Неодамнешните поплави ја нагласија важноста на опфатот со осигурување во Босна и Херцеговина, а анкетите покажуваат дека во повеќето области од земјата повеќе луѓе се потпирале на заштедите или на придонес од семејството отколку на осигурување.²³

²³На пример во Тузла и во Бања Лука само една од десет фирми и бизниси погодени од поплавите ги поправиле штетите со користење на осигурувањето, а околу четири од десет се потпреле на заштедите (во руралните подрачја било помалку веројатно дека можеле да се потпрат на заштедите). Во Бања Лука, четвртина од погодените ги поправиле штетите користејќи помош од семејството, нагласувајќи ја важноста на дознаките (домашни или странски) за ублажување на влијанието на шоките и делувањето како осигурување.

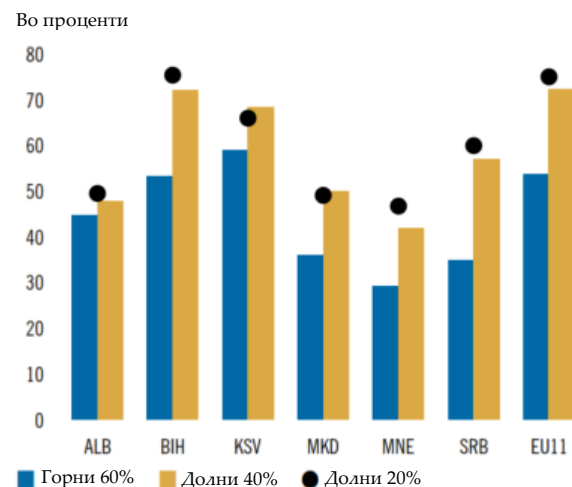
Слика 49: Удел на вработеноста во земјоделството, 2012 година

Извор: Показатели за светскиот развој

Забелешка: Податоците за Албанија се од 2010 година, а холандските податоци (во EU15) се од 2011 година. Според пописот на земјоделството до 2010 година, само 5 проценти од вработеноста во земјоделството е формална, поради тоа, погорните бројки ја потценуваат вработеноста во земјоделството.

Слика 50: Удел на лицата што живеат во рурални области

Извор: Светска банка 2014, Посебна тема на РЕР:

Први погледи на промовирањето на заедничкиот просперитет во Југоисточна Европа.

Забелешка: Периодите опфатени за секоја земја се: Албанија (2012), Босна и Херцеговина (2007), Косово (2011), Република Македонија (2008), Црна Гора (2011), Србија (2010), EU11 (2010)

II. ПЕРСПЕКТИВИ

Се проектира дека регионот ЈИЕ6 во целина во 2015 година ќе порасне за 1,3 проценти поддржан од закрепнувањето на надворешната побарувачка, особено во Европа и од стабилизацијата на меѓународните цени на енергијата околу сегашното ниво. Во основното сценарио, надворешната побарувачка ќе остане клучен двигател на растот како поддршка на индустриската активност во регионот ЈИЕ6 и растот на извозот. Поволните услови на монетарната политика во Еврозоната веројатно и понатаму ќе му помагаат на регионот ЈИЕ6 да го зголеми својот извоз. Исто така, релативно ниските цени на нафтата заедно со напорите на домаќинствата и на властите за обновување на неодамнешните штети предизвикани од временските непогоди, би можеле да ја поддржат домашната побарувачка и позитивно да влијаат врз растот во регионот. Меѓутоа, во целина, домашната побарувачка во регионот ЈИЕ6 веројатно ќе остане ограничена бидејќи довербата на потрошувачите и на бизнисите останува ниска поради постојаната политичка несигурност, хронично високата невработеност, слабата деловна клима и банкарските системи оптоварени со високите нефункционални кредити. Резултатите на пазарот на трудот во ЈИЕ6 веројатно ќе се влошат (или во најдобар случај ќе останат непроменети) бидејќи забавувањето на растот во 2014 година во Србија и во Босна и Херцеговина веројатно ќе се рефлектира во исходите на пазарот на трудот со одредено задоцнување. Наспроти тоа, маргинално може да се очекува подобрување на стапката на вработеност во побрзо растечкиот регион ЈИЕ6. Напорите за фискална консолидација во регионот ЈИЕ6 ќе продолжат и во 2015 година со исклучок на Црна Гора каде почнувањето на проектот за изградба на автопат значително ќе го продлабочи фискалниот дефицит. Кај надворешната страна, билансот на тековната сметка на регионот ЈИЕ6 веројатно ќе се стабилизира на тековното ниво бидејќи очекуваното зголемување на надворешната побарувачка за извозот на ЈИЕ6 ќе биде во голем дел амортизирано со растот на увозот за да се поддржи домашната побарувачка.

Табела 2. Прогнози за растот на реалниот БДП, проценти

	2013	2014e	2015f
АЛБ	1,4	2,1	3,0
БИХ	2,5	0,4	1,0
КОС	3,4	2,5	3,0
МКД	2,7	3,3	3,5
ЦГ	3,3	1,5	3,4
СРБ	2,6	-2,0	-0,5
ЈИЕ6	2,5	0,2	1,3
Референца: Еврозона	-0,4	0,8	1,1

Извор: Проценки и проекции на Светска банка.

Забелешка: Податокот за ЈИЕ6 е пондериран просек

Прогнозата на растот на БДП на регионот ЈИЕ6 во 2015 година е значително пониска отколку проекцијата Светска банка во мај 2014. Претходната проекција за растот во 2015 година

беше 2,7 проценти, двојно повисока од сегашната од 1,3 проценти. Исто така, тоа е значително пониско од проекциите на ГСБ за другите европски економии во транзиција каде растот во 2015 се очекува да биде 2,8 проценти.²⁴ Растот на регионот ЈИЕ6 веројатно ќе биде ограничен од слабото закрепнување во Босна и Херцеговина и особено од новата рецесија во Србија. Србија, најголемата од економиите во регионот ЈИЕ6 е на пат на значителна фискална консолидација и големо реструктурирање на државните претпријатија за да го доведе јавниот долг на одржливо ниво и тоа веројатно ќе делува како кочница на економската активност во 2015 година. Албанија, Косово, Република Македонија и Црна Гора во 2015 година се очекува да забележат пораст од над 3 проценти со економски раст во Република Македонија од 3,8 проценти. Економскиот раст во овие четири земји се очекува да се забрза како резултат на посилената надворешна побарувачка, скромните подобрувања на пазарот на трудот (намалување на невработеноста) и одреден момент од градежништвото, услугите и туризмот.

Потенцијалниот раст на производството останува ограничен од структурните предизвици. Функционирањето на пазарот на трудот во регионот е анемично со постојано високи стапки на невработеност, ниски стапки на учество во работната сила и слабо создавање формални работни места. Иако е направен одреден напредок во олеснувањето на оптоварувањата на инвестициската клима, сè уште постои простор за подобрување. Јавниот сектор е голем и неефикасен во многу земји од регионот. Кај сите земји, инвестициите во подобри, добро одржувани и/или надградени капитални средства би помогнале да се замени застарената инфраструктура во регионот и да се помогне поттикнувањето на економскиот потенцијал под услов тие инвестиции да имаат позитивен економски поврат и да не ја загрозуваат стабилноста на јавниот долг. Подобрената поврзаност на регионот ЈИЕ6 со ЕУ и со остатокот од светот преку физички и институционални врски во рамките на земјите ќе помогне конкурентните фирми од регионот ЈИЕ6 да дојдат до нови пазари и во регионот да се донесат странски инвеститори. Напредувањето во процесот на пристапување во ЕУ претставува можност за регионот ЈИЕ6 да ја следи агендата за интеграција во ЕУ заедно со позитивното влијание врз потенцијалниот раст (поле VI).

Поради тоа, економскиот раст во земјите од регионот ЈИЕ6 на краток и на среден рок може да се поддржи преку издржани и економски политики со добри приоритети за справување со овие структурни ограничувања. На фискалната страна, одржаните реформски напори се потребни за да се решат структурните ригидности во буџетите на ЈИЕ6. Приоритетите, меѓи другото, опфаќаат: промени во составот на јавните расходи кон продуктивни инвестиции и настрана од платите; насочување и приоритети на јавните расходи; расчистување на долговите; подобрување на наплатата на приходите; проширување на даночната основа и намалување на даночното оптоварување на платите. На страна на монетарната политика, со ниското ниво на инфлација во регионот и сè уште постоечките јазови во производството во скоро сите економии во регионот ЈИЕ6, постои одреден простор за краткотрајно олеснување на монетарната политика, особено во земјите каде дефицитот почна да опаѓа. Меѓутоа, треба да се биде внимателен во

²⁴ World Bank. 2015. *Global Economic Prospects*. (January 2015)

економиите со флексибилен курс за да се осигури дека тој нема да биде под притисок. Просторот за олеснување на монетарната политика и понатаму е ограничен бидејќи референтните стапки се веќе на историски ниско ниво, а долгот изразен во странска валута е висок. Во поглед на политиките на финансискиот сектор, справувањето со високиот процент на НФК би било критично за целосно обновување на растот на кредитите и за поддршка на претприемништвото и создавањето работни места.

Освен структурните предизвици, во краткорочните перспективи на земјите од регионот ЈИЕ6 постојат и повеќе негативни надворешни и ризици што се однесуваат на земјите. Тие ризици опфаќаат:

- (i) **Ефектите на тековните и на планираните програми за фискална консолидација и за приватизација** би можеле да имаат неповолно влијание врз поддршката на јавноста за реформите. Економиите од регионот ЈИЕ6 се ранливи од политичка нестабилност која би можела да се појави како резултат на планираната фискална консолидација и/или приватизацијата и реструктурирањето на претпријатијата во државна сопственост.
- (ii) **Ризикот од дефлација во земјите од регионот ЈИЕ6 сè уште постојат.** Слабото економско закрепнување на домашен терен, ниската инфлација кај трговските партнери како што е ЕУ, понатамошниот пад на цената на нафтата како и очекувањата за инфлација може да продолжат да вршат надолен притисок врз растот. Намалениот раст на агрегатната побарувачка потиснат од присуството на консолидирачка фискална политика ќе остане силен дезинфлаторен фактор. Дефлацијата ќе го отежни раздолжувањето на многу задолжениот јавен сектор и на приватниот сектор. Дефлацијата ќе го влоши бавното закрепнување на инвестициите и ќе ја пролонгира ниската потрошувачка. Исто така, дефлацијата веројатно ќе ги зголеми НФК кои за возврат ќе го влошат маѓепсаниот круг на кредитен пад, недоволна побарувачка и домашно закрепнување.
- (iii) **Побавниот светски економски раст (особено во ЕУ) од очекуваниот би можел да ја ограничи надворешната побарувачка за извозот од земјите од регионот ЈИЕ6 и надворешното финансирање достапно за овие земји.** Позитивните прогнози за растот во 2015 година ќе бараат постојан раст движен од извозот на најголемиот пазар за земјите од регионот ЈИЕ6, ЕУ. Побавното закрепнување од очекуваното би можело да го намали извозот и инвестициите (особено во производствениот сектор) од ЕУ. Со силната зависност од европскиот банкарски сектор за финансирање на потребите, бавното закрепнување би можело да ја намали и достапноста на финансиски средства. Понатамошното дезинвестирање претставува ризик бидејќи некои банки сопственички планираат уште повеќе да го намалат своето присуство во земјите од регионот ЈИЕ6 како резултат на постојаните пазарни и регулативни притисоци. Неодамна објавениот преглед на квалитетот на активата на банките сопственички од Европската централна банка има важни импликации на регионот ЈИЕ6 бидејќи банките сопственички од Грција и од Словенија паднаа на неодамнешниот преглед на квалитетот на активата и

на стрес тестот спроведен од Европската централна банка (ЕЦБ)²⁵. Исто така, одредени банки сопственички (како што се словенечката НЛБ и некои грчки и австриски банки) се соочуваат со регулативни притисоци да го намалат своето учество и потенцијално да се повлечат од регионот ЈИЕ6.

- (iv) **И геополитичките ризици ги засенуваат перспективите за раст на регионот ЈИЕ6.** Поради нивните силни врски со ЕУ и со Русија, економиите во регионот ЈИЕ6 се ранливи од ефектите на потенцијално зајакнатите геополитички тензии што произлегуваат од руско – украинската криза. Во полето V се опишува влијанието на украинската криза врз регионалните економии. Постојат потенцијални ефекти кои ако се реализираат би воделе кон понизок раст и други неповолни макроекономски последици за земјите од регионот ЈИЕ6.
- (v) **Неповолните временски услови се покажа дека имаат значително негативно влијание врз перспективите за економски раст во регионот.** Регионот се покажа како ранлив од временски шокови, проблем кој веројатно ќе се влоши на среден до долг рок со настанувањето на климатските промени, што ќе влијае врз потенцијалниот раст и јавните финансии. Сушите имаат големо влијание врз капацитетот на регионот за производство на енергија, лошото време влијае врз туризмот, поплавите влијаат врз земјоделството, а суровите зими го намалуваат производството и потрошувачката. Последното може да влијае и врз финансиите на јавниот сектор и ДТС бидејќи земјите ќе се обидат да ги реконструираат штетите, а приходите на владите ќе се намалат поради намалената економска активност. Иако досега регионот ЈИЕ6 сè уште не доживеал топлински бранови како други делови од Европа во 2014 и во 2007 година, тие можат да ја намалат продуктивноста и да извршат притисок врз здравствените системи во регионот. Посиромашните домаќинства може да бидат поранливи од многу временски шокови отколку побогатите (на пример временски шокови или шокови што го погодуваат земјоделството). И мерките за ублажување и за прилагодување (на пример преку изградба на заштита од поплави или инфраструктура отпорна на временските услови) треба да се земат предвид за да се намали влијанието на овие шокови врз економскиот раст и сиромаштијата како и врз јавните финансии на владата.

Поле V: Потенцијални ефекти на украинската криза врз економиите во регионот ЈИЕ6

Руската анексија на Крим во февруари 2014 година ја предизвика политичката и економската криза во Украина со очекувано намалување на нејзиниот БДП за 8 проценти и консолидиран фискален дефицит²⁶ проектиран на 10,1 проценти од БДП во 2014 година. САД и ЕУ воведоа санкции кои заедно со генералната несигурност за геополитичките настани, ниската цена на нафтата и упорните структурни слабости ја доведоа руската економија во стагнација со проектиран раст од само 0,4 проценти на среден рок. Економиите во регионот ЈИЕ6 се ранливи од ефектите на кризата поради нивните силни врски со ЕУ и со Русија.

²⁵ Види: European Central Bank. 2014. *Aggregate Report on the Comprehensive Assessment*. Frankfurt.

²⁶ Вклучувајќи го и Нафтогаз.

Потрошувачката на природен гас е значителна во три од земјите на регионот ЈИЕ6, Босна и Херцеговина, Република Македонија и Србија кои најголем дел од природниот гас го увезуваат од Русија преку Украина. Можноста за нарушување на увозот на гас е значајна закана за енергетската сигурност на овие земји. Домашното производство на природен гас и капацитетите за складирање се ограничени во Босна и Херцеговина и во Република Македонија. Поради тоа, вакво нарушување веројатно ќе има поголем ефект на овие економии отколку во Србија каде домашното производство и постојните залихи можат да покријат дури половина од годишната потрошувачка на природен гас на Србија. Во еден извештај на Европската комисија се утврдува дека во случај на нарушување на увозот на гас од Русија, достапноста на гасот во Босна и Херцеговина и во Република Македонија може да се намали за дури 80-100 проценти за најмногу неколку недели. Во Србија се проектира дека потрошувачката на гас ќе остане непогодена во првите пет месеци. Мерките на страната на побарувачката можат да ги намалат ефектите, меѓутоа, отсуството на целосен пазарен механизам за дистрибуција на гас и техничката неефикасност на дистрибутивната мрежа веројатно ќе го отежни нивното спроведување.

Ефектите од санкциите воведени врз Русија може да преминат и преку земјите од регионот ЈИЕ6. Трговијата на Црна Гора со алуминиум со руската групација ЦЕАЦ веќе е суспендирана во 2013 година. Има помеѓу 5.000 и 7.000 Руси постојани жители на Црна Гора. Во 2012 година руските граѓани поседуваа 32 проценти од странските компании во Црна Гора. Протокот на средства помеѓу Црна Гора и Русија може директно да биде погоден од санкциите или преку нивниот ефект врз рускиот економски раст. Продолженото забавување на Русија веројатно ќе го намали и црногорскиот туризам. Во првите десет месеци на 2014 година, околу 21 процент од сите туристи и 27 проценти од ноќевањата биле од Русија.

Растот во земјите од регионот ЈИЕ6 е ранлив и од некои ефекти од втор ред. На пример, економиите на Албанија, Косово и на Црна Гора не зависат од потрошувачката на природен гас. Меѓутоа, нарушувањето на снабдувањето со природен гас веројатно ќе ја зголеми регионалната побарувачка за електрична енергија што би имало влијание врз домашните цени на електричната енергија и на храната. Исто така, економиите од регионот ЈИЕ6 се високо зависни од пазарите на ЕУ бидејќи ЕУ е главната дестинација за извозот на стоки и услуги од регионот ЈИЕ6. ЕУ увезува 53 проценти од енергијата што ја троши и 66 проценти од природниот гас. Околу четвртина од потрошувачката на гас на ЕУ се увезува од Русија, а половината од овој увоз е од Украина. Нарушувањето на извозот на руски гас во ЕУ особено би ги погодило Источна Европа и Балтикот, а како преку намалената надворешна побарувачка и регионот ЈИЕ6.

Во целина, пролонгираната криза во Украина се проектира дека ќе го намали растот во регионот ЈИЕ6 во 2015 година од 1,9 проценти на 1,8 проценти.

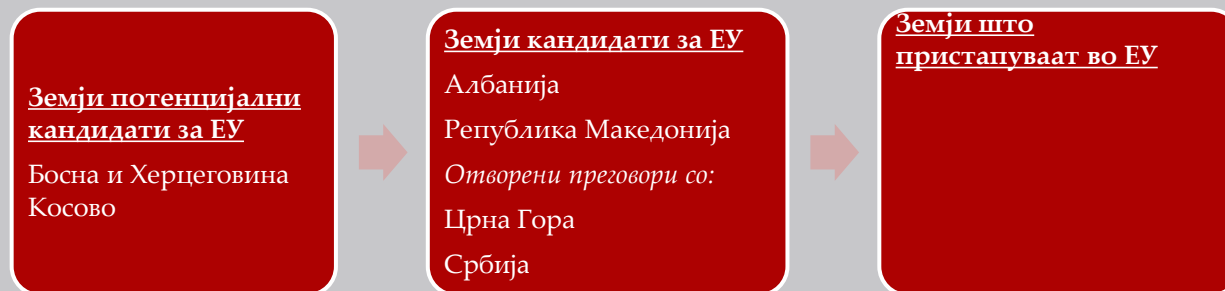
Забелешка: Европската комисија во октомври 2014 година ги објави резултатите на стрес тестот спроведен да се тестираат импликациите од нарушувањето на увозот на природен гас од Русија врз европската енергетска сигурност. Тестот ги опфаќа земјите на ЕУ, ЈИЕ6, Украина, Молдавија и Грузија. Извештајот може да се најде на http://ec.europa.eu/energy/stress_tests_en.htm.

Од друга страна, одржувањето на ниските цени на нафтата би можело да го поддржи повисокиот економски раст во регионот ЈИЕ6. Сите земји во регионот увезуваат значителни количества нафтени деривати, а Босна и Херцеговина и Република Македонија увезуваат горива во вредност од околу 10 проценти од БДП. Нето увозот на горива е исто така висок, во просек 5 до 6 проценти од БДП во периодот 2012-13 година. Понатамошниот пад на цената на нафтата би имал

значително влијание врз салдото на тековната сметка во сите земји освен во Албанија (која има и голем извоз на нафта и поради тоа би можела да биде погодена од тековните ниски цени на нафтата. Симулациите покажуваат дека падот на цената на нафтата за околу 40 проценти во текот на целата 2015 година споредено со просечната цена во 2013 година би можел да резултира со просечно намалување на дефицитот на тековната сметка во регионот ЈИЕ6 за околу 2 процентни поени споредено со тековните прогнози. Одржаниот пад на цените на нафтата би имал и поволно влијание врз економската активност преку намалување на трошоците за фирмите и за потрошувачите, поттикнувајќи го економскиот раст.

Меѓутоа, падот на цените на нафтата не доаѓа без ризици. Бидејќи ДДВ е значителен извор на приходи за јавниот паричник, падот на цените на нафтата веројатно ќе се преслика во пониски даночни приходи. Мора да се направат одредени активности за да се зголеми наплатата на даноците, на пример преку зголемување на акцизите. Владите може да земат предвид и алтернативни мерки на даночната политика (на пример, акцизи на горивата, даноци на тутунот, јаглородни такси) за финансирање на намалените приходи од другите даноци, особено оние на трудот, за да се охрабри зголемувањето на вработеноста. Конечно, ако пониските цени на горивата се преточат во пониски инфлаторни очекувања, може да се намали и инфлацијата што не движена од цените на горивата што носи свои ризици.

Поле VI: Напредокот во пристапувањето во ЕУ на земјите од регионот ЈИЕ6

Четири од шесте земји од регионот ЈИЕ6 веќе се кандидати за членство во ЕУ, а само една од нив води активни преговори за пристапување. На **Црна Гора** и беше даден статус кандидат за ЕУ во октомври 2010 година, а пристапните преговори беа отворени во јуни 2012 година. Процесот на скрининг за ЕУ во Црна Гора заврши во мај 2014 година. Во досегашните преговори, две поглавја се провизорно затворени, а шеснаесет се отворени. **Србија** стана земја кандидат во март 2012 година. Европскиот совет одлучи да отвори пристапни преговори со Србија во јуни 2013 година и ја одржа првата меѓувладина конференција со Србија во јануари 2014 година. До крајот на 2014 година, еџа 26 од 35 поглавја беше направен скрининг, но ниту едно не е отворено за преговори поради немање напредок со 'бриселскиот договор' помеѓу Србија и Косово. **Република Македонија** е земја кандидат од декември 2005 година. Иако во повеќе наврати комисијата препорачува отворање пристапни преговори уште од 2009 година, препораката сè уште не е одобрена од Европскиот совет и преговорите се одложени. **Албанија** доби статус кандидат за ЕУ во јуни 2014 година.

Две земјите од регионот ЈИЕ6 се со потенцијален кандидатски статус на ЕУ. За **Босна и Херцеговина**, ЕУ остана категорична во својата порака до властите: „земјата треба да се реформира“. Откако ќе стане посветена на реформската агенда, ЕУ може да го активира и ДСА со

Босна и Херцеговина во 2015 година. Во јули 2014, главните преговарачи на ЕУ и на **Косово** иницираа Договор за стабилизација и асоцијација помеѓу ЕУ и Косово кој се очекува да биде потпишан во 2015 година.

Извор: Европска комисија, на ec.europa.eu

ВО ФОКУСОТ I. ЕКОНОМСКО ВЛИЈАНИЕ НА КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ ВО ЈИЕ СО ЛЕКЦИИТЕ ОД СТУДИЈАТА ЗА ЗЕЛЕН РАСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Климата се менува и во поголем дел од светот не на подобро. Во минатогодишниот Петти извештај за проценката (ИП5) на МПКП се забележува дека „[в]лијанието на човекот врз климатскиот систем е јасно, а најновите антропогени емисии на стакленички гасови се највисоки во историјата. Неодамнешните климатски промени имаа широко распространети влијание врз човечките и природните системи“ додека „[п]родолжената емисија на стакленички гасови ќе предизвика понатамошно затоплување и долготрајни промени на сите компоненти на климатскиот систем, зголемувајќи ја веројатноста од тешки, неизбежни и неповратни влијанија врз луѓето и екосистемите. Ограничувањето на климатските промени би барало значителни и одржливи намалувања на емисиите на стакленички гасови кои, заедно со прилагодувањето, може да ги ограничат ризиците од климатските промени.“²⁷

Климата што се менува се очекува да предизвика штети врз економиите во претстојните години, иако Европа ќе биде помалку погодена од повеќето региони. Овие штети можат да бидат резултат на екстремни временски настани: поплави и атмосферски празнења, топлотни бранови и шумски пожари, подигање на морското ниво и други настани како што е ширењето болести. Штетата може да дојде од намалувањето на продуктивноста како резултат на пример на сè поголемиот недостиг на вода. Штетата може да биде директна врз луѓето, нивните куќи и имоти или на инфраструктурата и капиталот. Проценките на глобалните трошоци за светскиот БДП во 2050, поврзани со промените на климата генерално не надминуваат 2 проценти. Европа е регион што ќе има помала штета од промените на климата отколку поголем дел од остатокот од светот. Меѓутоа, дури ни Европа нема да ги избегне значителните негативни влијанија, од кои некои веќе се материјализираат.²⁸ Ажурираната анализа на ИП5 заклучува дека од 1950 година зачестеноста на топлотни бранови е зголемена во голем дел од Европа како и зачестеноста и интензитетот на големите врнежи.²⁹

Климатските екстреми во регионот ЈИЕ6 сега и во иднина ќе претставуваат голем ризик за земјоделските системи, енергетиката и здравјето на луѓето. Регионот ЈИЕ6 е особено изложен на ефектите од екстремните настани, вклучувајќи ги високите температури, сушите и поплавите.

²⁷ IPCC, “Headline statements from the Summary for Policymakers”, November 5, 2014, Climate Change 2014 Synthesis Report.

²⁸ Прво, анализата на ИП5 дава проценка на промените кај екстремните временски услови и климатските настани што се случиле од 1950 година, а потоа на придонесот на луѓето за забележаните промени и веројатноста за понатамошни промени во текот на 21 век.

²⁹ IPCC, 2013: Summary for Policymakers. In: Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Stocker, T.F., D. Qin, G.-K. Plattner, M. Tignor, S.K. Allen, J. Boschung, A. Nauels, Y. Xia, V. Bex and P.M. Midgley (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA.

Топлинските екстрими ќе станат нова норма за регионот ЈИЕ6, а ризикот од суши е висок. Истовремено, проекциите укажуваат на зголемување на ризикот од поплави од реките, главно во пролет и во зима, предизвикани од поинтензивното топење на снеговите во пролетните и зголемените врнежи во зимските месеци (меѓутоа, проекциите за врнежите се особено несигурни). Бидејќи повеќето посеви не се наводнуваат, тие се многу ранливи од проектираните климатски промени. Приносот на пасиштата и тревните екосистеми за испасување на добитокот може да бидат погоден од постојаните суши и високи температури и да забележат намалување во голем дел од Западен Балкан. Исто така и енергетските системи се ранливи од екстремни настани и промена на температурите на водата во реките. Променливоста на сезонскиот карактер на протокот на реките може уште повеќе да го подрие производството на хидроенергија, а повеќето земји од регионот ЈИЕ6 зависат од хидроелектрични извори барем за една петтина од нивното производство на електрична енергија. На крајот, екстремните климатски настани и појавата на нови преносители на болести претставуваат сериозен ризик за човечкото здравје. Сезонскиот карактер на морталитетот поврзан со температурите може да се префрли од зима во лето во континентална Европа. Исто така, веројатни се здравствени ризици како резултат на промените на климата што предизвикуваат поволни услови за инсекти преносители на болести како што се денга и чикунгуња.³⁰

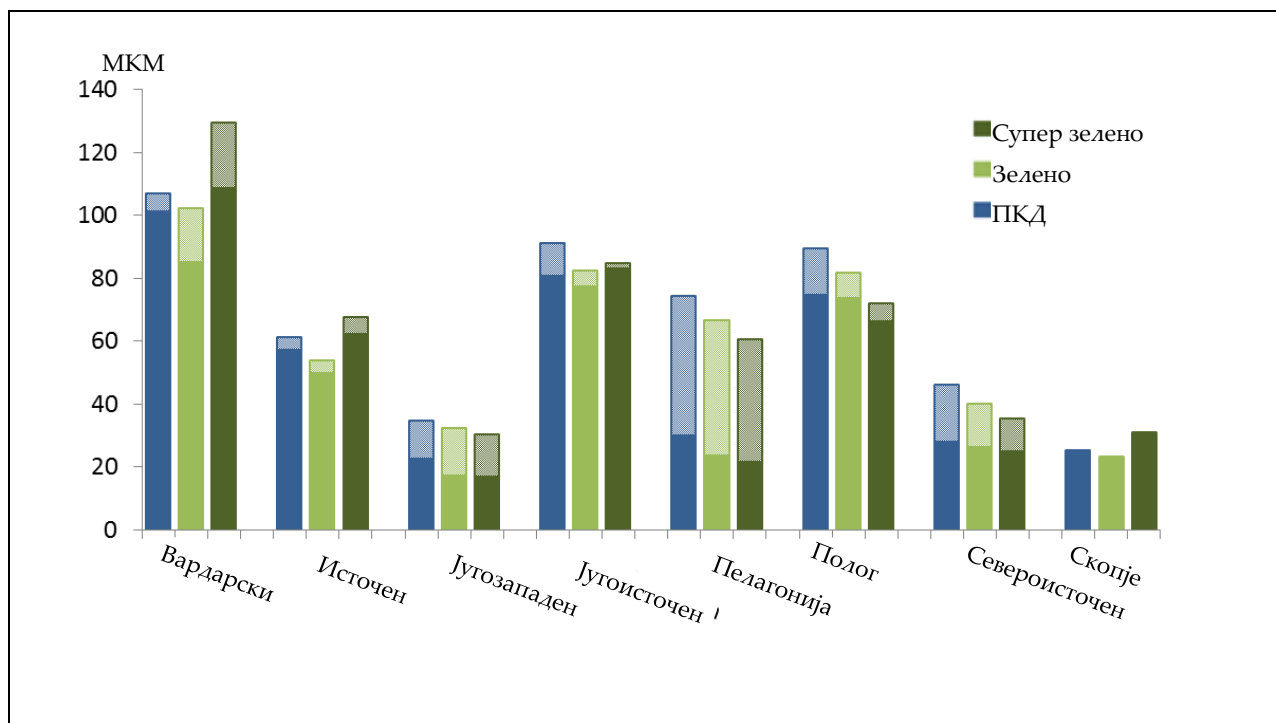
Неодамнешната програма за аналитичка работа во Република Македонија илустрира како можат да се определат економското влијание врз климатските промени и најдобрите одговори за прилагодување на тие промени, во рамките на широко интегрирана проценка на зелениот раст. Проектираните климатски промени ќе влијаат врз економијата на Република Македонија, главно преку директен шок за земјоделството и за прелевањето во другите сектори на економијата, а во помала мерка поради загуби предизвикани од екстремни временски настани. Ефектот на климатските промени врз снабдувањето со вода на Република Македонија се проценува дека ќе биде голем и широко распространет и дека ќе се појави веќе во 2020 година на повеќето места во земјата, но со поголемо намалување на средниот годишен волумен на водата во реките до 2050 година, со зголемувањето на температурата и намалувањето на врнежите. Промените во количеството на врнежи како и нивните временски и просторни модели ќе го намалат расположливото количество вода за секторите што ја користат – земјоделството, хидроенергијата, ладењето на термоелектричните центри и индустриската и општинската побарувачка – особено во периоди на најголема побарувачка. Сè поголемиот недостиг на вода ќе ги намали приносите на земјоделските култури и приходите од земјоделството. Истовремено, како земјата ќе станува посува и потопла, ризикот од поплави ќе исчезне, но ризикот од шумски пожари ќе порасне.

Анализата на секторот на водите имаше за цел проценка на влијанието на климата што се менува врз конкурентската употреба на водата, особено од секторите на земјоделството и енергијата. Се примени серија модели, почнувајќи од Глобалните циркулациони модели до планирање на водата, истекот на водата, и моделот на земјоделски приноси. Конкурентцијата за

³⁰ World Bank (2014), Turn Down the Heat: Confronting the New Climate Normal.

водата помеѓу земјоделството (особено како климата ќе станува потопла и посува), енергетскиот сектор (за хидроенергијата, критичен елемент во електроенергетски систем со пониски емисии и за ладење на термоелектричните центри) и индустриска и општинска употреба ќе им наметнат тешки одлуки на креаторите на политиките во Република Македонија до 2020 година освен ако не се подобри ефикасноста кај побарувачката и кај понудата. Сè поголемиот недостиг на вода може да се разреши, најпрво преку намалување на неефикасноста преку определување на цени и регулација на подводните води и преку рехабилитација и одржување на постојната инфраструктура. Сè поголемиот сезонски недостиг може да се менаџира преку инвестиции во поголеми акумулациони капацитети (за наводнување и за хидроенергија), додека целокупниот недостиг во идните децении може да се разреши преку охрабрување на штедењето на водата (види слика I.1 за тоа како зелените активности помагаат да се намали јагот помеѓу побарувачката и понудата на вода за наводнување). Истовремено, еволуцијата во земјоделството кон поголеми, поконкурентни, извозно ориентирани земјоделски стопанства ќе ги зголеми вкупните приходи на секторот со што ќе се подигне отпорноста на климатските промени. Инвестициите во инфраструктура за наводнување и одводнување на ниво на речен слив (како што беше погоре забележано) ќе бидат критични за да се помогне понудата на вода да ја задоволи побарувачката. Дури и амбициозните мерки за прилагодување на земјоделството се проценува дека до 2050 година ќе донесат придобивки што ќе ги надминат трошоците за четири пати. Истовремено, консолидацијата на земјиштето, преминот на култури со висока вредност и кампањите за едукација на земјоделците, заедно со други подобрувања на ефикасноста ќе ги зголемат приходите на земјоделството и ќе го компензираат недостигот на вода. (види слика I.2 за тоа како напорите за адаптација во зелените сценарија водат кон поголеми приходи и подобра ефикасност на наводнувањето).

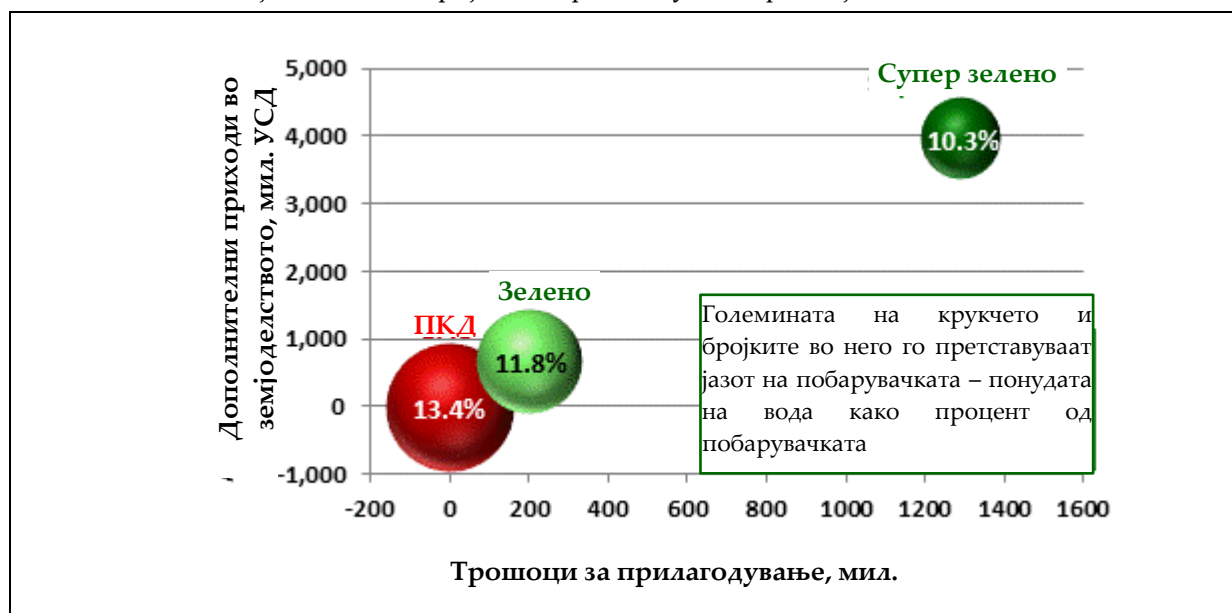
Слика SI.1. Задоволена и незадоволена побарувачка на вода за наводнување, по плански региони, во МКМ, 2050 година

Забелешка: Супер зеленото сценарио се состои од амбициозни активности, зеленото сценарио се состои од умерени мерки за прилагодување, и ПКД е сценариото доколку се продолжи како и досега. МКМ е милиони кубни метри. Светлите нијанси ја означуваат незадоволената побарувачка за наводнување додека пак темната нијанса е задоволената побарувачка.

Извор: Светска банка (2014), Република Македонија: Зелен раст, проценка за земјата.

Слика SI.2. Влијание на сценаријата за прилагодување врз земјоделството, 2011-50 година

Забелешки: Трошоците се изразени како сегашна вредност, во периодот од 2011 до 2050 година, на приливот на потребни дополнителни расходи (инвестиции и работење и одржување) во споредба со ПКД. Приходите се изразени како сегашната вредност во периодот од 2011 година до 2050 година, периодичните секторски приходи. Јазот помеѓу побарувачката и снабдувањето е разлика помеѓу побарувачката на вода и снабдувањето со вода (дефицит), изразен како процент од побарувачката.

Извор: Светска банка (2014), Република Македонија: Зелен раст, проценка за земјата.

Во рамките на анализата на инфраструктурата беше развиена рамка за донесување одлуки за инфраструктурни средства со долг животен век и покрај несигурноста во однос на климатските услови во иднина. Временските прилики влијаат врз сигурноста и квалитетот на комунални услуги, а климатските промени дополнително ги влошуваат овие влијанија. Несигурноста во однос на климата во иднина го усложнува предизвикот поврзан со донесување на мудри одлуки во врска со инфраструктурата која често пати е скапа и има долг животен век. Планерите треба да одлучат дали веднаш да се гради инфраструктура која е поотпорна или да се почека да се види што ќе се случи понатаму и да се потрошат повеќе пари на одржување и рехабилитација (или пак замена) подоцна. Бидејќи би било премногу скапо веднаш да се изгради сета инфраструктура така да биде отпорна на сите можни идни климатски прилики, прилагодувањето од напред треба да се спроведе само онаму каде што има финансиска смисла. Методологијата за анализата на инфраструктурата претставува комбинација од анализа на трошоци и придобивки во услови на несигурност, анализа на одлуките со оглед на климатските аспекти и робустен процес на донесување одлуки. Во рамките на анализата се применува пристапот на трошоци и придобивки во однос на низа климатски сценарија за да се идентификуваат робусните можности и потоа да се утврди една подгрупа на можности кои најверојатно ќе дадат задоволителни резултати во рамките на низа климатски исходи. За Република Македонија, врвните приоритети за прилагодување на инфраструктурата во наредната деценија вклучуваат урбани системи за одводнување, здравствени и образовни установи и општински објекти.

Во рамките на макроекономската проценка на целата економија се проценува влијанието на разните пакети на активности за климатска акција врз растот и вработеноста, во најразлични сектори и се дадени совети во однос на приоритетите на јавните инвестиции.

Со помош развиениот динамичен модел со општа рамнотежа со детални сектори беа симулирани зелените сценарија во однос на појдовната линија. Можностите за прилагодување (а исто така и ублажување) беа вградени во моделот за да се овозможи спроведување на анализа на растот, вработувањето и фискалните импликации на различните комбинации на активности на зелениот раст. Од оваа проценка произлегоа совети во однос на приоритетите на јавните инвестиции. Климатските инвестиции наметнуваат трошоци однапред, меѓутоа даваат придобивки и сега и подоцна. Интервенциите за прилагодување (кои ги штитат утрешните резултати од климатските промени) се смета дека наметнуваат мали трошоци во однос на растот и вработувањето на краток рок откако секторските резултати ќе се интегрираат во моделот на општа рамнотежа. Според 'зеленото' климатско сценарио умерените мерки за прилагодување во земјоделството и водите,

како и периодичните трошоци за заштита на физичката инфраструктура од климата би биле еквивалентни на околу 0,1 процент од годишниот БДП. За поамбициозните климатски активности, според 'супер зеленото' сценарио би биле потребни инвестиции во секторот води од околу еден процент од БДП до 2015 година. На крајот, и умереното и амбициозното климатско сценарио ветуваат долгорочно остро зголемување на нивото на БДП до 2050 година.

ВО ФОКУСОТ II. ПОГЛЕД НА МИГРАЦИЈАТА ВО РЕГИОНОТ ЈИЕ6

Во 2013 година, 232 милиони луѓе – 3,2 проценти од светското население – живееле надвор од својата домашна земја, бројка, која од 1990 година е зголемена за 80 милиони (Обединети нации, 2013 година). Источна и Југоисточна Европа се во врвот по праќање мигранти мерено преку уделот на емигранти во вкупното население на регионот, каде мигрантите сочинуваат околу 8 до 10 проценти од сегашното население на регионот. Во деведесеттите години и во првата деценија на 21 век, Југоисточна Европа имаше најголем удел емигранти од сите европски региони, а во регионот таа голема бројка главно беше од земјите во групата ЈИЕ6.

Еквивалент на една четвртина од постојното население на земјите од регионот ЈИЕ6 живее надвор од својата домашна земја. Во 1990 година, уделот на емигранти од земјите од регионот ЈИЕ6 беше двојно повисок од истиот на останатите земји од Југоисточна Европа и грубо пет пати повисок од остатокот на светот (табела SIII-1). Во последните две децении, земјите од регионот ЈИЕ6 доживеаја остро зголемување на емиграцијата и во моментов околу 4,9 милиони луѓе што потекнуваат од земјите од регионот ЈИЕ6 се сметаат за мигранти во друга земја – што е четвртина од резидентното население.

Табела SII-1: Удел на мигрантите во населението на регионот на потекло

Извор	1990	2000	2010	2013
Земјите од групата ЈИЕ6	13,2%	22,7%	24,2%	25,4%
Остатокот од Југоисточна Европа	7,0%	6,9%	5,7%	6,0%
Остатокот од светот	2,7%	2,6%	3,0%	3,0%

Извор: Сопствени пресметки врз основа на бројките за мигрантите на ООН (Ревизија од 2013 година)

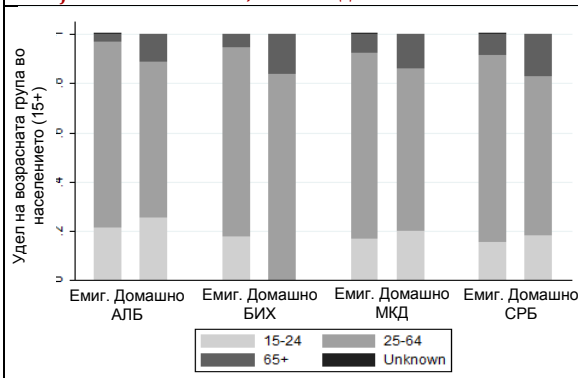
Карактеристики на мигрантите

Мигрантите обично се на работоспособна возраст и со тоа ја намалуваат големината на работната сила во своите домашни земји. Уделот на возрасната група 25-64 години е поголем кај емигрантите, додека поединците над 65 годишна возраст сочинуваат значително поголем дел од резидентното население отколку од емигрантите (слика SII-1). Тоа е резултат на комбинацијата од поголемата веројатност за миграција кај помладите луѓе и нагорниот тренд на емиграцијата во последните децении и зголеменото враќање по пензионирањето што може да предизвика фискални предизвици за земјите.

Некои од земјите од регионот ЈИЕ6 изгледа дека повеќе страдаат од „одлив на мозоци“ од други.

- Во просек албанските емигранти изгледа дека се подобро образовани од резидентното население. Кај сите возрасни групи уделот на лица со завршено средно образование кај емигрантите е повисок отколку кај жителите на Албанија. Овој образован јаз е дури и повисок кај високото образование што укажува дека непропорционален дел од високо обучените Албанци имаат тенденција да емигрираат (слика SII-2).
- Во Босна и Херцеговина постојат ограничени докази за одливот на мозоци. Кај сите возрасни групи уделот на поединци без никакво, со основно или нецелосно средно образование е повисок кај емигрантите отколку кај жителите на Босна и Херцеговина. Изгледа дека особено лицата со средно образование има помала веројатност да мигрираат. Поединците со одредено високо образование, од друга страна, се маргинално повеќе претставени во населението што живее во земјите на ОЕЦД (слика SII-3).
- Слично и образовното ниво на емигрантите од Република Македонија е пониско од тоа на резидентното население (слика SII-4).
- Образовното ниво на српските емигранти не се разликува значително од тоа на резидентното население. Завршеното средно образование изгледа дека е нешто почесто кај Србите што живеат во странство (слика SII-5).

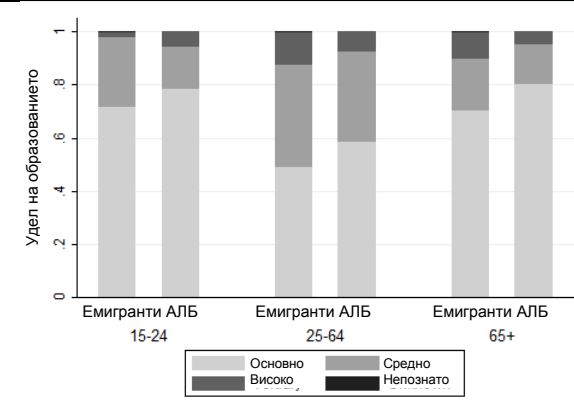
Слика SII-1: Возрасна дистрибуција на емигрантите во земјите на ОЕЦД споредено со земјата на потекло, 2005 година

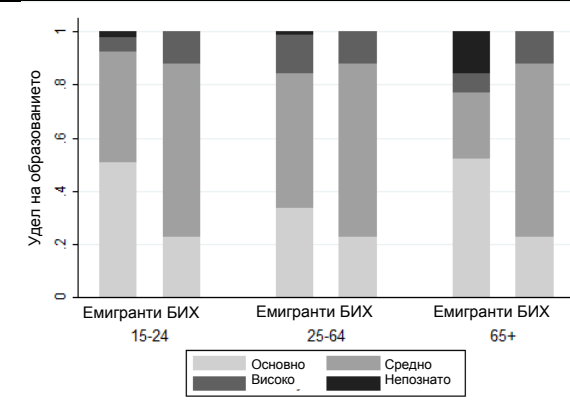
Извор: Возрасна дистрибуција на емигрантите: база на податоци OECD DIOC 2005/06; возрасна дистрибуција на населението на земјата на потекло: база на податоци Barro and Lee (2013) (Албанија и Србија), база на податоци IIASA-VID (Lutz et al. 2007) (Република Македонија), WDI 2013 (Босна и Херцеговина)³¹

³¹ Кај Босна и Херцеговина, достапните податоци не овозможуваат разлика помеѓу возрасните категории 15-24 и 25-64 кај населението во домашната земја. Двете категории се обединети во една (15-64).

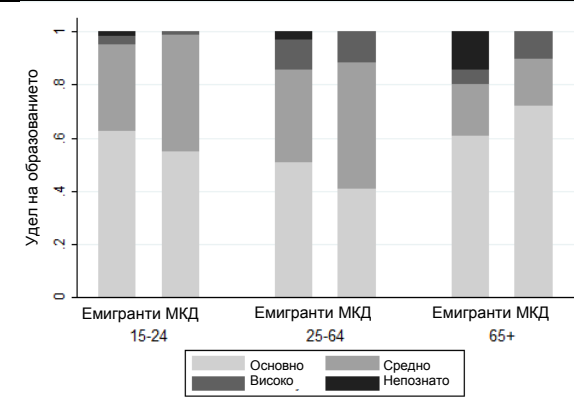
Слика SII-2: Образованието на емигрантите и на населението во земјата на потекло во 2005 година, Албанија

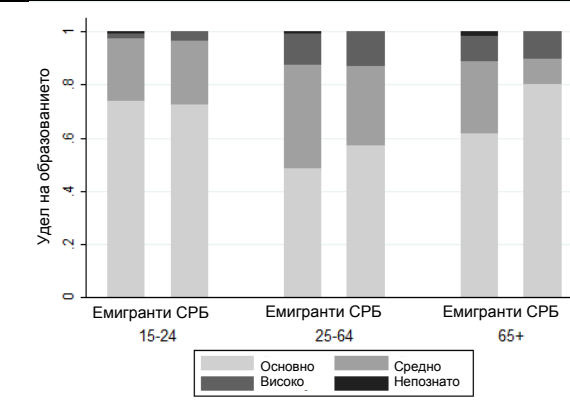
Слика SII-3: Образованието на емигрантите и на населението во земјата на потекло во 2005 година, Босна и Херцеговина ³²

Слика SII-4: Образованието на емигрантите и на населението во земјата на потекло во 2005 година, Република Македонија

Слика SII-5: Образованието на емигрантите и на населението во земјата на потекло во 2005 година, Србија

Извор: Сопствени пресметки врз основа на следните податоци. Образование на емигрантите: база на податоци OECD DIOC 2005/06; образование на населението на земјата на потекло: база на податоци Barro and Lee (2013) (Албанија и Србија), база на податоци IASA-VID (KC et al. 2010) (Република Македонија), WDI 2013 (Босна и Херцеговина)

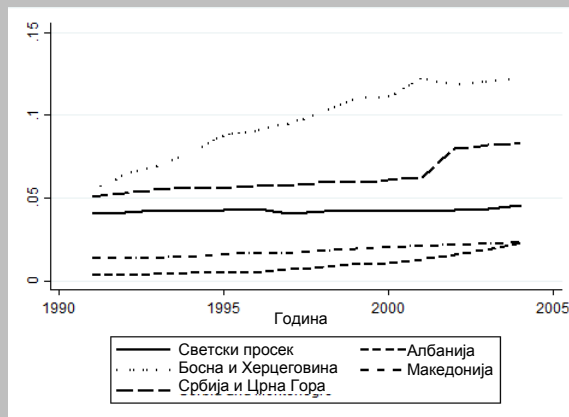
ПОЛЕ S-III. ОДЛИВ НА МЕДИЦИНСКИ МОЗОЦИ?

„Одливот на медицински мозоци“ погодува некои од земјите во регионот ЈИЕ6. Одливот на медицински мозоци се дефинира како пропорцијата на лекари образовани во земјата кои работат во странство и може да се користи за да се процени моделот на генералната високо образована емиграција. Со вредности под светскиот просек, Албанија и Република Македонија покажуваат многу мали докази за одлив на медицински мозоци (слика SII-6). Во Србија, одливот

³² Поради недостатокот на соодветни податоци, сликата 3 (Босна и Херцеговина) има два недостатоци. Прво, образованието на трите возрастни групи на емигранти е споредено со образованието на вкупната работна сила (возраст 15+) во населението. Од таа причина, трите столба за населението во земјата на потекло се исти. Второ, податоците за образованието на населението на земјата на потекло се за 2009 година, додека за емигрантите се за 2005/06 година.

на медицински мозоци остро порасна на почетокот на 21 век, достигнувајќи вредност двојно од светскиот просек. Босна и Херцеговина покажува постојан пораст и натпросечни вредности за одливот на медицински мозоци.

Слика SII-6: Удел на лекарите образование во земјата што работат во странство: земји од регионот ЈИЕ6, 1991-2004 година.

Извор: Docquier and Bhargava (2007)

Занимање на емигрантите

Помеѓу 28 и 45 проценти од високо обучените емигранти во земјите на ОЕЦД работат на занимања што не бараат вештини и на работнички занимања. Во Албанија, неусогласеноста на вештините кај емигрантите изгледа дека е особено голема. Една четвртина од високо образованите емигранти работат на работнички занимања, други 20 проценти во занимања што не бараат вештини. На другата страна на спектарот, повеќе од 50 проценти од српските емигранти со високо образование работат канцелариска работа, а 20 проценти во услужните дејности.³³

Влијание врз демографската структура на земјите на потекло

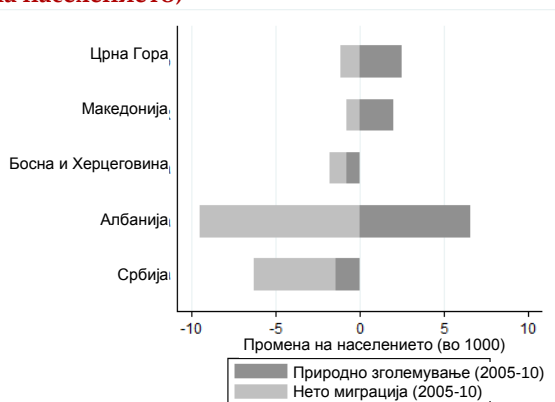
Населението веќе се намалува во Босна, Албанија и Србија. Помеѓу 2005 и 2010 година, ниските или негативните вредности на природниот прираст (бројот на раѓања минус бројот на умирања) и негативните нето стапки на имиграција предизвикаа намалување на населението во Босна, Албанија и Србија. Само во Црна Гора и во Македонија природниот прираст беше доволно голем да ја компензира емиграцијата (слика SII-7 и слика SII-8).

Се очекува намалување на населението во сите земји од регионот ЈИЕ6. Според Перспективите за населението на ООН (2012) во иднина се очекува понатамошно намалување на населението во регионот. Албанија, каде стапката на раѓање се претпоставува дека ќе остане на релативно високо ниво, а природниот прираст се очекува да стане негативен дури во 2040 година, е

³³ Бројките се базирани на податоците од OECD DIOC (2005/06). Преточувањето на кодовите на занимања од ISCO-88 во мануелни, канцелариски и услужни работници се базира на ОЕЦД (2002).

единствената земја во регионот чие население се проектира дека ќе расте до 2035 година. Основните претпоставки се намалување на природниот прираст и забавување на емиграцијата.

Слика SII-7: Промена на населението поради природно зголемување и нето миграција, 2005-10 година (земјите се подредени по промената на населението)

Извор: Перспективите за населението на ООН (2012)

Слика SII-8: Очекувани промени на населението поради природно зголемување и нето миграција, 2025-30 година (земјите се подредени по промената на населението)

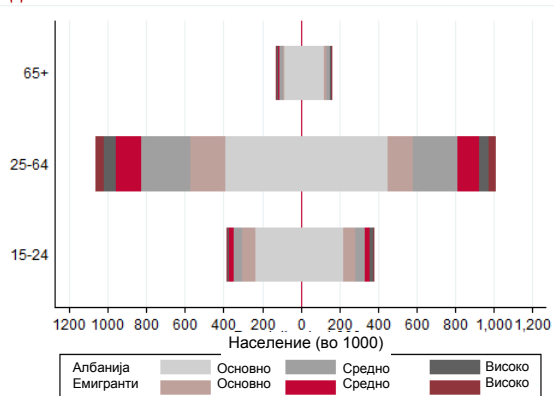

Извор: Перспективите за населението на ООН (2012)

... а ако мигрантите се вратат во регионот ЈИЕ6?

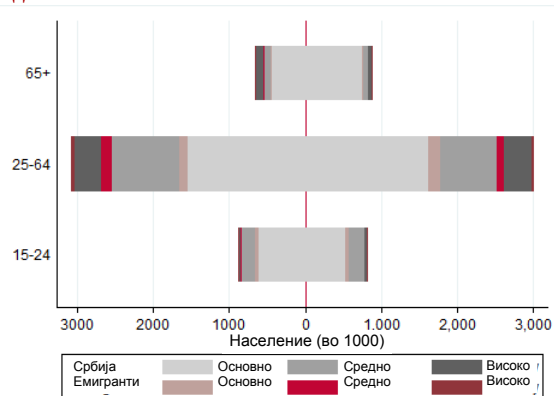
Враќањето на миграцијата во земјите од регионот ЈИЕ6 би го зголемило работоспособното население, а некои земји би имале зголемување на вештините. Сликите SII-9 и SII-10 покажуваат што би се случило со демографската структура на Албанија и на Србија ако емигрантите од ОЕЦД се вратат да во своите земји. Под претпоставка дека одлуката на поединецот за образованието е независна од подоцнежната одлука за миграција, граfiците ја илустрираат структурата на населението по род, пошироки возрасни групи и образование, под хипотетичка претпоставка дека немало емиграција во последните децении. Изгледа дека двете земји изгубиле повеќе мажи отколку жени во имиграцијата и дека мажите што емигрирале обично се подобро образовани од жените. Албанското население би било значително поголемо во отсуство на миграција и голем дек од високо образованите поединци би го зголемиле работоспособното население со себе носејќи го својот човечки капитал. И кај Србија, влијанието на хипотетичката ситуација на вратените мигранти би имало сличен ефект.

Слика SIII-9: Машко (лев дел) и женско (десен дел) население по возрастни групи: земја на потекло и емигранти во ОЕЦД, Албанија 2005 година

Извор: База на податоци OECD DIOC 2005/06; возрастна дистрибуција и образование на населението во земјата на потекло: база на податоци Barro and Lee (2013)

Слика SIII-10: Машко (лев дел) и женско (десен дел) население по возрастни групи: земја на потекло и емигранти во ОЕЦД, Албанија 2005 година

Извор: База на податоци OECD DIOC 2005/06; возрастна дистрибуција и образование на населението во земјата на потекло: база на податоци Barro and Lee (2013)

Анекс: Макроекономски показатели

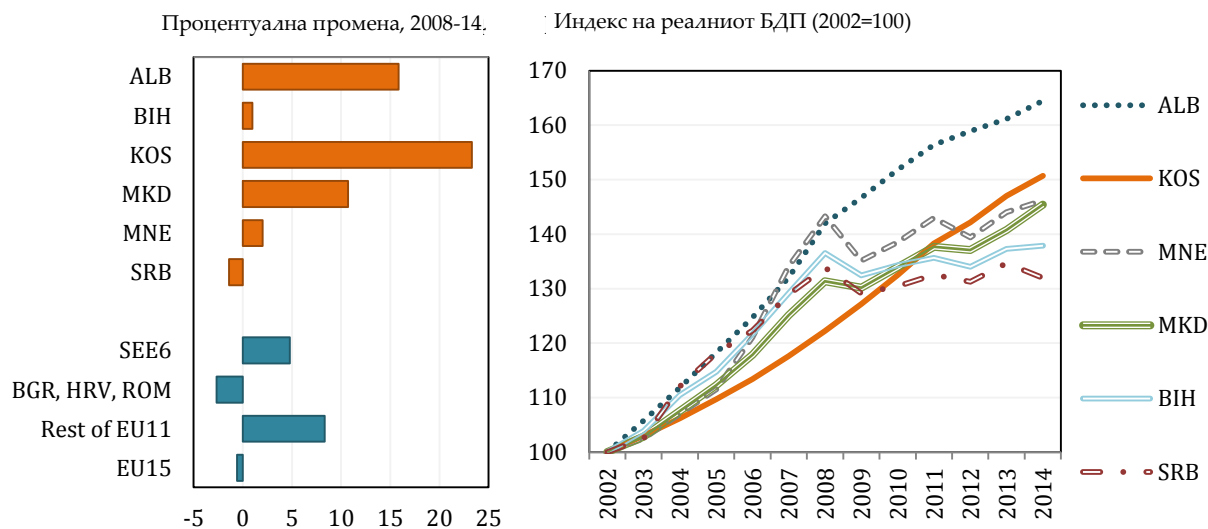
Табела А1. 1: ЈИЕ6: Одредени економски показатели и порекции, 2012-14 година

	2013	2014 ^e	2015 ^f
Раст на реалниот БДП (проценти)			
Албанија	1,4	2,1	3.0
Босна и Херцеговина	2,5	0,4	1.5
Косово	3,4	2,5	3.0
Република Македонија	2,7	3,3	3.5
Црна Гора	3,3	1,5	3.4
Србија	2,6	-2,0	-0.5
ЈИЕ6	2,5	0,2	1.3
Фискален дефицит (проценти од БДП)			
Албанија	4,9	5,7	4.8
Босна и Херцеговина	1,9	4,5	2.7
Косово	2,9	2,3	2.0
Република Македонија	3,9	3,9	3.4
Црна Гора	3,3	0,7	5.3
Србија	5,6	7,9	5.6
ЈИЕ6	3,8	4,2	4.0
Јавен долг со гаранции (проценти од БДП)			
Албанија	70,0	70,9	70.6
Босна и Херцеговина	46,9	50,2	43.8
Косово	9,3	10,8	11.5
Република Македонија	40,5	46,6	49.4
Црна Гора	67,5	66,5	72.7
Србија	61,4	68,6	75.4
ЈИЕ6	49,3	52,3	53.9
Инфлација на цените на мало (проценти, просек за периодот)			
Албанија	1,9	2,1	3.0
Босна и Херцеговина	-0,1	-1,0	1.5
Косово	1,8	0,6	1.1
Република Македонија	2,8	0,3	1.1
Црна Гора	2,2	-0,2	2.0
Србија	7,7	2,1	2.7
ЈИЕ6	4,2	1,1	2.2
Стапка на невработеност (проценти)			
Албанија	17,1	17,2	16.5
Босна и Херцеговина	27,5	27,5	27.0
Косово	30,0		
Република Македонија	29,0	27,9	
Црна Гора	19,5	19,4	18.9
Србија	22,1	19,6	19.0

ЈИЕ6	23,5		
Дефицит на тековната сметка (проценти од БДП)			
Албанија	10,6	13,9	11.8
Босна и Херцеговина	5,4	9,7	8.6
Косово	6,4	8,6	6.8
Република Македонија	1,8	1,0	4.0
Црна Гора	14,6	15,3	16.3
Србија	6,1	6,1	4.7
ЈИЕ6	6,5	7,8	7.0
Надворешен долг (проценти од БДП)			
Албанија	34,3	36,7	42.0
Босна и Херцеговина	50,8	54,6	54.2
Косово	6,5	7,0	6.0
Република Македонија	64,0	71,3	70.4
Црна Гора	119,8	114,7	127.4
Србија	78,3	77,0	75.0
ЈИЕ6	59,0	60,2	62.5

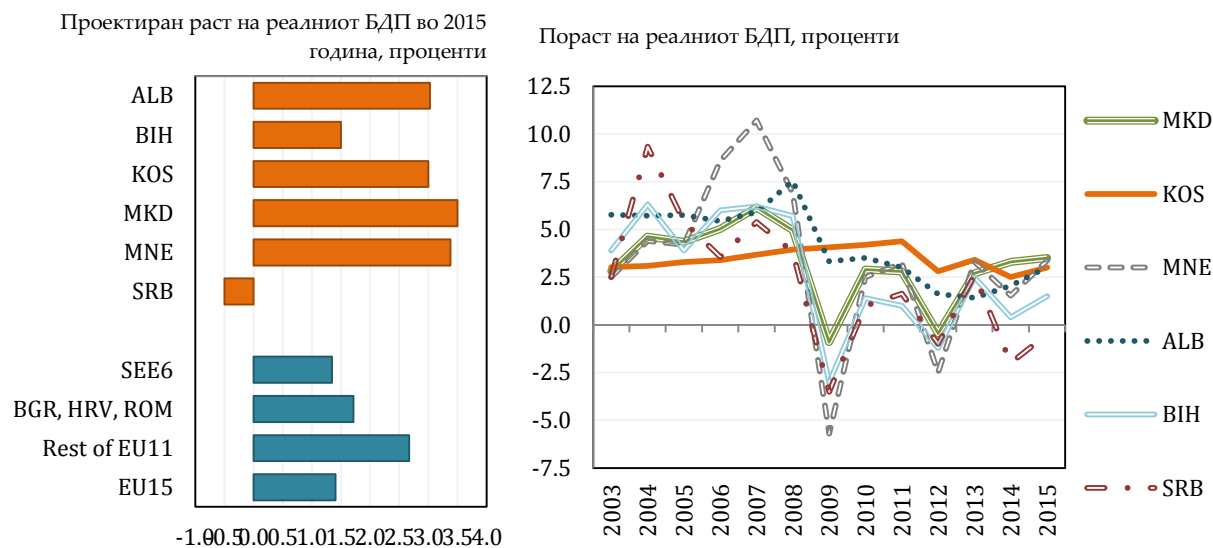
Извор: Национални заводи за статистика, министерствата за финансии, централните банки и проекции на Светска банка.

Слика А1. 1: Реален БДП: Процентуална промена од врвот пред кризата

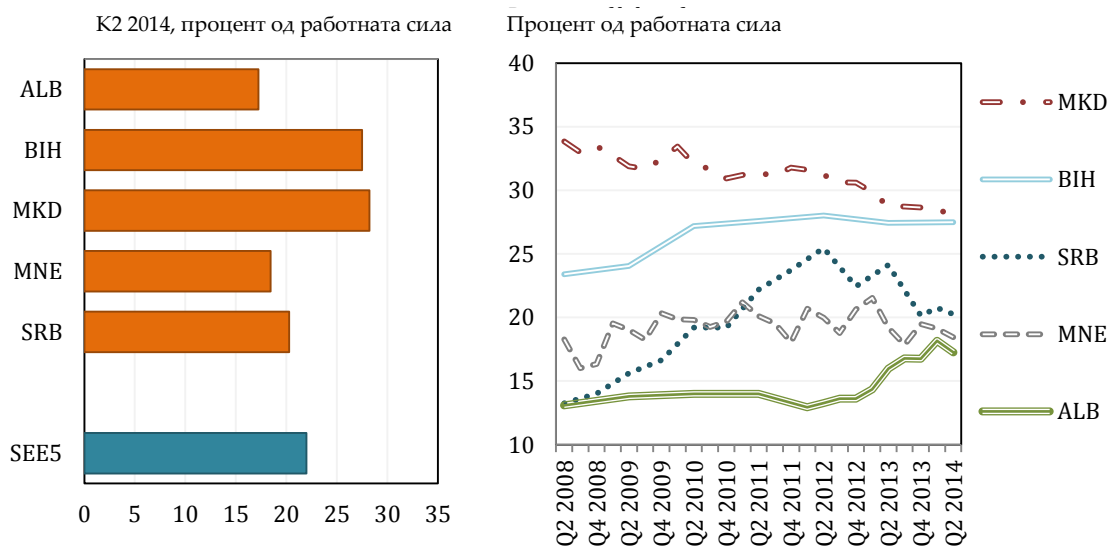
Извор: Пресметки на вработените во Светска банка базирани на националните заводи за статистика.

Слика А1. 2: Проекции за растот на реалниот БДП за 2015 година

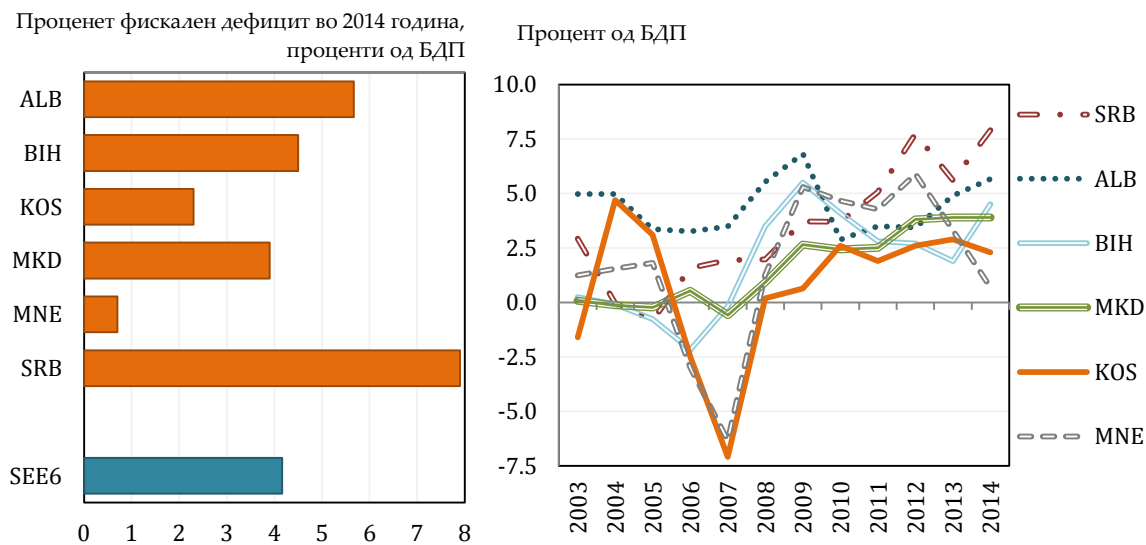
Извор: Пресметки на вработените во Светска банка; национални заводи за статистика.

Слика AI. 3: Стапка на невработеност

Извор: Пресметки на вработените во Светска банка базирани на националните заводи за статистика.

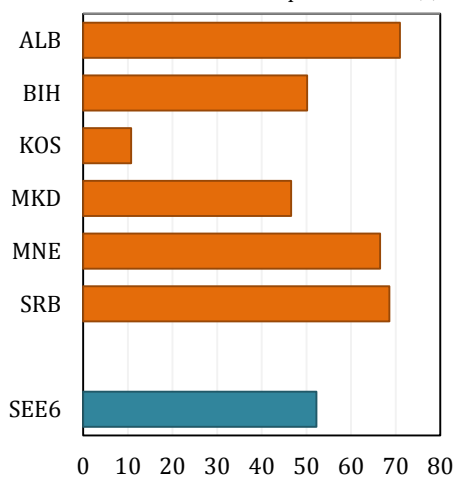
Слика AI. 4: Фискален биланс

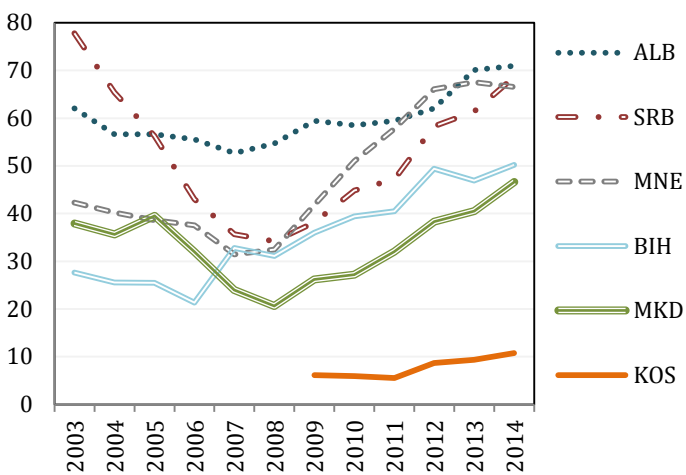
Извор: Проценки на вработените во Светска банка и министерствата за финансии.

Слика А1. 5: Јавен долг

Проценет јавен долг и гаранции во 2014 година,
проценти од БДП

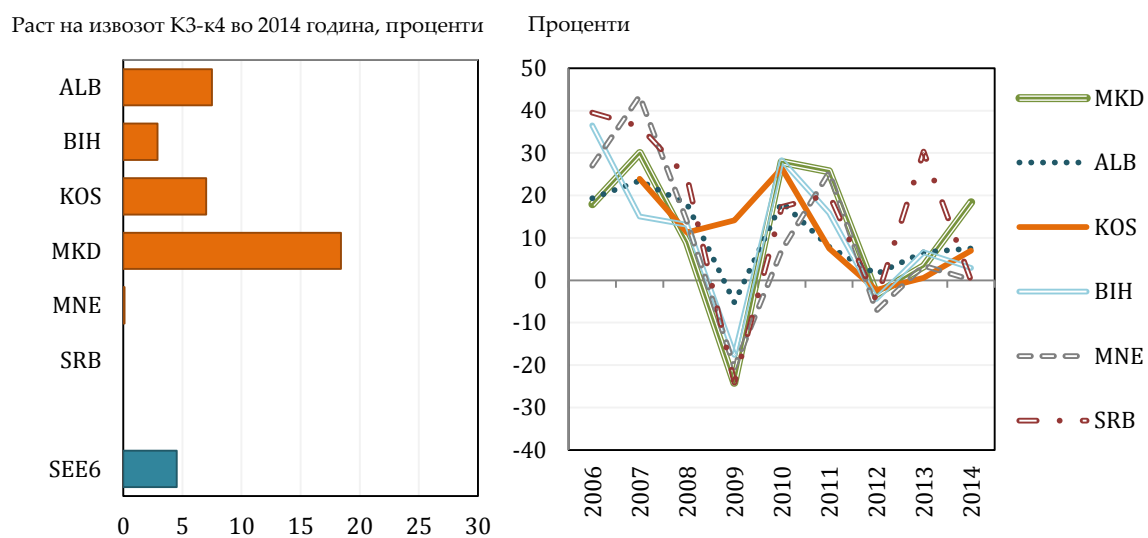

Проценти од БДП

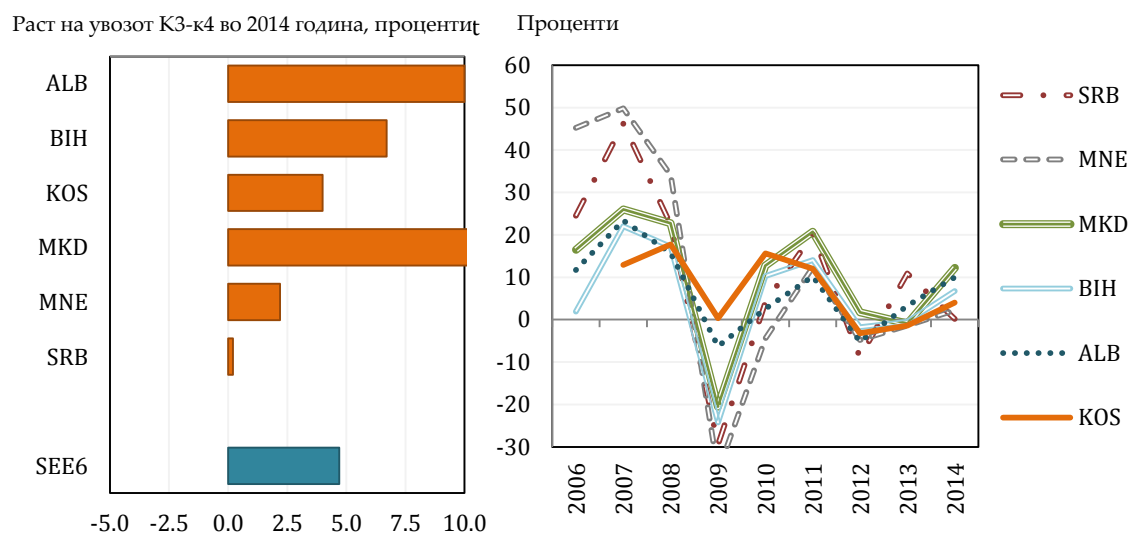
Извор: Проценки на вработените во Светска банка и министерствата за финансии.

Слика А1. 6: Раст на извозот

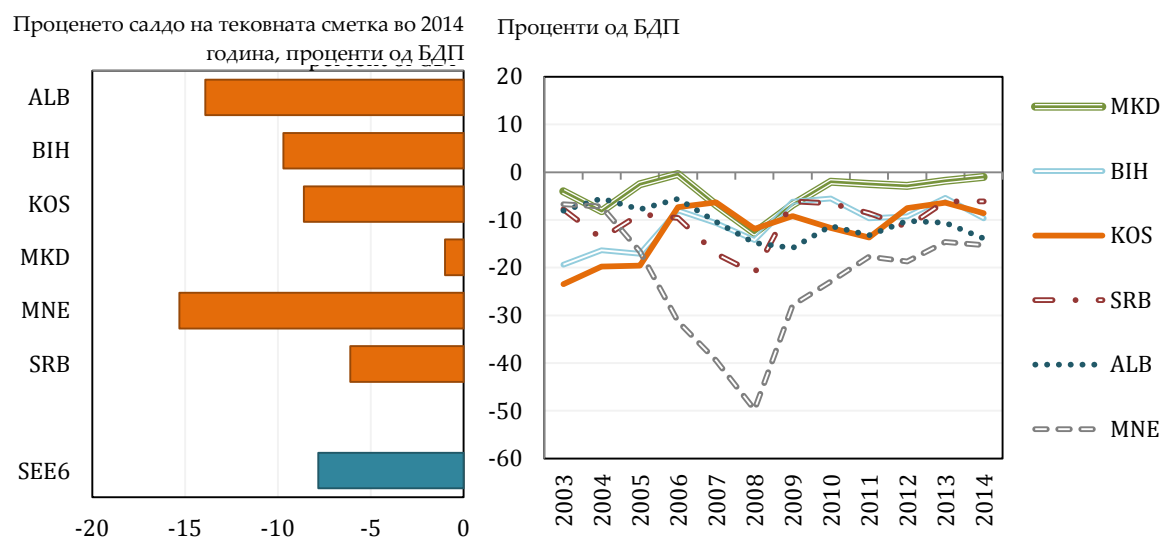
Извор: Пресметки на вработените во Светска банка и централните банки.

Слика А1. 7: Раст на увозот

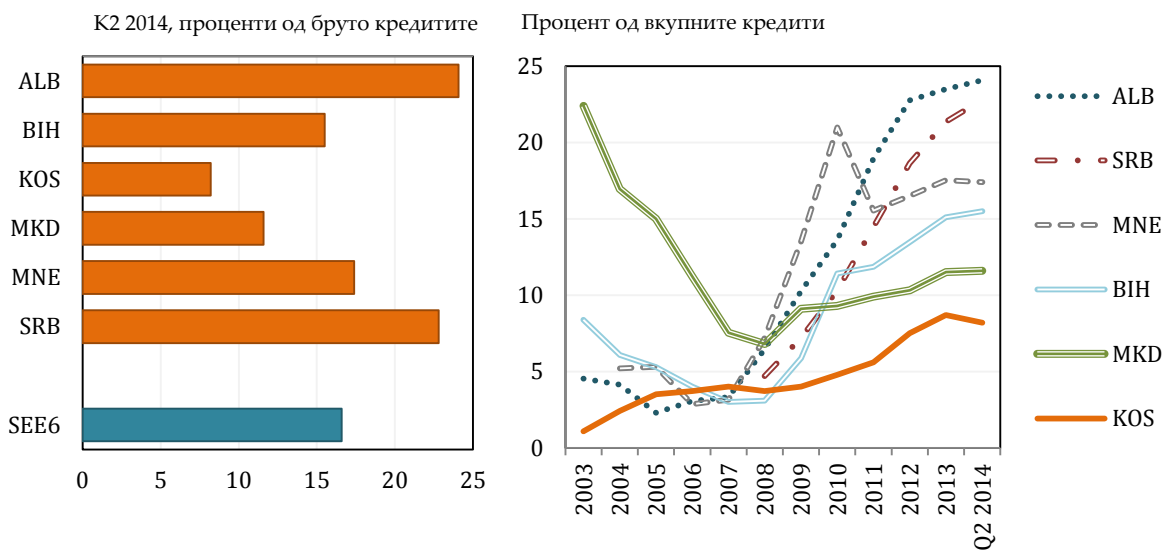
Извор: Пресметки на вработените во Светска банка и централните банки.

Слика А1. 8: Салдо на тековната сметка

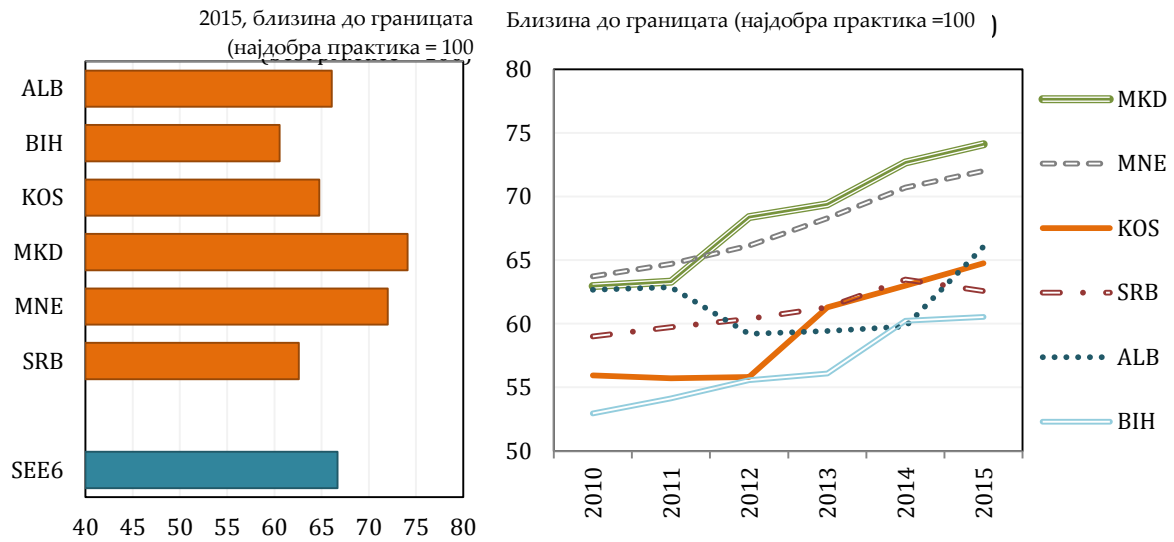
Извор: Пресметки и проценки на вработените во Светска банка, централните банки.

Слика А1. 9: Нефункционални кредити

Извор: Пресметки на вработените во Светска банка и централните банки.

Слика А1. 10: Леснотија на водењето бизнис

Извор: Показателите на Дуинг Бизнис на Светска банка (2015).

Редовен Европски извештај за Југословенија Европа бр. 7,
јуни/јули 2015

Побарајте го извештајот на:
www.worldbank.org/eca/seer

WORLD BANK GROUP
Macroeconomics & Fiscal Management